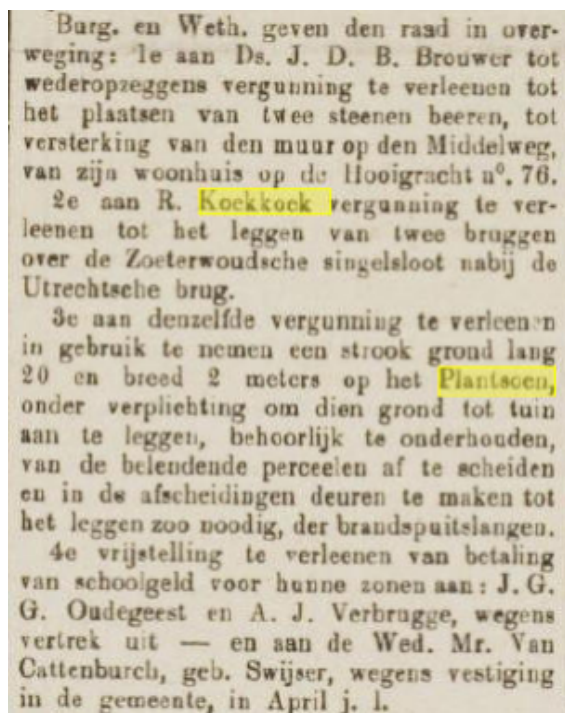

**Plantsoen 13, Leiden
en
zijn bewoners**

Een mooi punt om dit verhaal te beginnen is een gedeelte van een [verslag van een gemeenteraadsvergadering van donderdag 19 april 1888](#) in de [Leydse Courant van 1 mei 1888](#) waarin de namen van de vermoedelijke eerste eigenaar en een van de eerste bewoonsters van Plantsoen 13 vlak bij elkaar verschijnen. Reinier Koekkoek, [fabrikant van een stoomhoutzagerij en schaverij aan de Nieuwe Rijn](#), heeft de gemeente onder meer verzocht een strook grond van 20 bij 2 meter op het Plantsoen in gebruik te mogen

Burg. en Weth. geven den raad in overweging: 1e aan Ds. J. D. B. Brouwer tot wederopzeggens vergunning te verleenen tot het plaatsen van twee steenen beeren, tot versterking van den muur op den Middelweg, van zijn woonhuis op de Hooigracht n°. 76.
2e aan R. Koekkoek vergunning te verleenen tot het leggen van twee bruggen over de Zoeterwoudsche singelsloot nabij de Utrechtsche brug.
3e aan denzelfde vergunning te verleenen in gebruik te nemen een strook grond lang 20 en breed 2 meters op het Plantsoen, onder verpligting om dien grond tot tuin aan te leggen, behoorlijk te onderhouden, van de belendende perceelen af te scheiden en in de afscheidingen deuren te maken tot het leggen zoo noodig, der brandspuitslangen.
4e vrijstelling te verleenen van betaling van schoolgeld voor hunne zonen aan: J. G. G. Oudegeest en A. J. Verbrugge, wegens vertrek uit — en aan de Wed. Mr. Van Cattenburch, geb. Swijser, wegens vestiging in de gemeente, in April j. l.

nemen. Uit de [Handelingen van de Raad van 16 april](#) van dat jaar en het daarbij gepubliceerde verzoek van Koekkoek blijkt het om een strook grond te gaan dat bij [raadsbesluit van 15-6-1882](#) bestemd was voor het aanleggen van gas- en waterleidings-buizen ten behoeve van het paviljoen/de muziektent “Muis Sacrum”. Om grond in gebruik te kunnen nemen moet men die bezitten, en inderdaad blijkt Koekkoek in februari 1887 een aanvraag te hebben gedaan om [“de twee laatste overgebleven percelen bouwgrond”](#) aan het Plantsoen voor bebouwing te mogen kopen; bovengenoemde strook grond, “in dat gedeelte van het thans aangevraagd terrein, hetwelk grenst aan dat van M. van der Wal voornoemd”, maakte deel uit van deze percelen. Wanneer de raad precies het fiat heeft gegeven, heb ik niet gevonden, maar op 26 mei blijkt [al het bouwterrein aan het Plantsoen verkocht te zijn](#).

In de Handelingen en ook in krantenberichten uit die tijd wordt niet vermeld om welke van de in totaal 47 percelen aan het Plantsoen die sinds 28 januari 1881¹ door de gemeente werden geveild en verkocht, het bij de verkoop aan Koekkoek – die overigens [al eerder percelen](#) had gekocht² en in 1888 [in een ervan woonde](#) – ging, maar het feit dat de strook grond van 20 bij 2 meter ten behoeve van de gas- en watervoorziening van “Muis Sacrum” daar deel van uitmaakte, verschaft natuurlijk wel een aanwijzing: “Muis Sacrum” lag tegenover wat tegenwoordig de panden Plantsoen 9, 9a en 9b is, en destijds de percelen 6, 7 en 8; de strook maakt tegenwoordig deel uit van Plantsoen 11/11a, destijds perceel 9. Een verdere aanwijzing welke percelen Reinier Koekkoek in 1887 verwierf vormt [de afwijzing van een verzoek van P. Gestman van 7-9-1886](#) door de Commissie van Fabricage om voor 2 gulden per m² de percelen 8 en 9 (of een deel van perceel 9) aan het Plantsoen te mogen verwerven.³ De korte tijd die verliep tussen deze afwijzing en Koekkoeks aanvraag in februari 1887 doet vermoeden dat de twee laatst overgebleven percelen van de 47 inderdaad de perceelnrs. 8 en 9 zijn. De afwijzing van Gestmans verzoek is ook daarom interessant omdat een van de argumenten voor die afwijzing die de adviserende Commissie van Fabricage daarvoor aanvoerde was dat de twee percelen voldoende ruimte boden voor de bouw van vier herenhuizen. En zo is het ook, want volgens het [Leidse Monumentenregister](#) vormt Plantsoen 11 architectonisch een geheel met de panden 13, 15 en 17; dit duidt erop dat de percelen 8 en 9, waarop de huizen [Plantsoen 11-17](#) zouden worden gebouwd, één eigenaar hadden.⁴

De twee percelen bouwgrond die Koekkoek wilde kopen lagen blijkens de Handelingen van de Raad van 12-2-1887 “tusschen de perceelen verkocht aan C.G. Key en M. van der Wal”. Beiden komen voor in de [Handelingen van 11-1-1886](#), als kopers van

grond aan het Plantsoen van wie de gemeente geld heeft ontvangen. Maar daarnaast blijkt Van der Wal in 1887 ook enkele ingezonden stukken in het [Leidsch Dagblad](#) te hebben gepubliceerd waarin hij als zijn adres Plantsoen 9 opgeeft.⁵

Mevr. de weduwe M. Bock-Van Staveren

[Plantsoen 23-11, ca. 1890](#)

In de hierboven geciteerde Handelingen van de Raad kwam niet alleen Reinier Koekkoek ter sprake, maar ook de weduwe Mr. Van Cattenburch, geb. Swijser. Koekkoek, zij en hun gezinnen zullen nog als bewoners van Plantsoen 13 de revue passeren, maar eerst moeten we ons nu richten op de allereerste bewoonster van het pand, mevr. de weduwe Martha Bock-Van Staveren ([14-3-1832](#) - [7-3-1893](#)); weliswaar vermeldt het [Leidse Bevolkingsregister](#) dat de weduwe Van Cattenburch-

Swijser op 1-1-1890 Plantsoen 13 bewoonde, maar de adresboeken van de voorafgaande jaren 1880⁶ geven als haar adres voor het jaar 1889 [Plantsoen 5](#)⁷ en als bewoonster van [Plantsoen 13](#) voor de jaren 1888 en 1889⁸ M. van Staveren, weduwe van H.B. Bock. De vader van Martha van Staveren had een apotheek op Breestraat 178. Haar echtgenoot, Hendrik Bernardus (de) Bock, vinden we in de Leidse adresboeken vanaf 1859 achtereenvolgens als apothekersbediende, provisor en apotheker. In augustus 1860 wordt hij door zijn aanstaande schoonvader in diens zaak, van dan af de firma [Van Staveren en Bock](#), opgenomen, in oktober van dat jaar [trouwen Martha en hij](#). In 1878 vinden we een bedrijf "[Van Staveren en Bock](#)" op Breestraat 4.⁹ In [1864](#) kregen Martha en haar man een dochter, Catharina Aldegonda Bock ([25-1-1864](#) - [7-6-1931](#)), die in [1890](#) trouwde met de 52-jarige Hendrik Zwaardemaker en tot dan wellicht bij haar moeder op Plantsoen 13 heeft gewoond; Martha was in 1887 [weduwe](#) geworden.

Per 1-1-1890 vinden we de weduwe Van Cattenburch-Swijser, haar kinderen en personeel op Plantsoen 13,¹⁰ dus zal Martha in de loop van 1889 naar elders zijn verhuisd. Haar overlijdensakte, van [8 maart 1893](#),¹¹ vermeldt als haar woonplaats Oegstgeest. Catharina Aldegonda, die wellicht ook op Plantsoen 13 heeft gewoond, hertrouwde na de dood van haar Hendrik in [1899](#) met de 41-jarige bouwkundige Johannes Roem, wederom een weduwnaar. Ze [overleed in 1931](#), 67 jaar oud.

De Leidse adresboekjes vermelden geen andere bewoners van Plantsoen 13 vóór 1-1-1890, dus over mogelijk personeel van Martha Bock-Van Staveren valt niets te zeggen.

Mevr. de weduwe M.T. Van Cattenburch-Swijser

Na de apothekersweduwe Martha Bock-Van Staveren was de griffiersweduwe [Mina Theresia Van Cattenburch-Swijser](#) ([1846-1922](#)) (zie ook [hier](#)), of, zoals ze in het Leidse [Bevolkingsregister 1890-1924, inventarisnr. 1328, scan 054](#) in 1890 wordt aangeduid, Mina Theresia Swijser van Cattenburch, de tweede huurder van Reinier Koekkoeks pand Plantsoen 13. Ze kwam van Plantsoen 5,¹² maar haar verblijf daar moet van korte duur zijn geweest, en had vermoedelijk een provisorisch karakter. Dat ze in bovenstaand verslag van de vergadering van de gemeenteraad van 19-4-1888 samen met Koekkoek voorkomt,

was een samenloop van omstandigheden. Koekkoeks verzoek om de strook grond voor de leidingen van Musis Sacrum in gebruik te mogen nemen, zal door hem gedaan zijn op het moment dat de bouw van [Plantsoen 11-17](#) voltooid was; en juist toen was de weduwe [Van Cattenburch](#) (rechter pagina, eerste kolom) [uit Rotterdam](#)¹³ naar Leiden gekomen om zich hier te vestigen;¹⁴ een maand eerder was haar 15-jarige zoon Jean Louis begonnen de lessen aan het [gymnasium aan de Doezastraat](#) te volgen; reden waarom mevr. Van Cattenburch de gemeente had [verzocht](#) niet voor het hele jaar schoolgeld te hoeven betalen.¹⁵ Haar echtgenoot, [Auguste Louis van Cattenburch](#), [griffier bij het kantongerecht te Rotterdam](#), met wie ze [in 1868 gehuwd](#) was, was [op 9 oktober 1887](#) op 45-jarige leeftijd overleden en zij was met [vier kinderen](#)¹⁶ en een [weduwen- en wezenpensioen](#) van f. 640,- (1891) achtergebleven; daarvan een huis huren op het Plantsoen, mét de zorg voor vier kinderen moet met een huur van [f. 500,- of meer](#)¹⁷ zonder eigen vermogen onmogelijk zijn geweest. Maar zowel de Van Cattenburchs als de Swijzers behoorden tot het [Nederlands patriciaat](#),¹⁸ dus vermoedelijk speelde geld geen rol.

Bron: [Leidsch Dagblad](#), 20-4-1892.

Erg lang bleef het gezin niet op Plantsoen 13. Jean Louis vertrok als eerste op [29-8-1891](#) ([54.jpg](#)) naar Den Haag¹⁹, moeder en dochters verhuisden daarheen op 24-10-1892. Een van de redenen daarvoor was vermoedelijk dat de weduwe in Den Haag familie had. Haar vader, de architect J.P.C. Swijser was [in 1885 in Den Haag overleden](#),²⁰ maar haar moeder, Roz(s)etta van Beuz(s)ekom, leefde nog tot [in 1896, eveneens in Den Haag](#); in Den Haag

woonden ook twee oudere zusters, [Regina Swijser](#) (1845-1927, zie ook [hier](#)) en [Rozetta Swijser](#) (1841-1902)²¹, drie jongere zusters, Petronella Sophia (1849-1929), Carolina Sophia (1854-1921) en haar echtgenoot [Johan Conrad Greive](#), en Paulina Mathilda (1855-1941), twee oudere broers, de schilder, tekenaar en lithograaf [Jacob Hendrik](#) (1839-1899)²² en de amateurschilder [Johannes Jacob Hendrik \(Jan\)](#) (1835-1912) en de jongere [Alexander Hendrik](#) (1851-1893).

Als de weduwe Van Cattenburch-Swijser aan haar eigen moeder, broers en zusters in Den Haag nog niet voldoende gezelschap had, kon ze ook nog bij aangetrouwde familie terecht, want ook haar overleden man had nog een zuster en zwager in Den Haag wonen, [Justine Henriette Marie van Cattenburch](#) (1845-1892)²³ en haar man, de ingenieur [Theodor Stang](#) (1836-1919)²⁴; Louis was bij hun huwelijk nog getuige geweest.

Waar de weduwe in Den Haag is komen te wonen, is in diverse gedigitaliseerde [Haagse adresboeken](#) te vinden. In [dat van 1900](#) en [dat van 1906](#) is als haar adres de Laan van Meerdervoort 91 vermeld; in [dat van 1916](#) vinden we haar (als mevr. de wed. mr. A.L. v. Cattenburch) op het adres Columbusstraat 236; dat is ook het adres waar ze volgens het Haagse bevolkingsregister in [1913](#) (zie ook [hier](#)) met twee van haar dochters, Mina Theresia en Henriëtte Constance Thérèse woonde.

Terug naar Leiden, waar de weduwe Van Cattenburch-Swijser, destijds 42 jaar oud, zich in april of mei 1888 met haar zoon Jean Louis, net 15 geworden, en haar dochters Maria Henriëtte (18), Wilhelmina Theresia (11) en Henriëtte Constance (3) na een kort verblijf op nummer 5 haar intrek in [Plantsoen 13](#) nam. Een eerste vraag die op dit punt opkomt is of hiermee alle bewoners van het pand genoemd zijn, want het is nog de tijd van *Upstairs-Downstairs*, het Plantsoen is dan wel geen Engels landhuis, met Engelse adel als bewoners, een blik in de kranten van die tijd laat onmiddellijk zien dat huispersoneel in de betere buurten van Leiden nog volop aangeboden en gevraagd werd. En inderdaad

Het paviljoen van [Musis Sacrum](#), in het park tegenover de huidige nummers 9, 9A en 9B. Het gebouw bestond tussen 1871 en 1929.

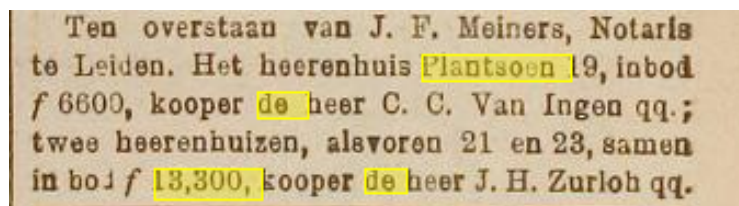
stonden in de vier jaar dat het gezin Van Cattenburch Plantsoen 13 bewoonde bij het Bevolkingsregister²⁵ nog vier andere bewoners op het adres [ingeschreven](#): vanaf 1-1-1890²⁶ de in Leiden geboren 28-jarige dienstbode Johanna Goosen, vanaf een niet vermelde datum de 32-jarige Alida Maria Elisabeth Scherjon,²⁷ geboortig uit Ommen, vanaf 19-6-1891 Emma Fritz, een 21-jarige gouvernante, geboren in Brussel, en vanaf 20-1-1892 de dienstbode Cornelia van Musscher.

In het Leidse Bevolkingsregister staat Johanna Goosen ([1860-1927](#)) op 1-1-1890 op Plantsoen 13 ingeschreven als zijnde geboren 10-3-1861. Ze was ongehuwd, rooms-katholiek en dienstbode, en als haar volgende adres staat Oude Singel 248 opgegeven. Op dit adres was de [Leidse Zoutkeet](#) van de familie De Fremery gevestigd, waarvan de bovenwoning in de jaren 1881-1895 gehuurd werd door de directeur van de Zoutkeet, Adriaan Louis de Stürler. Hier treffen we haar vanaf 19-7-1894 als dienstbode aan onder de naam [Jansje Goosen](#), met een afwijkende geboortedatum, nl. 12-3-1860.²⁸

Vermoedelijk was zij een van degenen die reageerden op een door mevr. De Stürler geplaatste [advertentie in het Leidsch Dagblad van 2-2-1894](#) waarin tegen mei om een keukenmeid werd gevraagd. Wanneer zij daar vertrokken is, vermeldt het Bevolkingsregister op dit adres niet, maar wel dat haar volgende adres Plantage 12 was, waar ze vanaf [10-1-1896](#), eveneens als dienstbode, opduikt. In datzelfde jaar, op [15-7-1896](#), trouwt ze met de 43-jarige bediende Willem Fredrik Martijn, weduwnaar en vader van vier kinderen, aan wie zij op 28-10-1897 nog een zoon Johannes baart. Vanaf 8-6-1896 staan zij ingeschreven op de [Duizenddraadsteeg 27](#). Als hun volgende adres staat nog Houtmarkt 7 vermeld, maar daar heb ik hen [niet meer kunnen vinden](#).²⁹

Eind oktober 1892 was de familie Van Cattenburch-Swijser naar Den Haag verhuisd, dus bestaat de kans dat Jansje Goosen, die pas in 1894 op Oude Singel 248 opduikt, tot hun vertrek of zelfs nog langer op Plantsoen 13 is gebleven; op het nieuwe adres boven de Zoutkeet staat in het [Bevolkingsregister](#) Plantsoen 13 nog als vorige adres vermeld. Kortstondiger was het verblijf van Alida Scherjon ([1856-1925](#)) op Plantsoen 13. Voordat ze op een niet vermelde datum op het Plantsoen geregistreerd werd, woonde ze op [Oude Vest 141](#), waar ze per 15 maart 1890 werd ingeschreven, met als vorig adres Oude Vest 173^c, waar zij als [huishoudster geregistreerd stond](#). Wanneer precies ze op het Plantsoen is ingetrokken, heb ik niet gevonden, maar op [13-5-1891](#) trouwde zij met haar 13 jaar oudere neef,³⁰ de weduwnaar Jacobus Molenaar, [wever in een katoenfabriek](#), eerder gehuwd met Johanna Bink³¹, en verhuisde op een niet nader bekend tijdstip naar de [Oranjejacht 14](#), waar Jacobus Molenaar woonde.³² Het echtpaar kreeg, naast de [drie dochters](#) die Jacobus al bij Johanna Bink had, samen ook nog [drie kinderen](#) en woonde in Leiden onder meer aan de Bankastraat (naderhand 2^e Kooistraat) 17, de Kooilaan 9 en de 1^e Kooistraat 1. Later, in 1910, treffen we hen aan de [Soesterweg in Amersfoort](#). Alida Scherjon werd 69 jaar en [overleed in 1925](#).

Dan de gouvernante. Bij haar naam staan in het [Bevolkingsregister](#) als geboorteplaats en -datum Brussel, 5-2-1867, aangetekend, als vorige woonplaats buitenland en bij aantekeningen: ambtshalve afgeschreven; wanneer en waarheen vertrokken is opengelaten. [Emma Fritz](#) (1867-1913) was een dochter van [A\[braham\]-Anthelme Fritz \(1838-1894\)](#) en [Jeanne Remy \(1839-1908\)](#); zie ook [hier](#) en [hier](#). Haar vader woonde in 1881 vermoedelijk op de [Rue de Palais 137, Schaerbeek Lez-Bruxelles](#).

Ten overstaan van J. F. Meiners, Notaris te Leiden. Het heerenhuis [Plantsoen 19](#), inbod f 6600, kooper [de heer C. C. Van Ingen qq.](#); twee heerenhuizen, alsvoren 21 en 23, samen in bod f [13,300](#), kooper [de heer J. H. Zurloh qq.](#)

Ten slotte behoorde ook de dienstbode Cornelia van Musscher ([1864-1947](#)) vanaf januari 1892 tot de eerste bewoners van Plantsoen 13 die nog bij de weduwe Van Cattenburch-Swijser in dienst waren; gezien het waarschijnlijke vertrek van Alida Scherjon die in mei 1891

[Huizenprijzen in 1900. Uit het \[Leidsch Dagblad\]\(#\), 2-1-1900](#)

getrouwd was, ligt het voor de hand dat zij haar taken overnam. Cornelia, geb. te [Leiden 15-9-1864](#) (of [1863](#)) was 27 toen ze op het Plantsoen kwam wonen. Ook zij bleef maar kort, waarschijnlijk niet alleen omdat moeder en dochters Van Cattenburch 24 oktober van dat jaar naar Den Haag verhuisden, maar vermoedelijk ook omdat ze al huwelijksplannen had. Per 1 november verhuisde ze naar [Hogewoerd 160](#) in Leiderdorp, waarna ze een maand later [in het huwelijk trad](#) met Bastiaan Kranendonk, kelner uit Oegstgeest. Cornelia trok bij haar man in, maar 24-6-1894 blijkt het echtpaar, dan nog zonder kinderen, verhuisd naar [Aalmarkt 17](#), vanwaar ze begin december van dat jaar weer naar Oegstgeest terugkeerden. In Aalmarkt 17 was destijds het Hotel de la Poste gevestigd, en de korte duur van hun verblijf kan erop wijzen dat ze er enkel een periode van enkele maanden overbruggden.³³ Andere bewoners van het pand in die tijd waren hoteliers, logementhouders en caféhouders. In 1902 vestigde het stel zich in [Utrecht](#), in 1907 staan Bastiaan en Cornelia in [Rotterdam](#) geregistreerd, hij als restaurateur op het huidige station Blaak. Vandaar vertrokken ze in 1909 naar Katwijk, waar ze [anderhalf jaar](#) bleven alvorens naar Amsterdam te vertrekken. Ook daar bleven ze maar kort: in [april 1912](#) verhuisden ze naar [Wassenaar](#), waar we het echtpaar in de jaren 1920 en 1930 op diverse adressen vinden. Toen Cornelia in 1947 als weduwe overleed, woonde ze in Barneveld.

M.C. de Vries van Heijst

Twee maanden na het vertrek van de weduwe Van Cattenburch-Swijser en haar dochters, in december 1892, is Plantsoen 13 alweer bewoond, nu door het Maurits Constantijn de

Vries van Heijst (1865-1910) en zijn vrouw Martina Susanna Constantia Scheurleer (1865-1949). Beiden kwamen uit Delft, waar Maurits' vader, F.M. de Vries van Heijst, burgemeester was. Maurits was in 1891 in Leiden [gepromoveerd](#) en [in april 1892](#) met zijn Martina getrouwd. Ook zij bleven niet lang, want op 9-4-1895 plaatste hij een advertentie in het *Leidsch Dagblad* waarin hij "wegens verandering van woonplaats" per 1 mei ander emplot voor zijn oppasser zoekt. Vermoedelijk is hij kort daarna naar zijn nieuwe adres: [Morschsingel 5](#), vertrokken, want vanaf 5-11-1895 staan hij en zijn vrouw daar ingeschreven en al in [begin september](#) neemt de eigenaar van het huis, Reinier Koekkoek (1855-1925) met zijn vrouw en dochter zijn intrek op Plantsoen 13.

Over hen later meer. Wat De Vries van Heijst betreft, tijdens zijn verblijf op het Plantsoen staan van hem en zijn vrouw geen kinderen vermeld. Wel had het echtpaar een dienstbode. Over de Vries van Heijsts jaren op Plantsoen 13 heb ik verder niets kunnen vinden, op de Morschsingel 5 kreeg het echtpaar in mei 1898 een zoon, Frans Maurits Constantijn, die echter een jaar later overleed. Beter verging het de De Vries van Heijsts na hun verhuizing naar [Morschsingel 1](#) in 1899, waar zij twee kinderen kregen: Martina Suzanna Constantia, naamgenote van haar moeder, in 1901, en Paul in 1908.

In de pers komen we De Vries van Heijst tegen als een maatschappelijk actief man. Zo was hij onder meer sinds 1894 secretaris van de [Vrijzinnige Kiesvereniging in Leiden](#) en sinds oktober 1896 secretaris van de [Commissie van Beheer van het krankzinnigengesticht Endegeest](#); ook wordt hij in 1900 vermeld als [waarnemend president van de Leidsche Schouwburg-Vereeniging](#). Zijn brood verdiende hij aanvankelijk als [commies-redacteur ter gemeentesecretarie](#) bij de gemeente Leiden,³⁴ en vanaf 1898 als [gemeentesecretaris](#).³⁵ In die kwaliteit was hij onder meer betrokken bij de inhuldigingsfeesten voor koningin Wilhelmina, waarbij niet ver van zijn voormalige woning de [Wilhelmina-linde](#) in het Plantsoen geplant werd. In januari 1910 vinden we zijn naam genoemd als mogelijk toekomstig [burgemeester van Arnhem](#), maar in december van dat jaar komt hij op 45-jarige leeftijd [onverwachts te overlijden](#), nog geen jaar na het [overlijden van zijn vader](#). Na zijn dood kreeg zijn weduwe, M.S.C. de Vries van Heijst-Scheurleer, een [weduwen- en wezenpensioen van f. 966,-](#) toegekend.³⁶ Ze overleefde haar man 39 jaar, [hertrouwde](#) in 1913 in Den Haag met de twaalf jaar jongere Frederik Reinhard Crommelin (1877-1944), substituut griffier bij het kantongerecht in Rotterdam, en overleed op [83-jarige leeftijd](#) in Arnhem.

In de tijd dat De Vries van Heijst en zijn vrouw op Plantsoen 13 woonden, vinden we als bewoner van het huis ook een dienstbode, [Adriana Maria Petronella Engelerdt](#) (1867-1897), vanaf 2 februari 1893. Adriana was eind oktober 1892 uit Gouda naar Leiden gekomen en had aanvankelijk haar intrek genomen bij haar ouders op [Haarlemmerstraat 232a](#). Samen met de De Vries van Heijsts verhuisde ze in 1895 van Plantsoen 13 naar de Morschsingel no. 5. Ze overleed op [17 juli 1897](#) ongehuwd in Amsterdam.

Reinier Koekkoek

In noot 1 bij p. 1 en op p. 2 was al even sprake van het feit dat Reinier Koekkoek,³⁷ eertijds [fabrikant in stoomhoutzagerij en schaverij aan de Nieuwe Rijn no. 122](#), hoek Kaarsenmakersstraat, diverse van de 47 percelen waarop de huizen aan het Plantsoen sinds 1881 gebouwd werden bezat en bewoonde. In de *Leidse Heren- en adresboekjes 1816-1889* komen we hem in de jaren 1880-1886 nog op de Hogewoerd 41³⁸ en Nieuwe Rijn 122 tegen, maar in de jaargangen 1887 en 1888 staat hij (met beroep: architect) op Plantsoen 19 genoteerd. Een verzoek van hem aan B&W van april 1888 vermeldt als zijn adres "Plantsoen, hoek Rijnstraat, 31", maar op die adressen ([no. 31](#) en de no's 39 en 41 op de hoek van de Rijnstraat) heb ik hem niet gevonden.³⁹ Wel treffen we hem en zijn gezin in het Bevolkingsregister in de jaren 1890 aan op achtereenvolgens [Plantsoen 33](#) (beroep: aannemer, gekomen uit Leiderdorp: 30-10-1891 –), [Plantsoen 11](#) (20-1-1892 – 5-5-1892, vertrek naar Zoeterwoude), [Plantsoen 105](#) (gekomen uit Oegstgeest; 30-6-1893 –

3-4-1894; vertrokken naar Zoeterwoude⁴⁰) en [Plantsoen 27](#) (afkomstig uit Zoeterwoude; 12-10-1894 – 11-10-1894; vertrokken naar Hogewoerd 56). Op Plantsoen 13, waar hij met vrouw en dochter introk, staat hij met als beroep aannemer geregistreerd van 9-9-1895 tot 3-7-1896. Hij kwam van [Hogewoerd 56 \(245.jpg\)](#) en vertrok weer naar Zoeterwoude. Zoals we in noot 1 bij p. 1 hebben gezien, bezat Koekkoek al diverse percelen grond aan het Plantsoen voordat hij de nrs. 8 en 9 kocht waarop hij de panden 11-17 bouwde. Vanaf 1885 kunnen we beredeneerd gissen welke percelen hij kocht: voor dat jaar stond hij voor fl. 2271,- genoteerd, wat bij een prijs van fl. 3,- per m² zou neerkomen op percelen met een totale oppervlakte van 757 m². In datzelfde jaar kochten M. van der Wal en C.G. Key voor resp. [f. 1215,-](#) en [f. 1179,-](#) de percelen aan weerszijden van de nrs. 8 en 9: Van der Wal de nrs. 6 en 7, in totaal 425 m², Key de nrs. 10 en 11, in totaal 353 m², waarop hij de panden 19, 21 en 23 bouwde. Volgens het Bevolkingsregister bewoonde Koekkoek in 1891-92 en in 1894 gedurende korte tijd in elk geval de panden Plantsoen 33 en 27. Plantsoen 27 vormt samen met de nrs. 29, 31 en 31A een [architectonische eenheid](#), dus het zou voor de hand liggen dat de door Koekkoek verworven percelen in elk geval die rij panden van nr. 27 tot en met nr. 31 bestreken, ofwel de percelen 14-15. De werkelijke oppervlakte daarvan volgens het [Ontwerp](#) is echter 367 m², wat zou betekenen dat Koekkoek deze percelen voor een veel hogere prijs dan fl. 3,- zou hebben verkregen, ofwel dat hij in dat jaar nog meer percelen verwierf. Als het Bevolkingsregister niet abusievelijk de nrs. 31 en 33 heeft verwisseld, zou hij ook nr. 33 (perceel 16, 147 m²) hebben bezeten, maar volgens het Leidse Monumentenregister maakt dit “deel uit van een complex van vier woonhuizen (Plantsoen 33, 35, 37/37A en 39/39A) met een gelijke architectuur en symmetrische plattegrond en gevelindeling”, wat het waarschijnlijk maakt dat de panden 33-39 (percelen 16-19) evenals de nrs. 27-31 (percelen 14-15) ook één eigenaar hadden. De hele rij nrs. 27-39 (percelen 14-19) heeft echter een oppervlakte van 951 m², wat zou betekenen dat Koekkoek daarvoor veel minder dan fl. 3,- per m² zou hebben betaald. Erg waarschijnlijk lijkt me dat niet.⁴¹ Hoe dan ook, duidelijk is dat Koekkoek met de percelen 8 en 9, 43-47 (samen met zijn zwager A.H. Römer) en (een gedeelte van) de percelen 14-19 een aanzienlijk deel van de

Zoeterwoudse Singel bij de Utrechtse brug. De sloot voor de huizen bestaat niet meer; alle singelsloten werden voor 1930 gedempt. (1920)

Bron: [Nieuwsbrief van de Historische Vereniging Oud Leiden](#) – December 2016)

grond aan het Plantsoen bezat. Ook aan de overkant, op de Zoeterwoudse Singel, bezat hij grond waarop hij huizen bouwde. Zo kreeg hij in 1891 [toestemming van de gemeente](#) tot het aanleggen van een brug “over de Zoeterwoudsche Singelsloot” naar de door hem gebouwde nrs. 58 en 59 aan de Zoeterwoudse Singel. Ook in 1888 en 1889 werden verzoeken van Koekkoek om bruggen over deze sloot (ook: “Stads-Singelsloot”) te mogen aanleggen toegestaan, dus het is goed mogelijk dat hij langs deze Singel nog meer woningen bezat. Twee van die bruggen lagen blijkens Koekkoeks aanvraag “[nabij de Utrechtsche brug](#)”. Dat stemt overeen met een tekst uit het [Leidse Monumentenregister](#) waarin een “Leidse architect Koekkoek” als de architect van Zoeterwoudse Singel 100-109 wordt vermeld; nr. 100⁴² zou hij tot zijn dood bewoond hebben, daarna – d.w.z. na 1925 – was het door zijn dochter bewoond; de nrs. 100-109 liggen op de hoek van de Singel, het dichtst bij de Utrechtse brug. Dat de betreffende architect Reinier Koekkoek was blijkt onder meer uit twee berichten uit 1937 en 1938 in het *Leidsch Dagblad*, over het [overlijden](#) van zijn weduwe Lena Wilhelmina Gebuijs en over de viering van het feit dat de huishoudster mej. [E.S.C. van Rijn vijftig jaar bij het gezin in dienst](#) was. Als zodanig was zij, zoals we zullen zien, ook een van de bewoonsters van Plantsoen 13.

Wanneer Koekkoek en zijn gezin het pand Zoeterwoudse Singel 100 hebben betrokken, wordt uit het Leidse Monumentenregister niet duidelijk. Enerzijds wordt de bebouwing vande Zoeterwoudse Singel (dat volgens het register “tot dan toe een agrarische functie had”) in verband gebracht met de annexatie van Zoeterwouds grondgebied door Leiden in 1896, anderzijds wordt de bouw van de [nrs. 104-106](#) in 1888 gedateerd, de gevel van [nr. 105](#) draagt dat jaartal. Maar zijn aanvraag uit 1888 om twee bruggen over de Singelsloot te mogen aanleggen nabij de Utrechtse brug duidt er wel op dat hij daar al in de jaren 1880 aan het bouwen was of al gebouwd had. Dit betekent echter niet dat hij daar ook na zijn vertrek van Plantsoen 13 in 1896 permanent woonde. In plaats daarvan zien we hem en zijn gezin hun nomadeachtig bestaan van het Plantsoen naar de Zoeterwoudse Singel verplaatsen. Op [1-8-1896](#), de datum waarop delen van Leiderdorp, Oegstgeest en Zoeterwoude, waaronder de Zoeterwoudse Singel, bij wet van 13 juli 1896,⁴³ naar Leiden zijn overgeheveld, staat het gezin Koekkoek geregistreerd op [Zoeterwoudsche Singel 92 \(350.jpg\)](#), vanaf 13-10-1899 woonden hij en zijn gezin op [Zoeterwoudsche Singel 84 \(334.jpg\)](#), dan vanaf 15-11-1900 op [Zoeterwoudsche Singel 86 \(338.jpg\)](#), vanaf 24-6-1901 opnieuw op Zoeterwoudsche Singel 84,⁴⁴ en vervolgens vanaf 11-5-1905 op [Zoeterwoudsche Singel 93 \(352.jpg\)](#); hier staat hij te boek als commissaris-penningmeester van een bouwmaatschappij, en dochter Margaretha Hendrica, inmiddels 23 jaar oud, staat als onderwijzeres genoteerd. Vandaar zou het gezin weer naar nr. 84 terug zijn verhuisd, en inderdaad staat [op dat adres \(335.jpg\)](#) een derde verblijf geregistreerd. Ook staat in zijn [overlijdensbericht in 1925](#) Zoeterwoudsche Singel 84 als het adres van zijn weduwe en dochter vermeld en werd het 40-jarig jubileum van huishoudster E.S.C. van Rijn in 1928 [op dat adres](#) gevierd.

Op Zoeterwoudse Singel 59 heb ik het gezin Koekkoek in het adresboek van 1894 gevonden,⁴⁵ en vanaf 1899 woonde op [nr. 59 \(281.jpg\)](#) ook familie, nl. de eerder genoemde zuster Anna Koekkoek met haar man Arnold Herman(n) Römer en hun kinderen; het gezin kwam van [Plantsoen 111 \(153.jpg\)](#), waar Koekkoeks zwager zich in 1892 als [bouwkundige en timmerman](#) had gevestigd. Ook Arnolds moeder, Catharina Helena Römer-Dicke, staat vanaf 1899 op Zoeterwoudse Singel 59 geregistreerd. Zijn zuster Auguste (1862-????) staat onder haar [overlijdensadvertentie](#) van 6-10-1900, haar man Hendrik Koekkoek is dan kennelijk al overleden. Korte tijd later vinden we ook Augustes [tweede echtgenoot](#), Arnold Rijser, en hun kinderen [op dit adres \(281.jpg\)](#) geregistreerd (zie ook [hier](#)).

De bouwmaatschappij waarvan Koekkoek in 1905 commissaris-penningmeester was, was de in Den Haag gevestigde NV [Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen “Leiden”](#), die Koekkoek in 1901 ten overstaan van de Leidse notaris Meiners samen met

de Haagse [projectontwikkelaar](#) (oorspronkelijk [huisschilder](#)) Nicolaas Johannes Boon (1861-1940) en mr. Jan Derk ten Bruggencate (1871-1937), directeur der Nederlandsche Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen, oprichtte. De NV had een maatschappelijk kapitaal van fl. 100.000,-, verdeeld in vier series van fl. 25.000,-, waarvan de eerste serie bij het verlijden van de akte geheel geplaatst was: Koekkoek nam voor fl. 23.000,- deel, zijn medefirmanten voor ieder fl. 1000,-. Bij die gelegenheid bracht Koekkoek in de vennootschap de volgende bezittingen in: de huizen en erven Plantsoen 27, 29 en 31, gekocht in 1885; eveneens aan het Plantsoen de nrs. 11/11A-17, gekocht in 1887; Sint-Jorissteeg 4, gekocht in 1879; Zoeterwoudse Singel 91, 92 en 93⁴⁶, gekocht in 1888, en de nrs. 83⁴⁷, 84, 85, 86, 87, 81 en 82, gekocht in 1889; en een hieraan grenzend perceel bouwland van 15 are en 92 centiare, gekocht in 1895. Op deze bezittingen rustte sinds 1895 een hypotheek van f. 105.000,-, die – op f. 5000,- na die door Koekkoek zelf moest worden afgelost – met de bezittingen door de NV werd overgenomen.

Koekkoeks in de akte vermelde bezittingen komen grotendeels overeen met wat we uit het Bevolkingsregister, de Handelingen van de Gemeenteraad en krantenberichten te weten zijn gekomen, maar er zijn ook verschillen. Over de percelen 43-47 (huisnrs. 101/101A-111/111A) aan het Plantsoen staat niets vermeld, evenmin over Zoeterwoudsche Singel 58 en 59 en over percelen aan het Plantsoen die Koekkoek in 1885 eventueel nog naast de percelen nrs. 14 en 15 zou hebben verworven. Ten slotte is in de akte ook geen sprake van de nrs. 100-109 aan de Zoeterwoudse Singel, “[nabij de Utrechtsche brug](#)”, die Koekkoek rond 1888 zou hebben gebouwd, in dezelfde tijd dus waarin hij de grond verwierf waarop hij de huisnrs. 91, 92 en 93 aan de Zoeterwoudse Singel bouwde.⁴⁸

De NV Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen “Leiden” heeft haar oprichters overleefd. Reinier Koekkoek overleed in 1925, Ten Bruggencate in 1937 en Boon in 1940 (zie ook [hier](#)). Een half jaar na diens dood werd de NV door Koekkoeks dochter Margaretha [geliquideerd](#).

In de bijna tien maanden van 1895-96 dat Plantsoen 13 door Reinier Koekkoek bewoond (en gezien zijn verhuispatroon vermoedelijk verbouwd) werd, had het huis nog vijf medebewoners: Koekkoeks vrouw, Lena Wilhelmina Gebuijs (1838-1937), [16 jaar ouder dan hij](#), een dochter, Margaretha Hendrica (1881-1947), en verder de al eerder genoemde huishoudster mej. [Elisabeth Sara Catharina van Rijn \(1868-1958\)](#),⁴⁹ die samen met het gezin en de schilder Jacob Kurvink (1872-1913) vanaf 9-9-1895 haar intrek in het huis nam. Zowel Kurvink als Van Rijn kwam van [Hogewoerd 56A \(246.jpg\)](#), evenals het gezin Koekkoek (dat van nr. [56 \(245.jpg\)](#) kwam). Ook daar was het verblijf kort geweest: mej. Van Rijn was samen met de Koekkoeks op 11-5-1895 van Plantsoen 27 naar de Hogewoerd gekomen, de uit Ooltgensplaat geboortige Kurvink arriveerde daar een week later vanuit St.-Maartensdijk.⁵⁰ Ten slotte verbleef tussen 26-2-1896 en 26-5-1896 ook een nichtje van de Koekkoeks, Elisabeth den Boer (1890-1914), op Plantsoen 13. Elisabeth den Boer was een dochter van Reiniers oudere zuster [Johanna Elisabeth](#) (1847⁵¹-vóór 1895), van wie hierboven in noot 37 al even sprake was, en een zekere [Johannis \(of Johannes\) den Boer \(1849-1895\)](#), met wie zij in 1877 in Leiden getrouwd was. Al eerder had Elisabeth, tussen 6-7-1895 en 11-9-1895, op [Hogewoerd 56A \(246.jpg\)](#) bij de Koekkoeks ingewoond, toen samen met Anna den Boer (1882-1959), vermoedelijk een ouder zusje (zie ook [hier](#) en [hier](#)). De reden daarvan moet het overlijden van Elisabeths vader op 24-6-1895 (zie ook [hier](#)) zijn geweest. Van de Hogewoerd was het tweetal weer naar Breukelen teruggekeerd, waar ze vandaan waren gekomen, van Plantsoen 13 vertrok Elisabeth naar Brouwershaven, waar zij [familie](#) van vaderskant had wonen.⁵²

Koekkoek was in 1879 in het huwelijk getreden met Lena Wilhelmina Gebuijs (of Gebuys). Blijkens haar [overlijdensakte](#) was zij een dochter van Abra(ha)m Gebuijs en Hend(e)rika Kastelein/Kastel(e)ijn, en geboren in Herkingen, Goeree-Overflakkee, waar ze ook met Koekkoek trouwde. Het echtpaar kreeg één dochter, Margaretha Hendrica (1881-1947), die ongehuwd bleef en [in 1947 op Zoeterwoudse Singel 100](#) overleed.

Toen [Elisabeth Sara Catharina van Rijn](#) (1868-1958) begin mei 1938 haar vijftigjarig jubileum als huishoudster van de familie Koekkoek vierde, zal ze niet hebben kunnen bevroeden dat ze bijna vier maanden later [koninklijk zou worden onderscheiden](#); het zegt iets over de status die de Koekkoeks, in de persoon van Margaretha Hendrica, hadden verworven. Zelf kwam Elisabeth van Rijn uit Katwijk, waar ze op 6-4-1868 als dochter van de [mandenmaker](#) Diederikus Johannes van Rijn en Willemmina van Egmond geboren was. Ze moet als 20-jarige bij de Koekkoeks in dienst zijn gekomen toen deze op [Plantsoen 19](#) verbleven. Margaretha Hendrica was toen zeven jaar oud. In 1937, toen haar moeder overleed, was zij 56 en Elisabeth zeventig; begrijpelijk dat beide vrouwen bij elkaar bleven. Tien jaar later, toen Margaretha Hendrica Koekkoek [overleed](#), bleek zij goed voor haar huishoudster te hebben gezorgd: die kreeg het vruchtgebruik van haar woning en kon op [Zoeterwoudse Singel 100](#) blijven wonen. In 1952 werd het huis voor fl. 14.200,- verkocht, met als beding dat de toen 84-jarige huishoudster voor een huur van fl. 20,- per maand op de benedenverdieping met tuin mocht blijven wonen. Ze overleed in [1958](#) in Oegstgeest. In de bewonerssamenstelling van Plantsoen 13 in de jaren 1895-96 vormt de schilder Jacob Kurvink ([1872-1913](#)) een beetje een vreemde eend in de bijt. Hij was in mei 1895 uit St. Maartensdijk op [Hogewoerd 56A](#) ([246.jpg](#)) gearriveerd en verhuisde in september mee naar [Plantsoen 13](#), vanwaar hij in januari 1896 naar zijn geboorteplaats Ooltgensplaat vertrok. Gezien Koekkoeks verhuispatroon ligt de gedachte voor de hand dat hij voor deze schilderwerk in diens huizen verrichtte, en het is dus mogelijk dat onder de vele verflagen die sinds de bouw op en in Plantsoen 13 zijn aangebracht ook werk van zijn hand rust.

Dat nu juist een van Goeree-Overflakkee geboortige schilder bij Koekkoek zijn intrek nam, is geen toeval. Koekkoeks vrouw, Lena Wilhelmina Gebuijs, was geboren in Herkingen, en Reinier en zij waren daar in [1879](#) getrouwd. Jacob Kurvink was in [1872](#) in Ooltgensplaat geboren, als zoon van Pieter Kurvink (geb. in Sint-Annaland) en Hendrika Cornelia Wagener (geb. in Herkingen), die in [1871 in Ooltgensplaat](#) met elkaar getrouwd waren. De moeder van Hendrika Wagener was Adriaantje Gebuijs, die [in 1901 in Ooltgensplaat](#) overleed, en deze Adriaantje Gebuijs, grootmoeder van Jacob Kurvink, was een oudere zuster (geb. [1820](#)) van Lena Wilhelmina Gebuijs. Jacob was dus familie van de Koekkoeks, ze waren zijn oud-tante en -oom.

Na zijn vertrek van Plantsoen 13 naar Ooltgensplaat duikt Jacob Kurvink daar in 1901 weer op als hij op 15 juni [in het huwelijk treedt](#) met [Kommertje Holleman](#) ([1875-1963](#); zie ook [hier](#)). Op 3-4-1902 wordt in Hillegersberg uit dit huwelijk [Pieter Dingeman](#)

[Kurvink](#) (2-4-1902 – 5-9-1975) geboren, in Ouddorp in 1909 [Arie Johannis Kurvink](#) (2-10-1909 – 21-5-1962), en eveneens in Ouddorp [Apollon\(i\)a Adriana](#) (4-2-1913 – 7-1-1992).⁵³ Jacob overleed in Ouddorp in 1913. Vermoedelijk was hij destijds drogist, want in Zeeuwse kranten vinden we, [vanaf 1908](#), in Ouddorp een J. Kurvink met dat beroep, en vanaf 1914 een [wed. J. Kurvink](#), die o.a. levertraan te koop aanbiedt; eerder in 1908 heeft een J. Kurvink in Ouddorp in de [Maas- en Scheldeboode](#) zijn schilderszaak te koop aangeboden. Jacob en Kommertje, die hem vijftig jaar overleefde, liggen in [Ouddorp](#) [begraven](#).

Frederik de Boer

Frederik de Boer (Bron: [Wouter Klein](#))

Maria Schröder (Bron: [Wouter Klein](#))

Op 3 juli 1896 vertrok Reinier Koekkoek met zijn gezin naar Zoeterwoude, vermoedelijk naar de [Zoeterwoudse singel 92](#) ([350.jpg](#)), waar hij vanaf 1 augustus staat ingeschreven, zes dagen later vinden we op [Plantsoen 13](#) het gezin De Boer, bestaande uit het gezinshoofd Frederik de Boer ([10-12-1840](#) – [24-1-1922](#)), zijn twaalf jaar jongere echtgenote Maria Carolina Schröder ([16-6-1853](#) – [2-6-1943](#)) en hun vijf kinderen Johannes Julius Catharinus ([6-10-1873](#) – [20-7-1966](#)), Hendrik ([4-4-1876](#) – [1904](#))⁵⁴, Carel Hendrik ([18-2-1879](#) – [26-5-1949](#)), Frederica Maria Carolina ([10-11-1880](#) – [11-2-1965](#)) en Alida Louisa Wilhelmina ([4-11-1884](#) – [25-1-1984](#)). Het gezin kwam uit Den Haag, maar had een Indische achtergrond, want moeder Maria Schröder was in Soerabaja geboren en de oudste drie kinderen in Batam en Malang; de jongsten in Hardegarijp (gemeente Tietjerksteradeel); Frederik en zijn Maria Carolina waren op [30-1-1871](#) in Serang met elkaar getrouwd.⁵⁵ Bijna drie jaar lang zouden ze op Plantsoen 13 blijven wonen, behalve de oudste zoon, die in 1898 naar Brielle vertrok, volgens het bevolkingsregister verhuisde de rest van het gezin in 1899 naar [Rapenburg 99](#) ([093.jpg](#)), waar het 31 mei zijn intrek nam en tot 24-4-1901 verbleef, waarna het weer naar Den Haag verhuisde. Blijkens een aantekening in het Bevolkingsregister 1890-1924 bij Rapenburg 99 was Frederik de Boer gepensioneerd officier van gezondheid in het Oost-Indische leger.

De Boer was een man in goeden doen. Vóór zijn komst naar Leiden moet hij maar kort in Den Haag hebben verbleven, want tot ca. 1895 bewoonde hij een mooi 17e-eeuws landhuis met 2 ha land in Hardegarijp, [Bennema State](#),⁵⁶ dat hij in 1880 voor [f. 10.000,-](#) van een aannemer uit Leeuwarden gekocht had. Vanaf januari 1881 stond hij ook als student geneeskunde ingeschreven aan de [Groningse universiteit](#). Daarna was hij huisarts. Toen hij zijn huis in 1895 aan een opvolger verkocht, bracht het [f. 6000,-](#) op.

Of De Boer zijn beroep als huisarts ook in Leiden heeft uitgeoefend heb ik niet kunnen vinden; het feit dat hij in zijn Leidse tijd steeds als (gepensioneerd) officier van het Oost-Indische leger (1^e klas) wordt aangeduid, doet anders vermoeden.⁵⁷ Wel figureert hij in 1897, toen hij nog op Plantsoen 13 woonde, als medefirmant en -aandeelhouder van een [NV die de fabricage en verkoop van sigaren](#) ten doel had. Ook vinden we hem in 1899, inmiddels op Rapenburg 99, als agent van een [Haagse levensverzekeringsmaatschappij](#). Van de zoons De Boer trouwde Johannes Julius Catharinus⁵⁸ op [23-10-1905](#) in Barneveld met Cornelia Maria Sinia ([14-2-1878](#) – [22-10-1961](#)), die al in de Leidse tijd bij het gezin De Boer op [Rapenburg 99](#) inwoonde;⁵⁹ tegelijk met de De Boers verhuisde zij in 1901 ook naar Den Haag. Onder de naam Julius de Boer vinden we van hem talrijke publicaties op [medisch, filosofisch en letterkundig terrein](#), die een periode van meer dan zestig jaar omvatten; ook zijn van hem brieven aan onder anderen Kloos, Te Winkel en Toorop bewaard en was hij [voorzitter van de Vereeniging ter bevordering der wijsbegeerte](#), [redacteur van het Tijdschrift voor Wijsbegeerte](#). In het dagelijks leven was hij psychiater, onder meer [plaatsvervangend geneesheer-directeur van het krankzinnigengesticht Coudewater](#) in Rosmalen. Zijn vrouw en hij overleden – resp. in [1961](#) en [1966](#) – in Zeist, waar ze in elk geval [vanaf de jaren 1930](#) woonden.

Over Hendrik de Boer heb ik alleen kunnen vinden dat hij [begin februari 1904](#) als 27-jarige in Loosduinen is overleden.

Carel Hendrik komen we in 1899 in het [militieregister](#) tegen, met de vermelding: vrijgesteld wegens [broederdienst](#). Zeven jaar later treedt hij, dan 27 jaar oud en dagbladschrijver, op

Mijnheer de Redacteur!

Veroorloof mij voor het navolgende een kleine ruimte in Uw veelgelezen blad.

Aangenaam is het, vooral nu de zomer aanbreekt, te wonen op het **Plantsoen**, waar geen kosten noch moeiten gespaard worden om dit telken jare tot een luthof te doen herschapen.

Des avonds is het dan een genot een plaatsje voor mijn huis te kiezen en daar te genieten van hetgeen er te genieten valt. Maar, o weel ielere medaille heeft een keerzijde. Ook op het **Plantsoen** niet alleen prachtige bloemen en schoon gevogelte; — de keerzijde: diertjes in een boom, staande voor het huis No. 87, welke geen overheerlijk gezang, maar een piepend, knarsend geluid voortbrengen: het zijn de coor iedereen gevreesde vleermuizen. Des avonds omstreeks 8 uren verlaten zij, zeker honderd in getal, hun nest, hetwelk boven in dien boom zich bevindt, en noodzaken ons alles potsdicht te sluiten, willen wij niet gevaar lopen met hen kennis te maken.

Mijn vraag is nu: Zou er niets gevonden kunnen worden om deze ramp te doen ophouden, daar zoodra het warme weer aanbreekt, gaarne velen met mij des avonds rustig willen vertoeven in het schoone **Plantsoen**.

U dankende voor de opneming, teken ik, hoogachtend: *Een Plantsoenbewoner.*

Ingezonden brief in het Leidsch Dagblad van 23-5-1898

[3-8-1906](#) in de echt met de zeven jaar jongere Johanna Theresia Oerlemans ([5-2-1886](#) – [2-10-1977](#)), die later onder de naam [Jo van Walraven](#) als actrice zal optreden. Het huwelijk, dat twee kinderen voortbracht – Freerijk Carel ([1907-1963](#)) en [Viola Hermine Lambertine](#) (1910-????; zie ook [hier](#)) – werd in 1927 ontbonden; Jo Oerlemans had toen al een jaar of tien een verhouding (en woonde enkele jaren samen) met [Han van Meegeren](#) – van 1912 tot 1923 gehuwd met Anna de Voogt –, [met wie zij in 1928 trouwde](#). Enige bekendheid verkreeg Carel Hendrik (“Karel”) de Boer als redacteur van het tijdschrift *Kunst en Kunstleven* en als journalist en kunstcriticus bij de dagbladen [De Residentiebode](#) en [Het Binnenhof](#), waar hij publiceerde onder de naam “Rusticus”; als criticus en schilder verkeerde hij in de kringen van kunstenaars als [Arend Jan van Driesten](#) en [Chris van der Windt](#). Minder fraai is dat hij in oktober 1940 door Arnold Meijer benoemd werd tot lid van de [Kulturele Kamer van Nationaal Front](#).⁶⁰ Na het verbod van het Nationaal Front in september 1941 was hij lid van de Raad van Advies van de Vakgroep Toneelschrijvers van het Gilde voor Theater en Dans van Goedewaagens Nederlandse Kultuurkamer.⁶¹

Wat Frederica betreft komen we in de [Handelingen van de Raad van 22-4-1898](#) een verzoek van haar vader tegen dat zij na het doen

van een examen tot de 3^e klas van de jongens-HBS zal worden toegelaten “om later eene academische opleiding te volgen”. Na de verhuizing naar Den Haag trouwde zij daar, 21 jaar oud en nog zonder beroep, [op 29-10-1902](#) met haar [vroegere klasgenoot](#) de hoofdopzichter/letterkundige [Johan Marie Plantfeber](#). Uit dit huwelijk kwam in 1904 een zoon voort, [Rémy Marie Frédéric](#).

Alida Louise Wilhelmina trouwde meermalen. Op [12-12-1906](#) huwde ze met M.C. Bos Sulpke ([20-12-1870](#) – [4-5-1908](#)), die een half jaar later [failliet ging](#)⁶² en weer een jaar later overleed, kort nadat wegens vertrek de [verkoop van zijn eigendommen](#) was aangekondigd, en daarna met de componist en dichter [Peter Spaan](#) ([27-11-1882](#) – [23/24-11-1948](#)), met wie zij op [diverse adressen in Den Haag](#) woonde. Het huwelijk werd op [26-9-1918](#) ontbonden. Ten slotte huwde zij op [23-7-1924](#) met de Hongaarse [scheepsbouwkundige](#) Ferdinand Vilmos Guhrauer (18-8-1883-????), houder van [diverse octrooien](#) (zie ook [hier](#)) met betrekking tot onderzeeboten (Koninklijke Maatschappij De Schelde). Eind 1927 werd deze tot Nederlander [genaturaliseerd](#). Het echtpaar woonde in Den Haag, in 1941-43 woonde het in de [Van Imhoffstraat 24](#).

Inwonenden

Hierboven zagen we al dat de familie De Boer op Rapenburg 99 ook onderdak verschaftte aan Cornelia Maria Sinia, met wie zoon Johannes Julius Catharinus in 1905 zou trouwen. Ook in de tijd dat het gezin op het Plantsoen woonde, bood het grote huis onderdak aan inwonenden. Op 19-11-1896 trok Johannes Wilhelmus Godin ([11-10-1882](#)⁶³ - ????) bij de [familie De Boer](#) ([055.jpg](#)) in en vanaf 13 juli 1897 staan op [het adres](#) ([054.jpg](#)) ook vermeld

[Susanna Maria Constance Lach de Bère](#) (7-12-1860 – 20-7-1904), weduwe Godin, en de kinderen [Theodoor Oswald Godin](#) (10-8-1881 – 18-10-1964) en [Alice Leonie Catharina Godin](#) (16-9-1882 – [1-2-1954](#)). Johannes Wilhelmus Godin was in Soerabaja geboren, mevr. Godin Lach de Bère en haar kinderen in Padang.

Hoe kwamen de Godins nu bij de familie De Boer-Schröder op Plantsoen 13 terecht? Door verwantschap in de vrouwelijke lijn. Johannes Wilhelmus Godin was een zoon van [Frederik Godin](#) (1848-1912), die in 1878 getrouwd was met [Johanna Cornelia Schröder](#) (1857-1937), een [jongere zus van Maria Carolina De Boer-Schröder](#); Johannes Wilhelmus was dus een neefje van mevr. De Boer. Mevr. Lach de Bère was op [3-11-1880](#) in Padang-Pandjang getrouwd met de [opzichter 3e klasse Egbert Frederik Godin](#) (1855-[1908](#)),⁶⁴ een jongere [halfbroer](#) van Frederik Godin, en staat gezien diens overlijdensdatum ten onrechte als weduwe vermeld;⁶⁵ waarschijnlijk verbleef haar echtgenoot nog in Nederlands-Indië. Wat Johannes Wilhelmus Godin betreft, blijkt de [Handelingen van de Raad](#) van 15-4-1899 volgde deze als pupil van Frederik de Boer tot 14 april 1899 de lessen aan het gymnasium; het Bevolkingsregister geeft aan dat hij op 6-6-1899 ambtshalve werd uitgeschreven als zijnde vertrokken naar Nijmegen. Daar heb ik hem niet terug kunnen vinden, maar volgens de [genealogie familie Godin](#) vertrok hij weer naar Indië (waar hij volgens het Bevolkingsregister ook vandaan was gekomen) en was in 1924 chemiker (scheikundige in de suikerindustrie) in Banjoemas. Inderdaad vinden we in 1906 een J.W. Godin die op het stoomschip [Salak](#) naar Indië voer. Dezelfde J.W. Godin wordt in 1920 in [Banjoemas](#) geplaatst.⁶⁶ Volgens de genealogie van de familie Godin trouwde Johannes Wilhelmus met “moeti”, zijn “[njai](#)”, die twee kinderen bij hem kreeg: Theodora Maria (1913-1962) en Alexandrine Elise (1915-1966).

Mevr. Godin-Lach de Bère en haar twee kinderen kwamen uit Den Haag en zij en Theodoor Oswald verhuisden al op 10 april 1899 naar [Nieuwe Rijn 26 \(138.jpg\)](#); dochter Alice Leonie Catharina was 30-9-1898 naar Driebergen verhuisd. Van de Nieuwe Rijn vertrokken moeder en zoon op 2 september 1901 naar Den Haag; eerder, in augustus van dat jaar, was Theodoor Oswald geslaagd voor zijn [eindexamen HBS](#). Klasgenoten die tegelijk met hem voor het eindexamen slaagden waren zijn huisgenote [Frederika de Boer en Johan Marie Plantfeber](#), met wie Frederika een jaar later zou trouwen.

Lang bleven de Godins niet in Den Haag, want al in februari 1902 staan moeder en dochter Godin op de passagierslijst van het [stoomschip Sindoro](#) dat naar Indië vertrok. In [mei 1903](#) kreeg Egbert Frederik Godin in Indië eervol ontslag als opzichter eerste klas bij waterstaat en openbare werken en in september 1903 staat hij vermeld als [passagier van het s.s. Koning Willem II](#), samen met een zoon (Theodoor Oswald ?) van Padang, waar hij in in augustus [aan boord was gegaan](#), op weg naar Amsterdam via Genua, waar hij zich ontscheept. Op [datzelfde schip](#) keerden ook Godins zwager, [Hendrik Julianus Lach de Bère \(1861-1936\)](#) en twee dochters, naar Nederland terug.

Of mevr. Godin-Lach de Bère in 1903 nog in Indië verbleef of intussen al weer in Nederland terug was, heb ik niet kunnen vinden, maar het eerste lijkt me waarschijnlijker dan het tweede. Wel reisde een “Mejuffr. A. Godin “ die wellicht als Alice Leonie Catharina kan worden geïdentificeerd,⁶⁷ in maart 1903 met stoomschip [Oengaran](#) van Batavia naar Padang, en een maand later met het stoomschip [Salak](#) van Padang naar Nederland. Haar moeder komen we pas in 1904 weer tegen als ze in augustus of september 1904 [op weg naar Nederland](#) aan boord van het stoomschip [Salak](#) overlijdt. Vermoedelijk was ze achtergebleven of op bezoek geweest bij haar broer, want deze reisde in oktober van dat jaar met het stoomschip [Oengaran](#) eveneens van Padang naar Nederland. In augustus 1904 was aan Hendrik Julianus Lach de Bère wegens ziekte een [tweejarig verlof](#) in Nederland verleend. Aan boord van de Oengaran was ook een mejuffrouw C. Lach de Bère, wellicht een van zijn dochters.

Voor zover ik heb kunnen nagaan is Egbert Frederik Godin na zijn terugkeer naar Nederland in 1903 niet meer naar Indië gereisd. Hij overlijdt op [1-6-1908](#) in Den Haag.

Rotterdamsche Lloyd.

Veertiendaagse Maildienst via Padang, Suez en Marseille naar Nederland.

Vertrek van Batavia via Padang.

13 Juli 1904	S.S. Salak,	Kapt. J. Sharp.	7 Sept. 1904	S.S. Merapi	Kapt. U. Udema.
27 Juli 1904	» Lawoe,	Kapt. H. Meijer.	21 » 1904	» Gedé,	Kapt. W. Bagchus.
10 Aug. 1904	» Ardjeene,	Kapt. P. de Boer.	5 Oct. 1904	» Oengaran,	Kapt. M. v. d. Putte.
24 » 1904	» Goentoer,	Kapt. H. le Clercq.	19 » 1904	» Sindoro,	Kapt. N. Guthrie.

Alle booten speciaal voor den tropischen dienst ingericht en van electrisch licht voorzien. "De dubbel-schroefstoomschepen **Goentoer** en **Sindoro** met eerste klasse passagiersinrichting midscheeps en uitsluitend 1 en 2 persoons dekhutten. Tweede klasse in de Campagne en voorzien van familie hutten, benevens 2 en 1 persoons hutten. **DE AGENTEN:**

INTERNATIONALE CREDIT- EN HANDELSVEREENIGING »ROTTERDAM».

Batavia, Cheribon, Semarang, Soerabaja

DE HANDELSVEREENIGING v/h. REISS & Co., Makassar.

90

Alice Leonie Catharina treffen we [in maart 1908 in Tilburg](#) aan, samen met haar man, de ingenieur van de Staatspoorwegen Petrus Hendrik Roessingh ([1881-1958](#)); ze woonden daar op [Sporlaan 250](#). In 1901 wordt deze Petrus Hendrik in Leiden als (wegens lichaamsgebreken vrijgestelde) [loteling](#) vermeld. Het [huwelijk](#) tussen beiden vond op 3 september 1907 in Den Haag plaats.

In juni 1908 bevalt Alice Leonie Catharina in Tilburg van een zoon [Petrus Hendrik](#) junior, en in april 1910 wordt een tweede zoon, [Egbert Theodoor](#), geboren. In juni 1914 volgt dan nog een zoon, [Albert Roessingh](#) (overl. [1943](#)), en uit gegevens van het [Tilburgse bevolkingsregister](#) blijkt in december [1920](#) nog een vierde zoon, Walter Andries te zijn geboren. Omstreeks 1920 woonde het gezin in de Prof. Dondersstraat 75, in juli 1926 verhuisde het terug naar Utrecht, waar het in 1908 ook vandaan was gekomen. Als nieuw adres staat daar Mauritsstraat 86 opgegeven. Alice Godin [overleed in 1954](#) in Utrecht. [Theodoor Oswald Godin \(10-8-1881 – 18-10-1964\)](#) was de oudere broer van Alice en heeft net als zij tussen 1897 en 1899 op Plantsoen 13 gewoond. Nadat hij in 1901 met zijn moeder naar Den Haag was verhuisd, duikt hij daar zeven jaar later als 26-jarige elektrotechnisch ingenieur in de burgerlijke stand op als hij op 7 augustus 1908 in het [huwelijk](#) treedt met de drie jaar jongere Jacoba Hendrika van Noppen ([11-12-1884 - 11-10-1960](#)). Volgens de [familiegeschiedenis](#) (zie noot 64) had hij in Duitsland gestudeerd⁶⁸ en keerde hij kort na zijn huwelijk naar Indië terug, waar hij ambtenaar werd en uiteindelijk inspecteur van de Gouvernements Pandhuisdienst te Batavia. In 1927 keerde hij met zijn gezin naar Nederland terug, waar hij zich in [Den Haag](#) vestigde,⁶⁹ genealogisch onderzoek naar zijn familie deed en zich aan de vrijmetselarij – hij was lid van de loge L'Union Frédéric –, parapsychologie en spiritisme wijdde. Zijn ingenieursopleiding kwam hem daarbij van pas: in 1934 verwierf hij een [octrooi](#) (publicatienr. 34506) op een "toestel voor het doen van proefnemingen op het gebied der parapsychologie".⁷⁰

Na zijn terugkeer uit Indië liet Theodoor Oswald Godin in 1927-28 dit huis aan de Patrijslaan 18 naar eigen ontwerp bouwen. Hijzelf, zijn vrouw Jacoba van Noppen en zijn oudste zoon en dochter staan voor het huis afgebeeld. Aan de punt van het dak ontbreekt de sluitsteen, een symbool van de vrijmetselarij.

Bron van foto en bijschrift: [collectie Haags Gemeentearchief](#).

Theodoor Oswald Godin en Jacoba Hendrika van Noppen kregen [drie kinderen](#), Frederik Jacobus ([1909-1963](#)), Theodoor Oswald jr. (1911-[1970](#)) en Ena Suzanna (1919-[2001](#)). Tot zover de inwonende familieleden ten tijde van de bewoning van Plantsoen 13 door de familie De Boer-Schröder. In augustus 1896 had het gezin De Boer zijn intrek op Plantsoen 13 genomen, twee weken later komt de dienstbode [Elisabeth Pollius](#) ([30-12-1876](#) - [25-9-1948](#)) uit Leeuwarden naar Leiden, en vanaf 7 september staat zij op Plantsoen 13 ingeschreven. De De Boers kwamen ook uit Friesland, en wellicht ligt daar een connectie. Maar bij het vertrek van de familie De Boer eind mei 1899 naar Rapenburg 99 verhuisde Elisabeth niet mee, maar vond 5 juni nieuw emplooi en onderdak bij een familie Ten Brummeler op [Witte Singel 47a](#) (zie ook [hier](#)). Lang bleef ze daar niet, want op 30-10-1899 vinden we haar ingeschreven op de [Aloëlaan 1](#). In 1902 verhuisde ze opnieuw, eerst naar [Rijnsburgersingel 43](#) ([028.jpg](#)), waar ze 22-4-1902 werd ingeschreven, en vandaar naar [Papengracht 5](#) (zie regel 9, met de geboortedatum 30 dec. 1876; [041.jpg](#)). In datzelfde jaar [trouwde](#) ze op 12 december met de [winkelbediende](#) (p. 351)/conducteur [Wilhelmus Adrianus Hubertus Kocken](#) ([1876-1939](#)), waarna het echtpaar naar [Rotterdam](#) [NB: permanent URL foutief 26-6-2021] verhuisde: daar staan ze enige tijd later vanaf 29-12-1902 geregistreerd op Bokelstraat 11, 14, samen met een dochter, [Wilhelmina Cristina Cigismunda Kocken](#) (f. 177v), geb. in Rotterdam 6-2-1904. 26 juni 1905 verhuisde het stel naar Sneek, waar ze in 1906 nog een dochter kregen, [Wendelina Maria Elisabeth](#), en in 1909 een zoon, [Leonardus Mathias Hubertus](#). Elisabeths man overleed in 1939 in Baarn, Elisabeth zelf in 1948 in [Apeldoorn](#).

Begin februari 1898 plaatste mevr. De Boer een [advertentie](#) in het *Leidsch Dagblad* waarin zij om een net meisje van beneden de 16 jaar voor halve dagen vroeg. Vanaf maart 1898 kreeg Elisabeth Pollius op Plantsoen 13 gezelschap van nog een tweede dienstbode, de toen bijna 20-jarige Jean(n)ette Maria (Marie) Verbrugge ([24-5-1878](#) - [28-5-1958](#)), die van [Zoeterwoudse Singel 71](#) ([309.jpg](#)) kwam, waar ze in dienst was geweest bij de Waals hervormde predikant [Samuel Cler](#) ([307.jpg](#)).⁷¹ Zij, haar ouders en twee zussen en een broer woonden sinds 1892 op [Loridanshof 4](#) ([098.jpg](#)), aan de Varkenmarkt, en dat bleef haar uitvalsbasis tussen diverse diensten: ze kwam ervandaan toen ze op de Zoeterwoudse Singel 71 ging werken en keerde erheen terug na op Plantsoen 13, en vervolgens op [Oude Vest 3](#) ([207.jpg](#)) te hebben gewerkt. Uit het bevolkingsregister op de Loridanshof blijkt dat ze daar begin juni 1899 van Plantsoen 13 terugkeerde, dus is ze daar tegelijk met de De Boers vertrokken. 17-10-1900 zou ze getrouwd zijn en als nieuw adres staat [Langegracht 134](#) ([176.jpg](#)) vermeld. Daar duikt ze op als echtgenote van de broodslijter Dirk van der Wegen ([17-5-1877](#) - [15-11-1946](#)). Hun volgende adres is [Galgewater 9](#) ([250.jpg](#)), waar ze in juni 1902 geregistreerd worden. Vandaar zouden ze verhuisd zijn naar Mandemakersteeg 9, maar dat [huisnummer](#) heb ik niet kunnen vinden. Wel blijkt het echtpaar op [27-8-1906](#) een zoon Johannes Jacobus (vernoemd naar Jeannettes vader, die [getuige](#) was) te hebben gekregen. Als Dirks beroep staat nu pakhuis knecht opgegeven. Kort na de geboorte van Johannes Jacobus, in [september 1906](#) verhuisde het gezin naar Den Haag, waar Dirk als [winkelbediende en petroleumventer](#) geregistreerd staat en nog drie kinderen worden geboren: Agatha Johanna (22-9-1907 - ????), Johanna Jacoba (30-3-1910 - ????), en Johannes Jacobus (2-3-1913 - ????); de eerder genoemde Johannes Jacobus staat er niet bij: hij overleed op [15-11-1906](#) in Scheveningen, waar zijn vader volgens de overlijdensakte kruidenier was. Eind jaren 1920 verhuisde het gezin Van der Wegen naar [Parijs](#) en in 1932 woonde het in Nogent-sur-Marne. Vandaar keerde Johannes Jacobus, inmiddels journalist, met zijn vrouw Gerda Pauline Luise Steins naar Den Haag terug, waar zij in 1937 een dochter [Louise Jeannette](#) ([104.jpg](#)), kregen. Grootmoeder Jeannette Maria Verbrugge [overleed](#), 80 jaar oud, eveneens in Den Haag.

Willem Pos

Na het vertrek van van de familie De Boer in mei 1899 duurt het bijna twee jaar voordat het Bevolkingsregister voor Plantsoen 13 eind april 1901 nieuwe bewoners vermeldt. Ook

Willem Pos. Bron:
Zendingsblad GKN
13-1-1914, p. 6.

hier gaat het om een gemengd gezelschap: de gereformeerde predikant Willem Pos ([9-8-1856](#) - [30-1-1914](#)), zijn vrouw Tannetje van de(r) Putte ([29-6-1852](#) - [29-8-1904](#))⁷², Tannetjes zuster Wilhelmina Johanna van de(r) Putte ([3-10-1864](#) - [10-3-1945](#)) en haar dochter Emma Wilhelmina Johanna van de(r) Putte ([22-1-1887](#) – [26-11-1949](#)), en Willems schoonmoeder Meijntje (Mijntje, Meijnsje, Meinse, Mijnsse, Meijnsse) (van) Assendelft ([9-12-1825](#) - [30-1-1907](#)), weduwe W. van der Putten. Zij en haar man, Willem van de Putte ([1825-1891](#)), woonden op de [Haarlemmerweg 11](#) in Leiderdorp toen hij in 1891 overleed. Daar woonden moeder, dochter Wilhelmina en kleindochter Emma tot december 1897, toen ze naar [Lange Mare 29](#) ([265.jpg](#)) verhuisden.

De dominee en zijn vrouw, die op [5-6-1889](#) in [Middelburg](#) waren getrouwd, kwamen uit Zaandam, waar ze op [20-4-1900](#) vanuit Indië [op verlof](#) waren gearriveerd,⁷³ schoonmoeder, schoonzuster en nichtje kwamen van de [Herensingel 37](#) (blad 480, p. 40), waarheen ze in augustus 1900 van de Lange Mare waren verhuisd. Het verblijf van Willem Pos en zijn vrouw op Plantsoen 13 zou niet lang duren: [21 april 1902](#)⁷⁴ vertrokken ze naar Nederlands-Indië.

Bron: [De Bazuin: gereformeerde stemmen uit de Christelijke Afscheidene Kerk in Nederland 37](#) (1889), 12-07-1889.

Willem Pos was in 1856 geboren in Zaandam, als op een na oudste van de [twaalf kinderen](#)⁷⁵ van de schoenmaker Gerrit Pos en diens vrouw Maartje Baas. In 1876 vinden we hem als [schoenmaker](#) vermeld,⁷⁶ maar in de jaren 1882-1889 ([1887?](#)) wordt hij aan de [Theologische School](#) in [Kampen](#) en bij de [zendingsdirector J.H. Donner](#) in Leiden als zending opgeleid in de [Christelijke Gereformeerde Kerk](#).⁷⁷ Ruim een maand na zijn huwelijk met Tannetje van de Putte was het echtpaar met het stoomschip de "[Bromo](#)" naar Indië vertrokken om daar op het eiland Soemba zendingswerk te gaan doen.⁷⁸ Standplaats werd Melolo, waar Pos van 1890 tot 1904 een school voor Savoeense

kinderen onder zijn hoede had; Savoe is een eilandje ten zuidoosten van Soemba waarvan een aantal christelijke bewoners zich op de Soembanese kust hadden gevestigd. Ook trachtte hij het vertrouwen te winnen van de Soembanezen, onder meer door hun geneeskundige hulp te bieden. In 1898 stichtte hij een ziekenhuisje in de nabijheid van Melolo, zijn vrouw Tannetje had een schooltje waar Savoeense meisjes leerden naaien. Ook in andere opzichten zaten beiden niet stil. Zo schreef Pos maandelijks [brieven](#) en artikelen die in het maandblad *Het Mosterdzaad* van de "Heidenzending der Christelijke Gereformeerde Kerk" werden gepubliceerd, [vertaalde](#) onder meer de Tien Geboden en het Onze Vader in het Savoeense en verzorgde hij een [Soembanese woordenlijst](#). Dit alles in een omgeving waar dysenterie, malaria en cholera zich veelvuldig manifesteerden. Op verlof gaf het echtpaar [lezingen](#) over het werk op Soemba. Voor de inkomsten hoefde dat niet: Pos' verlofstractement bedroeg [fl. 1500,- per jaar](#).

Al in juni 1900, tijdens zijn verblijf in Zaandam, had Pos in een [brief aan deputaten](#) als zijn mening gegeven dat de zending op Soemba zou moeten worden opgeheven. De

Van Alphens oordeel over de Sawunese gemeente te Kambaniru

21. Verslag van zendeling J.J. van Alphen over 1890. AZGKN, C-H4

— — — De moreele toestand der Gemeente eischt een strengere toepassing der Schrift. Immers: het moet helaas erkend worden, dat er onder de Savoeneesche Christenen alhier eene ongodsdienstigheid, ligtzinnigheid, zedeloosheid en bandeloosheid heerscht, die zich openbaart in onverschilligheid omtrent de dingen van 't Koninkrijk Gods, overgave aan drank en spel, hoererij, echtbreuk, moedwillige verlating der vrouw, diefstal, enz. enz. zooals dat alleen wordt gevonden bij het Heidendom. Tot de gewone Godsdienstige samenkomsten laten zij zich met moeite vereenigen, doch bij maanlicht nacht aan nacht vaak tot aan den morgen vervullen zij de lucht, onder woeste dans met hunne heidensche vaak liederlijke zangen. Slechts gedwongen zijn zij tot den arbeid genegen, maar dagen soms weken achtereen, zitten zij onder gebruik van drank met de kaarten en dobbelsteenen in de hand, of gaan weddenschappen aan door hanen te doen kampen, tot dat doel afgericht. De zonde der hoererij is zoo algemeen dat vier van de zes vrouwelijke catechisanten in dien weg voortleven. — — — De echtbreuk is zoo iets gewoons, dat zelfs onze beide diakenen: N.N. en N.N. indertijd door den Heer Niks als zoodanig aangesteld,¹⁾ zich, ook tijdens mijn verblijf te Kabaniroe daaraan schuldig hebben gemaakt.

Uit een verslag van Pos' voorganger J.J. van Alphen over zijn kudde in de naburige zendingspost Kambaniroe. Dit was wat ook ook Pos en zijn echtgenote te wachten zal hebben gestaan. Bron: Th. Van den End, [Gereformeerde zending op Sumba: een bronnenpublicatie](#), p. 105.

terugkeer naar het eiland na afloop van hun verlof zal hem en zijn vrouw dan ook zwaar zijn gevallen. In een brief van 16-2-1903, gepubliceerd in het *Zendingsblad van de Gereformeerde Kerken in Nederland* van 1 augustus van dat jaar, waarin hij bericht over de cholera die sinds eind 1902 op het eiland heerst, vermeldt hij tevens: "Alzo is het treurig. Wanneer het einde er is, weet ik niet. Daarbij komt dat ik ook sukkel. Ik ben krachteloos. Mijn zenuwgestel is niet in orde. Was ik op Java geweest dan had ik mij maanden geleden al laten onderzoeken, maar nu kan men nergens heen, omdat de schuiten tegen wind gaan en er anders geen vervoermiddel is." Ook Tannetje had het zwaar. Zo zwaar, dat zij het kennelijk gewaagd heeft in brieven naar vrienden in Nederland over hun omstandigheden te klagen. Toen deputaten hierover geïnformeerd werden, verkozen zij daarin aanleiding te vinden het echtpaar daarover vermanend toe te spreken. Bij [brief van 16-11-1903](#)⁷⁹ schreven zij Pos:

"Nog één zaak brengen wij u of meer nog uwe gade onder het oog. Af en toe, ja reeds gedurig vernemen Deputaten dat uw vrouw zich de vrijheid veroorlooft om zich aangaande haar leed op Soemba, in hare brieven aan vrienden en vriendinnen op een ongeoorloofde manier te beklagen. De beproeving en de ellende waarin wij geraken is altijd een gevaarlijke positie. Zoo licht komen wij in de ellende tot verkeerde daden en treden wij buiten het spoor van de vreeze des Heeren. De laatste prijzen wij ten eerste aan voornamelijk bij uw gade, opdat ze bewaard blijve voor ongepaste uitlatingen die verkeerd stof opjagen, het hart krenken, ons zelve ontsieren, de zake des Heeren schaden en voor het gerichte Gods niet kunnen bestaan."

Hoe ernstig de situatie echter was, bleek medio augustus 1904, toen de zendeling D.K. Wielenga naar Soemba kwam om de zieke Pos en zijn vrouw af te halen. In sobere bewoordingen beschrijft hij wat hij in Melolo aantrof: "De kranke Pos zittende op een stoel,

Ieder morgen 5½ opstaan. Twee jongens gaan direct gras snijden; twee melken een geit, en moeten rondom het huis vegen. De meisjes gaan hun aangewezen werk doen. Mijn vrouw komt naar achteren, zorgt voor een kop koffie; ik ga zien of alles in orde is, en geef de kippen eten. Nu komen er zieken, die wij helpen. Gewoonlijk zijn wij er mede bezig tot 8 uur. Dan is het ontbijt, voor ons met brood, dat mijn vrouw zelf moet bakken, of met rijst, en een glas water. De kinderen altijd rijst. Zij zitten bij ons op den grond, met hun bordje voor zich. Ieder op zijn beurt moet bidden of danken. Wanneer ik bid, dankt er één van hen, en omgekeerd.

Om halfnegen gaan er drie jongens naar school en ik naar mijn kamer. Werk tot 11½, ga naar de school, zie haar na, en laat de kinderen spelen, behalve zij die niet ter catechisatie zijn geweest of niet hadden geleerd, deze hebben straf, en moeten leeren. Na 12 uur ga ik weer na huis of blijf op school. Halftwee eten, daarna bijbellezen met de kinderen. Mijn vrouw leest met één meisje, de vier jongens hebben twee bijbels. Eerst leest mijne vrouw eenige verzen en dan volgen de kinderen. 's Morgens en 's avonds leest mijne vrouw alleen. Al het lezen geschiedt in het Maleisch, ik zie het na in het Hollandsch.

Van 2½ - 3½ gaan wij slapen, twee jongens gaan weer grassnijden; twee bewaken het huis. Van 3½ tot half vijf theedrinken en de "Javabode" lezen, daarna baden en de menschen bezoeken. Half zeven te huis, 8 uur eten, 10 uur naar bed. Onze kinderen eten en lezen gezamenlijk met ons op dat ze niet van de huiselijke godsdienstoefening verstoken zouden zijn.

Dit is vrijwel volledig, als het een gewone dag is. Maar de dagen wisselen zich zoo af. Mijn vrouw heeft om de 14 dagen waschweek. Dat begint 's Maandag-vrijdag. Zij werkt van dat wij opstaan tot 10 uur omdat het dan te warm wordt, behalve donderdag dan tot 1 uur omdat het strijkdag is.

Dan heeft zij iederen Dinsdag en Vrijdag van 4-6 uur naailes voor de meisjes. Ik heb dinsdagavonds van 7-8 uur catechisatie¹⁾, Woensdag van 4-6, donderdags van 7-8 idem. Zaterdag werk ik voor Zondag.

Zondag van 9½ - 11½ kerk, van 4-5 Zondagsschool, van 7-8 kerk. Voorts om de 14 dagen vergadering met de broeders n.m. Woensdagsavonds. Verder moeten de kinderen leeren voor de catechisatie, wat mijn [vrouw] overhoort. Met de wasch helpt haar een Savoeneesche vrouw.

Doch wat ons bovenal veel tijd kost is, dat zoowel mijne vrouw als ik, werkzaamheden moeten doen, waar Uwe echtgenooten en U in het minst niet naar hebt om te zien. Behalve dit kunnen wij nooit zeggen: kom, nu ga ik zitten, want onophoudelijk wordt men van zijn werk geroepen. Wat heerlijk bij U; U gaat zitten, kunt iederen afpassen, hebt de post, tram, spoor en boot tot Uwe beschikking. Hoe geheel anders is het hier. ---

Een werkdag van het gezin Pos – Willem, Tannetje en zeven Savoeneese pleegkinderen voor wie zij de zorg op zich hadden genomen. Uit een [brief](#) van Pos aan Deputaten Sumba-Zending, Melolo, 25 januari 1898.

Door vriendelijke bemiddeling, van Ds. van der Hoogt, en ten huize van Mej. Dekker te Zaandam, bezorgd onderstaande giften voor Soemba:

Kerstfeest op Soemba (waar br. **W. Pos** als zendeling-leeraar werkt.) In dank ontv.:

Van M. B.: 4 blaadjes teekenpapier, 1 builtje met kuikers, 2 tollen, 2 potloodjes, 1 liniaal, 2 teekenboekjes; H. J. D.: 1 liniaal, 1 penhouder, 1 potlood met standaardje; Wed. R.: 3 zakdoekjes, 1 koker met griffels, 2 doosjes met kralen; De kinderen van H. V.: 2 doosjes met kralen, 1 zakje met knikkers, 3 prenten, 1 haakdoosje, 1 liniaal, griffels, 2 tollen; Mej. P. C. D.: 2 elastieke ballen; J. W.: 1 zakje met knikkers, 3 elastieke ballen; De kinderen van K. B.: 2 leien, 1 koker met griffels, 1 bal, eenig haak-, naai- en breigereedschap; De kinderen van Wed. de V.: 1 koker met griffels, 1 schrijfboekje, 1 doos met kralen, 1 buil met knikkers; De kinderen van Wed. v. d. W.: 1 bouwdoosje, 1 penhouder, griffels; P. H.: 1 verfdooz, 1 kokertje met gekleurde griffels, 1 prentenboek; J. G.: 2 zakdoeken en eenige griffels; De kinderen van H. de V. te Oostzaan: 1 werkdoos, 1 werkmand, 1 verfdooz; De kinderen van Wed. K.: 2 doozen met kralen, 2 kluwentjes haakgaren, 1 buil knikkers; De kinderen van A. V.: 2 knotjes katoen, 1 doosje met kralen; Mej. de V.: 1 doos met haakgaren, een pakje wit katoen; J. M.: 1 doos met kegels, 1 fluit, 2 sponzendozen; N. S.: 3 tonnetjes met gekleurde griffels.

Van de Vrouwenvereniging „Maria“:
3 doozen met huisjes enz., 1 doos met kegels, 2 leien, 4 verfdoozen, 2 blokkendozen, 2 doozen met spoor-trein, 3 doozen met klok- en hamerspel, 3 kokertjes met gekleurde griffels, 2 fluitjes, 2 mondorgel-tjes, 3 springtouw-tjes met handvatsels, 3 laadjes met griffels, 3 griffelkokers, waarvan 2 gevuld, 1 bikkel-spelletjes, 10 hoornen balletjes, 1 met zijde bewerkte bal, 5 sponzendozen, 3 doosjes met kralen, 2 builen met knikkers, 2 tollen, 1 vischsnoer, 3 merkdoozen met werkwol, haakpennen en naalden, 2 werkdozen, 2 zakdoeken, 2 schriften, 2 penhouders met pennen, 1 teekenboekje, 28 prenteboekjes, 28 prenten, 6 groote kluwen haakgaren, 1 naaidoos met eenige werkwol, 1 kokertje met gekl. griffels, 1 schrijfpenn, 1 breinapje.

Van de Meisjesvereniging „Martha“:
6 groote kleurboeken, 2 teekenboekjes, 6 prenteboekjes, 6 prenten, 5 sponzendozen, 3 laadjes met griffels, 2 griffelkokers, 3 doozen met kralen, 2 bikkel-spelletjes, 3 springtouw-tjes, 2 hoornen balletjes, 2 zakdoeken, 2 merkdoozen, eenig werkwol, 5 naaldekokertjes, 2 vingerhoeden, naalden, 1 liniaal, 1 streng touw, 2 zakdoeken, 2 sponzendozen, 1 schrijfboekje, 1 teekenboekje, 1 kleurboekje, 1 lei.

In specie ontvangen:
Van K. f 1; de kinderen van L. f 2; N. N. f 1; van eene weduwe f 0,25, makende met de reeds verantwoorde f 6 uit het huisbusje van K. eene som van f 10,25.

Kerstfeest op Soemba. Nog in dank onv.

Van: K. B.: 1 doos met huisjes enz.; 1 werkdoosje met haakboekje; Kind van G.: 2 zakdoeken; Een vriendenkring: 11 zweepjes, 2 naaikatjes, 2 doozen spoor-treinen, 6 naaldekokers, 6 vingerhoedjes.

Van de Meisjesveren. „Martha“:
1 dozijn naaldekokertjes.

Voorts nog in specie: van C. d. V. f 1; Gez. de B. f 0,50.

J. H. **DONNER**.

Bron: [De Bazuin](#), 11-09-1891

Ds. W. Pos.

Deputaten voor Soemba deelen, met dank aan den Heere, mede dat Ds. Pos en zijn gade den 20 April in welstand in Nederland zijn aangekomen. Beiden stellen zich gaarne beschikbaar om met de broeders en zusters in Nederland kennis te maken, de kennismaking te vernieuwen en mededeelingen te doen van hunnen arbeid. Inzonderheid de kerken in de drie noordelijke Provinciën, die Soemba zullen overnemen, worden hierop attent gemaakt.

Zijn adres is voorloopig te Zaandam, waar zijn ouders wonen. Men schrijfe eenvoudig:

Ds. W. Pos, te Zaandam.

Namens Deputaten

H. DIJKSTRA, scriba.

Smilde, 15 Mei 1900.

Bron: [De Heraut](#) 20-5-1900

Advertentiën.

W. POS.

Missionair Predikant van Soemba,

en

T. VAN DE PUTTE,

hopen D. V. 5 Dec. a. s. hunne 12½-jarige **Echtvereniging** te herdenken.

Leiden, 22 Nov. 1901.

Plantsoen 13.

Uit de [Middelburgsche Courant](#) 27-11-1901.

Op Dinsdag 5 Nov.

des ovonds ten 8 ure, hoopt Ds. W. **POS** en Mevr. **POS-VON MELOLO** over de **zendug op Soemba** mededeelingen te doen met aanschouwelijke voorwerpen, in de Gereformeerde Kerk B alhier.

Zitplaatsen vrij.

Uit de [Vlissingse Courant](#), 4-11-1901.

ZENDING OP SOEMBA.

Aan de Geref. Kerken, met name in de Provinciën Groningen, Drente en Overijsel, wordt verzocht, in 't bijzonder in den gebede te gedenken aan Ds. en Mevr. **W. Pos**, die Maandag den 21sten April e. k. hopen te vertrekken, om voor de 2de maal naar het Zendingeveld op Soemba te gaan.

Namens Deputaten voor de Zending van de Geref. Kerken in de Provinciën Gr., Dr. en Ov.,

L. KUIPER, Pr.

C. W. E. PLOOS VAN AMSTEL,

April 1902.

Scriba.

Advertentie in [De Bazuin](#) 18-4-1902.

VERSLAG
VAN DEN
Provinciaal Zendingsdag
gehouden op Woensdag 5 Juni 1901
TE ZWOLLE.

(Vervolg van Nr. 24.)

Na 't zingen van Ps. 86 : 6 werd er pauze gehouden.

Te 2 ure werd de vergadering weer geopend door Ds. Scheps met gebed, na 't zingen van Ps. 67 : 1. Aan Ds. **W. Pos** werd het woord gegeven, die ongeveer het volgende sprak. 't Is voor de gemeente des Heeren een groot voorrecht om iets van de zending te hooren en over de zending te spreken. De kerk heeft een groote en heerlijke verplichting, om n.l. de wereld gelukkig te maken. Alleen het Evangelie is daartoe in staat. De volken zinken al dieper en dieper. Wij zullen u inleiden op Soemba, in de huizen, wat de bewoners doen, hoe ze gekleed zijn, wat ze gelooven.

Soemba is slechts een weinig kleiner dan de volgende vijf Provinciën, Groningen, Drente, Overijssel, Noord- en Zuid-Holland. 't Is zeer heuvelachtig, er zijn geen hoge bergen. De oorsprong der Soembaneezen is onbekend. Ge wordt aangetrokken door hun schoonheid en grootheid. Over het aantal bewoners van Soemba is men het niet eens. G e h e e l Soemba is nog niet door een Europeaan bezocht. Geheel West-Soemba is nog onbekend. Volgens sommigen wonen er honderdduizend menschen, volgens anderen beduidend minder.

Hunne huizen zijn op vier palen gebouwd, die in den grond geslagen, 20 à 25 voet lang zijn. Daar bovenop een dakverbinding. Een zeer groot en zeer breed afhangend dak, gedekt met lang gras.

In 't huis is een lage rustbank, waar de slaven zitten, en zij die een verzoek doen. In de 2e verdieping zit de vorst. In de 3e verdieping zijn de slaapkamers. De rook moet zijn weg vinden door de deur. Er wordt nooit gestoft.

Een Soembanees is bijna niet gekleed. Hij heeft er geen behoefte aan. 't Is er zeer warm. Om 7 uur is 't reeds 77 graden

om 12 uur 89 en in November 95 graden. Verschillende kleedingstukken werden ver- toond. De kleine kinderen zijn geheel on- gekleed.

Gedurende één jaar wordt er driemaal mais geoogst. In zes weken groeit de mais rijp.

De Soembanees eet slechts tweemaal per dag, te elf en te zes uur. De Vorst is alleen te kennen aan zijn hoofddoek. Hij heeft meer te zeggen dan onze Koningin. Hij kan bevelen over leven en dood zijner onder- danen. De vrouw is koopwaar. De Soemba- nees mag vrouwen nemen, zooveel hij wil, d. w. z. zooveel hij er koopen kan.

Bij den heiden is steeds vrees voor booze geesten. Overal zien ze geesten in. Bij ziekte wordt naar de oorzaak gevraagd. Die man of vrouw maakt een vorst of vorstin ziek. Nu wordt die verdachte man of vrouw vermoord. Iemand die gestorven is en een geest wordt, noemt men een zwang. Hun godsdienst bestaat hierin, dat men de booze geesten te vriend houden moet. Bij ziekte brengt men een offer aan Merapoe en roept Merapoe aan.

Uitgaande ter vischvangst, zegt de Soemba- nees: Merapoe van de zee wil ons bewaren en geef, dat we veel visch vangen!

Aan het hout bewijst men goddelijke eer. Het sandelhout wordt voor heilig geacht.

Om op hen in te werken, moet ge eerst hun taal kennen. Ook hun gewoonten op- volgen, die niet strijden met Gods Woord. Hun taal is moeilijk. We konden nog zeer gebrekkig spreken. God kan de harten der Soembaneezen veranderen

Na ons nog ingeleid te hebben in Melolo, waar uit 404 zielen de gemeente van Savoe- neezen bestaat, waar Zondags een 180 menschen ter kerk gaan, zeide Ds. Pos: Als Soemba van de aarde verdwijnt, dan is het niet de schuld van Soemba, maar uw schuld. Gij hebt veel te bidden om arbeiders, en dat de Heere de harten der Soembaneezen omzet.

(Slot volgt.)

Namens Deputaten,

J. J. WESTERBEEK VAN EERTEN.

verwelkomde ons met treurende oogen. Een oogenblik later werd Mevr. Pos aangedragen. Door malariakoortsen gesloopt, grijs van lijden, was zij bijna niet meer te herkennen, de eertijds zoo kloeke, sterke vrouw. De Heere bracht ons juist bijtijds ter hulpe voor deze zoo diep beproefde menschen. Want na een week van veel tobben en lijden bezweek zij en moesten wij haar graf delven naast dat van Mevr. Van Alphen.⁸⁰ In 1905 keerde Pos met emeritaat naar Nederland terug, waar hij in 1914 in zijn ouderlijk huis in Zaandam overleed.⁸¹ In 1921 zou een van de deputaten betrokken bij zijn [heruitzending](#) naar Soemba in 1902 erkennen dat dat geen juiste beslissing was geweest.

Terug naar Plantsoen 13, waar Pos' schoonzuster Wilhelmina Johanna van de Putte al 15-8-1901 naar Leimuiden vertrokken was, en Meijntje van Assendelft en Emma Wilhelmina Johanna van de Putte begin juni 1902 naar [Hogewoerd 187 \(179.jpg\)](#), waar nog een andere dochter van Meijntje, Cornelia Celia (uit Den Haag), en eind januari 1903 ook Wilhelmina Johanna (voor enkele dagen), zich bij hen voegden. Van Wilhelmina Johanna staat vermeld dat zij huishoudster is en uit Leimuiden komt, haar dochter Emma Wilhelmina Johanna, die in augustus 1904 naar Katwijk is vertrokken, keert vandaar in augustus 1905 als winkeljuffrouw naar Leiden terug. Meijntje van Assendelft zal eind januari 1907 op Hogewoerd 187 komen te overlijden. Wilhelmina Johanna is dan al begin februari 1903 naar Rotterdam vertrokken, in april 1906 gevolgd door haar dochter Emma. De laatste die vertrekt is Cornelia Celia, in juni 1907, naar Amsterdam.

Wilhelmina Johanna trouwde [8-11-1905](#) in Rotterdam met de 16 jaar oudere [weduwnaar](#) Adriaan van den Bout ([1848-1928](#)) en kreeg met hem één kind, Johan Adriaan van den Bout ([1906-1982](#)). Wilhelmina Johanna van de Putte overlijdt [10 maart 1945](#) in Rotterdam. Dochter Emma Wilhelmina Johanna trouwt [14-11-1917](#) in Rotterdam met de vuurstoker binnenvaart Arnoldus Hermanus Bouter ([1880-1958](#)). Ze kregen vier kinderen: Emma Wilhelmina Johanna Bouter ([1913-????](#)), [Arnoldus Johannes Cornelis Marinus](#) ([1918-????](#)), [Johannes](#) (1924-????) en Willem, die 5 maanden oud [20-6-1927](#) in Rotterdam overleed.⁸² Emma van de Putte overleed [26-11-1949](#) in Rotterdam.

Ten tijde van de bewoning van Plantsoen 13 door het echtpaar Pos en de familie van mevrouw Pos vertoefde daar ook een dienstbode: de amper 17-jarige [Neeltje Kuiper](#) (12-8-1884 - [11-12-1926](#)), die tegelijk met de dominee en zijn vrouw van Zaandam was gekomen.⁸³ Na het vertrek van haar werkgevers staat zij vanaf 8 juli 1902⁸⁴ op [Haarlemmerstraat 18 \(271.jpg\)](#) geregistreerd, als dienstbode van de in noot 72 genoemde broer van Tannetje, Cornelis van de Putte; daarvandaan vertrok ze weer naar Zaandam. Maar jaren later vinden we haar weer in Leiden terug, waar ze vanaf 30-4-1920 op [Breestraat 123 \(152.jpg\)](#) woont. Ze blijkt dan [4-5-1911](#) in Zaandam getrouwd te zijn met Jan Stephanus Piekert Weeserik (5-1-1883 - Hilversum [12-1-1953](#)), toen nog kantoorbediende, maar op [Breestraat 123](#) directeur van de commanditaire bankvereniging Slavenburg en Co.⁸⁵ Het echtpaar heeft inmiddels ook vier kinderen, geboren op diverse plaatsen in het land: Trijntje (geb. 5-5-1912 in Amsterdam, waar het echtpaar Piekert Weeserik-Kuiper sinds 13-5-1911 staat ingeschreven op [Gerit Doustraat 29I](#)), Antje (geb. 14-1-1915 in Sloten, waarheen het gezin 18-8-1913 vanuit Amsterdam naar de [Adm. De Ruijterweg 48](#) was verhuisd), Neeltje (geb. 31-3-1917 in [Wijk bij Duurstede](#), vanwaar het gezin naar Leiden terugkeerde), en [Johana Stephanus](#) (geb. Leiden, 13-10-1920 - † [27-9-2007](#)). Ten tijde van Neeltjes geboorte in Wijk bij Duurstede was Piekert Weeserik daar [directeur van de Wijsche Bank](#). Het laatst bekende adres in Leiden is [Drie Octoberstraat 37 \(58.jpg\)](#), waar het zesttal eind augustus 1921 zijn intrek nam; dat adres staat ook in een [krantenbericht van 11-10-1921](#) over het faillissement van J.S. Piekert Weeserik. [1-5-1924](#) verhuist het gezin Piekert Weeserik naar Bussum, Bijlstraat 18, waar op 42-jarige leeftijd [11-12-1926](#) Neeltje (Kuiper) overlijdt. Jan Stephanus, dan administrateur van beroep, hertrouwt [9-7-1930](#) in Hilversum en overlijdt daar kort na zijn 70e verjaardag op [12-1-1953](#).

Hierboven is al eens het grote aantal woningen ter sprake gekomen dat Reinier Koekkoek aan het Plantsoen, aan de Zoeterwoudse Singel en in de omgeving bezat, en ook de NV [Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen "Leiden"](#), waarvan hij een van de oprichters was. Een deel van die bezittingen, waaronder Plantsoen 11/11A-17 was in 1901 door Koekkoek aan de Maatschappij overgedragen. In [januari](#) en in [maart](#) en [april 1902](#) wordt een deel daarvan en vermoedelijk ook een gedeelte van het onroerend goed dat nog tot de eigendommen van Koekkoek zelf behoorde door notaris Meiners bij opbod en afslag geveild. Plantsoen 13, zoals gezegd destijds eigendom van de Maatschappij, werd ingezet op fl. 5000,-, maar werd niet gegund. Plantsoen 79, 81 en 83 werden tezamen verkocht voor fl. 14.200,-, Plantsoen 31 werd in januari voor fl. 5504,- geveild; in [juni van hetzelfde jaar](#) werden de nrs. 85 en 87 door Meiners geveild.

No. 2. Het HEERENHUIS met VOORTUIN aan het Plantsoen, No. 13, te Leiden en aldaar kad. bekend, Sectie D, No. 1497, groot 1 are, 40 centiaren, bevattende: Vestibule met Marmer bevoerd, Sousterrain, waarin Gang met 2 Kasten, Kamer met Stookplaats en Kast, Keuken en Provisiekamer waarin Wijnhoek met Rekken, ruime Plaats met uitgang naar de Binnenvestgracht. Gelijkvloers: Voorkamer en Suite, beide met Stookplaats en 2 Kasten, Slaapkamertje. Op de 1ste Etage: Voorkamer met Balkon en Stookplaats, Zijkamer, Achterkamer met Stookplaats, kleine Kamer. Op de 2de Etage: Portaal met Kast, twee Achterkamers en beschoten Zolder met Meidenkamer. De Kamers zijn Behangen en Geplafonneerd, de Stookplaatsen hebben Marmeren Schoorsteenmantels en het perceel heeft Gas- en Duinwaterleiding. De grondlasten bedragen voor perceel 1 f 50.50, perceel 2 f 39.26. Aanvaarding bij de betaling der kooppenningen op 1 Mei a. s. Te bezichtigen: perceel 1 op Dinsdag en Vrijdag, perceel 2 op Woensdag, van 2 tot 4 uren. Nadere inlichtingen zijn te bekomen ten kantore van voornoemden Notaris, Breestraat 89, te Leiden, alwaar van 24 tot en met 28 Maart a. s., van 9 tot 3 uren, verhooringen kunnen worden gedaan tegen genot van één vijfde der verhoogsom. 2050 80	<i>Links:</i> Advertentie in het Leidsch Dagblad van 1 maart 1902. Vergelijk de inrichting van het huis met die mijn vrouw en ik in 1984 aantreffen, p. 58, noot 149. <i>Onder:</i> Advertentie in het Leidsch Dagblad van 26 april 1902. Vergelijk de in het artikel vermelde huurprijzen met die van de herenhuizen in de hierop volgende advertenties uit de jaren 1902-1907. Gebrek aan burgerwoningen. Op Vreewijk is men begonnen met den bouw van een blok burgerwoonhuizen, uitgaande van eenige ambtenaren der gemeente, onderwijzers, opzichters, enz. Niet de lust om bouwondernemertje te spelen heeft deze ambtenaren tot de uitvoering van dit plan bewogen, maar wel de behoefte, welke in Leiden bestaat aan eenvoudige, gerieflijke, niet te dure burgerwoonhuizen. Er is in onze gemeente in de laatste tien a twintig jaren heel wat gebouwd, doch het waren meest heerenhuizen en arbeiderswoningen, die er verzezen. Aan de eerste soort is blijkbaar geen behoefte meer, in het Plantsoen en aan den Zoeterwoudschen Singel bijv. staan er gerageld een aantal dier huizen onverhuurd. De werkmanswoningen in de nieuwe frissche buitenwijken zijn gewoonlijk spoedig bewoond, dit wijst op een verblijdend verschijnsel: de trek namelijk uit de oude ongezonde achterbuurten naar de nieuwe gedeelten der stad. Ons doel is dan ook geenszins den bouw van gezonde, ruime arbeiderswoningen te willen temperen; wij wenschen enkel bouwondernemers attent te maken op de behoefte, die er bestaat aan woonhuizen, waarvan de huur ruim genomen varieert van f 200 tot f 800 in het jaar.
---	---

In april 1902 was het echtpaar Pos uit Plantsoen 13 getrokken en volgens het Bevolkingsregister zal het dan tot medio 1905 duren voordat nieuwe bewoners hun intrek op Plantsoen 13 nemen. Dat het huis in de tussentijd toch bewoond moet zijn geweest bewijst een advertentie in het [Leidsch Dagblad](#) van 29-4-1904, waarin een "net dagmeisje, niet beneden de 15 jaar" wordt gevraagd.⁸⁶ Een van de mogelijke redenen zowel voor de verkoop als voor de leegstand wordt in het [Leidsch Dagblad](#) van 26 april 1902 aangestipt: veranderingen in de woningmarkt.

Te huur:
 twee geheel in orde gebrachte
HEERENHUIZEN, met Voor-
 tuintjes in het **Plantsoen**; zij be-
 vatten 7 Kamers, Keuken en verdere
 geriefelikheden, benevens Duinwater,
 Gasleiding en Closets. De jaarlijksche
 huurprijs bedraagt f 450.—, met
 inbegrip van Duinwatergebruik. Da-
 delijk te aanvaarden. Nadere inlich-
 tingen geeft de Architect W. KOK,
 Pieterskerkgracht No. 16. 10302 13

Advertentie uit [Leidsch Dagblad](#) 4-11-1902

Te Huur:
 Het aangenaam gelegen
HEERENHUIS Plantsoen 57,
 bev. 9 Kamers, Keuken, Clo-
 sets, enz. Te aanvaarden 1
 Mei a.s. Huurprijs f 500 per
 jaar. Te bevragen bij: 3304 12
B. J. HUURMAN Bzn.,
 Heerengracht 10. Telefoonnummer 590.

Advertentie uit [Leidsch Dagblad](#) 31-3-1905.

3o. L. I. C. A. Gordon, notaris te Lei-
 den. Het heere-huis, **Plantsoen 45**, in bod
 op / 9200, kooper de heer J. H. Weydung,
 qq.; het heerenhuis, Breestraat 56, in bod
 / 7850, kooper de heer A. van 't Riet qq.
 voor / 8450; het huis aan de Langebrug 19,
 in bod / 3100, kooper de heer B. J. Huur-
 man qq.
 4o. J. F. Meiners, notaris te Leiden. Het
heerenhuis, Plantsoen 107 en 107a, in bod
 / 5950, kooper de heer P. v. d. Horst qq.
 voor / 5952; het heerenhuis, aldaar 109 en
 109a, in bod / 5960, kooper de heer P. Peo-
 reboom qq.; het **heerenhuis, aldaar 111 en**
 111a, in bod / 5980, kooper de heer B. J.
 Hurman Dz. qq.

Advertentie uit [Leidsch Dagblad](#) 7-11-1904

Te huur:
 Het aangenaam gelegen **Heeren-
 huis aan den Zoeterw. Singel**
No. 76, bevattende 9 Kamers, Serre,
 Keuken, Tuin, Closets, enz., **Huur-
 prijs / 575** per jaar.
 Het gerieflijk ingericht **Heeren-
 huis aan het Plantsoen No. 57**,
 bev. 9 Kamers, Prov.-Kamer,
 Keuken, vele Kasten, enz., **Huur-
 prijs f 500** per jaar.
 Het **Heerenhuis, Burg. Was-
 straat No. 24**, bev. 7 Kamers,
 Serre, Keuken, Tuin, Closet, enz.,
Huurprijs / 325 per jaar.
 Het **Benedenhuis, Plantsoen**
No. 111, bev. 5 Kamers, Keuken,
 enz., **Huurprijs f 275** per jaar.
 Het **Winkelhuis a. d. Morsch-
 weg** tegenover de Krugerstraat,
Huurprijs 400 per jaar, onmid-
 delijk te aanvaarden. 806 27
 Inlichtingen geeft B. J. HUUR-
 MAN Dz., Metselaar, Heerengracht
 No. 10, **Telefoon Intere. 590.**

Advertentie uit [Leidsch Dagblad](#) 22-1-1906.

Johanna Petronella Josepha Brants-Van Batenburg

Na Martha Bock-Van Staveren en Mina Theresia Van Cattenburch-Swijser betreft op 2 juni 1905 opnieuw een weduwe **Plantsoen 13** ([054.jpg](#)): Johanna Petronella (Pitronella, Pietronella) Josepha Brants-Van Batenburg (Maurik 7-10-1840 - Oegstgeest 13-12-1932), 64 jaar oud, met haar dochter Christi[a]na Johanna Adriana (ook: Johanna Christina Adriana, 21-10-1870 - 7-11-1954); enkele jaren later, medio september 1909, zou ook een tweede dochter, **Johanna Petronella Josepha Brants** (5-6-1875 - 15-2-1961), zich bij hen voegen. Moeder Johanna was in 1867 getrouwd met de rijkshavenmeester Mattheus Pieter Brants (1837-1885) en in 1885 weduwe geworden. Behalve de twee al genoemde dochters had het echtpaar nog drie kinderen (zie ook [hier](#)): Carolina Adelaide (1874-na 1968), Elizabeth Mechteld (Machteld) (1869-1962) en Mattheus Pieter (1878-1945).⁸⁷ Het

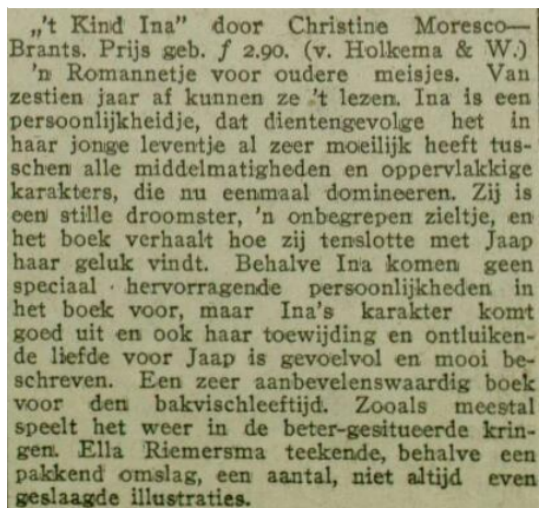
verblijf van moeder en dochters op Plantsoen 13 zou tot medio 1911 duren.

Nadat het echtpaar Brants-Van Batenburg in Wijk bij Duurstede getrouwd was, woonde het resp. in Kampen, Stad Vollenhove, Hellevoetsluis en Vlissingen. Daar overleed in 1885 Mattheus Pieter senior. In het *Leidsch Dagblad* van 2-12-1885 verscheen daarover een overlijdensadvertentie van het echtpaar Franchimont-Van Batenburg, die vermoedelijk verklaart waarom de weduwe Brants na de dood van haar man naar Leiden kwam: mevr. Franchimont, Cornelia van Batenburg (28-8-1837 - 28-6-1932) was een oudere zuster van Johanna.⁸⁸ In het Leidse bevolkingsregister duikt de weduwe met haar vijf kinderen en haar moeder Christiana Johanna van Batenburg-Raebel voor het eerst per 1-1-1890 op op Herengracht 54 ([120.jpg](#)),⁸⁹ daarbij staat tevens vermeld dat het gezin 1-5-1893 naar Zoeterwoude verhuisde, waar we haar ook in 1894 en 1895 vinden.⁹⁰ Op Plantsoen 13 staan zij en dochter Christina in 1905 ingeschreven als komende uit Den Haag.

Moeder Johanna Petronella (Pitronella, Pietronella) Josepha Brants-Van Batenburg vertrok van Plantsoen 13 naar Rijn en Schiekade 117 ([355.jpg](#)), waar ze 11-6-1911 samen met dochter Johanna Petronella Josepha Brants staat ingeschreven; laatstgenoemde vertrok 3-7-1917 naar Katwijk. Volgens een ambtshalve aantekening in het bevolkingsregister voegde zoon Mattheus Pieter Brants zich 30-11-1917 bij zijn moeder op de Rijn en Schiekade, maar uit een advertentie blijkt M(attheus) P(ieter) Brants op dat adres al in januari 1916 een "Inrichting voor Machineschrift" te hebben gehad. In 1917 vraagt een "Mevrouw Brants" daar een dienstbode en blijkens familieadvertenties woonde ze in 1917 en in 1928 in Leiden. In 1932 vertrok ze naar Rhijnzichtweg 19 in Oegstgeest, waar we in dat jaar ook haar zoon Mattheus Pieter en haar dochter Elizabeth Mechteld met haar man Daniel van Eck aantreffen. Daar overleed ze in december van dat jaar. Zij, haar moeder Johanna Christiana Adriana van Batenburg-Raebel en haar dochter Johanna gaf Petronella Brants liggen begraven op de begraafplaats Groenesteeg, graf 602, 2.

Christina Johanna Adriana vinden we in 1904 op Boisotkade 3 [9], waar zij Italiaanse les, iets wat ze later ook op het Plantsoen 13 zal doen.⁹¹ Op 18-10-1906 trouwde zij met de zeven jaar oudere journalist bij Het Volksdagblad en later Het Vaderland Abraham Moresco (11-9-1863 - 14-3-1940), weduwnaar van Matje van Gelderen (29-8-1870 - 13-5-1899, met wie hij in 1895 getrouwd was. Christina vertrok 28-10-1906 ([054.jpg](#)) naar Den Haag, waar zij met Moresco en zijn dochter Louise op onder meer de Weimarstraat 402, Beeklaan 279, Crispijnstraat 29 en Zalmstraat 3 woonde; ook Beverwijk en Voorburg (Laan van Heldenburg 56) worden genoemd.

In 1910, dus toen ze nog op het Plantsoen woonde, verscheen van haar hand een Nederlandse vertaling van Gabriele d'Annunzio's *Il trionfo della morte* (1894), ofwel *De triomf van den Dood*; van Annunzio vertaalde ze ook *Forse che si, forse che no*

„t Kind Ina" door Christine Moresco-Brants. Prijs geb. f 2.90. (v. Holkema & W.) 'n Romannetje voor oudere meisjes. Van zestien jaar af kunnen ze 't lezen. Ina is een persoonlijkheidje, dat dientengevolge het in haar jonge leventje al zeer moeilijk heeft tusschen alle middelmatigheden en oppervlakkige karakters, die nu eenmaal domineeren. Zij is een stille droomster, 'n onbegrepen zieltje, en het boek verhaalt hoe zij tenslotte met Jaap haar geluk vindt. Behalve Ina komen geen speciaal hervorragende persoonlijkheden in het boek voor, maar Ina's karakter komt goed uit en ook haar toewijding en ontluikende liefde voor Jaap is gevoelvol en mooi beschreven. Een zeer aanbevelenswaardig boek voor den bakvischleeftijd. Zooals meestal speelt het weer in de beter-gestitueerde kringen. Ella Riemersma teekende, behalve een pakkend omslag, een aantal, niet altijd even geslaagde illustraties.

Recensie van 't Kind Ina in *De Helderse krant* van 2-8-1930.

(*Misschien wèl, misschien niet*), daarnaast andere werken uit het Italiaans, Frans en Engels en schreef tevens een roman, *Het kornalijnen halssnoer* (1921; zie ook hier en hier) en enkele meisjesboeken, *Didi's avonturen* (in 1928 genomineerd voor een prijs van de uitgever Van Holkema en Warendorf) en *'t Kind Ina*. Het Letterkundig Museum bezit van haar brieven aan Van Loghum Slaterus' Uitgeversmaatschappij. Vertalen, naast schrijven, deed ook Abraham Moresco, uit het Frans, Duits en Engels. Een bundeling van essays van zijn hand, eerder gepubliceerd in *Het Vaderland*, verscheen in 1909 onder de titel *Journalistieke manoeuvres met den*

zedenspiegel. Brieven van hem aan onder anderen Kloos en Verwey zijn bij de UvA en het Letterkundig Museum te vinden. De DBNL geeft toegang tot enkele gedigitaliseerde teksten van het echtpaar Moresco-Brants. In december 1932 woonde het echtpaar in Scheveningen. Hij overleed in maart 1940 in Den Haag (Scheveningen), zij op 7-11-1954 in Arnhem.

Advertentie in De Sumatra Post van 31-1-1922.

Johanna Petronella Josepha Brants kwam in 1909 naar Plantsoen 13 van Rapenburg 104 ([216.jpg](#)), waar ze vanaf 15-10-1904 had ingewoond bij haar oom en tante Franchimont-Van Batenburg⁹² (daarvoor woonde ze Vreewijkstraat 2). Al eerder, na het overlijden van haar vader in 1885, had ze bij haar oom en tante ingewoond en hier in Leiden de meisjes-HBS gevolgd; tegelijkertijd had haar oom, de hoogleraar organische chemie Antoine Paul Nicolas Franchimont haar onder meer Latijn bijgebracht. Daarna vertoefde ze enige tijd in Engeland, waar zij lerares Frans was aan een kostschool. In 1911 vinden we haar met haar moeder aan de Rijn en Schiekade 117 ([355.jpg](#)). In datzelfde jaar ging ze als volontair assistent bij het Rijksmuseum van Oudheden werken, waar ze in 1915 werd benoemd tot (vooralsnog, tot 1927, onbezoldigd) conservator. Dat weerhield haar er niet van op eigen kosten reizen naar Griekenland en Italië te maken. Het In memoriam dat W.C. Braat aan haar wijdde en dat ook een lijst van haar publicaties bevat, roemt haar voorliefde voor

tennissen, hockeyen en paardrijden, en ook bereed ze de motorfiets en bestuurde de motorboot. In 1917 verhuisde ze naar Katwijk aan Zee, Vuurbakpad 37, maar medio 1929 vestigde ze zich weer in Leiden, Noordeinde 39a. Ook in 1932 woonde ze nog in Leiden. In 1951 wordt ze vermeld als wonend op Plantsoen 19. Ze overleed in Oegstgeest, Frederik Hendriklaan 20.⁹³

Van de kinderen Brants die niet op Plantsoen 13 hebben gewoond was Carolina Adelaïde Brants op 10-3-1898 in Leiden getrouwd met de een maand eerder in Freiburg im Breisgau gepromoveerde arts Karel Bernhard Maximiliaan ten Brink, een zoon van de letterkundige Jan ten Brink;⁹⁴ na hun bruiloft vertrok het echtpaar op 30-4-1898 naar Indië, waar Karel tot officier van gezondheid 2e klasse was benoemd; in 1903 kregen ze in Cheribon hun eerste kind (zie ook hier); in 1906 wordt hij vermeld als lid van de plaatselijke gemeenteraad. Tussen 1907 en 1909 vertoefde hij vermoedelijk in Europa, waar hij zich in Berlijn en Parijs in huid- en geslachtsziekten zou hebben gespecialiseerd. Daarna keert hij naar Indië terug. Hij arriveert met echtgenote en kind 30-4-1909 met het stoomschip Mosser in Batavia en vestigt zich in juni 1909 als huidarts en uroloog in Semarang, waar hij begin 1911 op zijn verzoek van zijn post als tijdelijk waarnemend stadsgeneesheer wordt ontheven. Op 31-12-1910 staat hij genoteerd als passagier van het stoomschip Rumphius bestemming Singapore. Later in 1911 vinden we hem dan op het adres Parapattan 41 in Weltevreden, waar hij ook actief is als arts huid- en geslachtsziekten bij de polikliniek voor min- en onvermogenen "Centrale Burgerlijke Ziekeninrichting" Salamba. In augustus 1920 vertrekt hij met stoomschip Vondel met echtgenote en twee kinderen naar Amsterdam. In november 1921 vinden we hem als arts gevestigd aan de Piet Heinstraat 72 in Den Haag. Eind juli 1922 gaat hij met het

stoomschip Patria nog eens naar Indië terug, maar tussen eind 1922 en begin 1923 keert hij definitief naar Nederland terug en hervat zijn praktijk als huidarts in Den Haag. Hij woonde en hield consult aan de Rijnstraat 7, het laatste op dinsdag en vrijdag voor on- en minvermogenden bij de Algemeene Haagsche Polikliniek. Vanaf 10-5-1926 woonde het echtpaar aan de Javastraat 2F, en daar vinden we hen ook ook in 1944 nog terug. Intussen had Ten Brink op 14-7-1937 zijn veertigjarig jubileum als arts gevierd. Karel Bernhard Maximiliaan ten Brink overleed in Zwolle, 14-9-1959, van Carolina Adelaïde ten Brink-Brants heb ik geen overlijdensdatum kunnen vinden. Blijkens de overlijdensadvertentie voor haar nicht Oswaldina Johanna van Eck (een dochter van haar zus Elizabeth Mechteld, zie hieronder) woonde ze medio 1968 als 96-jarige in Den Haag.

De oudste van de kinderen van Johanna Petronella Josepha van Brants-Van Batenburg was dochter Elizabeth Mechteld (Mechteld) Brants (Kampen 24-5-1869 - 19-2-1962). Evenals haar moeder, haar broer en zusters woonde ze aanvankelijk op Herengracht 54 (blad 3735, p. 120), vanwaar ze ook naar Zoeterwoude vertrok. Zij was 11-4-1895 in Leiden getrouwd met de gymnasiumleraar Daniel Adriaan Henri van Eck (1865-1937). Aanvankelijk woonden ze op Haarlemmerstraat 25 (blad 2848, p. 21; vanaf 9-5-1895 [blad 902, p. 57]), vervolgens op Boisotkade 3 (p. 57; vanaf 28-3-1899); waar Van Eck vermeld staat als conrector en waar twee kinderen worden genoemd: Oswaldina Johanna en Anton Cornelis. In 1926, bij het huwelijk van Anton Cornelis, woonde het echtpaar nog in Leiden. In 1932 woonden Van Eck, die in 1930 als conrector van het Leids gymnasium met pensioen was gegaan, en zijn vrouw op Rhijnzichtweg 19 in Oegstgeest, in april 1936 verhuisden ze van Oegstgeest naar Gorssel, waar Van Eck op 15-12-1937 overleed. Elisabeth Mechteld overleed 19-2-1962 in Diepenveen.

Zoon Mattheus Pieter Brants (16-11-1878 - 9-5-1945; arriveerde begin maart 1895 uit Zoeterwoude, waar hij met zijn moeder en zussen woonde, op Nieuwstad 44 ("Celebes") in Lochem, een kostschool voor jongens.⁹⁵ Maar al in oktober van dat jaar vertrok hij naar Leiden, waar hij echter niet op Plantsoen 13 staat ingeschreven. Hij ging dan ook vrijwel direct door naar Rotterdam, waar hij, na al in september te zijn geslaagd voor het toelatingsexamen voor de tweejarige cursus van de Rotterdamse Zeevaartschool, vanaf 1-11-1895 op de Van Oldenbarneveldstraat 65 staat ingeschreven bij C.J. Wopkes, hoofd van een muloschool aldaar. Vandaar verhuist hij 31-8-1897 naar Leiden, waar hij in 1898 als enige wettige zoon wordt vrijgesteld van de militaire dienst, maar 25-3-1899 staat hij opnieuw in Rotterdam ingeschreven, ditmaal op het adres Jacobusstraat 44. Voor 1900 vinden we dan een ambtshalve aantekening dat hij weer naar Leiden vertrokken is, daarna raakt hij geruime tijd uit het zicht. Het is mogelijk dat hij tussen 1904 en 1912 in Indië heeft vertoefd, want een M.P. Brants komen we in die jaren op passagierslijsten tegen; alleen heeft die Brants meermalen "mr. " voor zijn naam. In 1914 woonde hij weer in Leiden en in januari 1916 vinden we hem op Rijn en Schiekade 117 (355.jpg), waar hij een "Inrichting voor Machineschrift" dreef; daar woonden ook zijn moeder en zijn zus Johanna Pietronella Josepha. In december 1927 werd hij, destijds tijdelijk gemeenteambtenaar, op eigen verzoek onder curatele gesteld. Woonde in november 1931 in Arnhem, Klarenbeekstraat 33. Mattheus Pieter Brants junior, destijds wonende te Groesbeek, overleed (0049.jpg) in Tilburg op 9 mei 1945.

Op 1 juni 1905, een dag vóór de weduwe Brants-Van Batenburg en haar dochter Christi[a]na Johanna Adriana nam de dienstbode Maria Johanna van Hooidonk (28-11-1884 - ????)⁹⁶ haar intrek op Plantsoen 13 (055.jpg). Ze kwam van Oude Vest 103 (298.jpg), waar zij sinds maart 1890 met haar ouders en vier zusters stond ingeschreven.⁹⁷ Haar vader was melkverkoper. Op Plantsoen 13 verbleef ze nog geen jaar, want medio mei 1906 trouwde ze met de timmerman Lucas Collee (voordien: Kaiserstraat 19; 4-3-1881 - 25-9-1934) en vertrok met hem naar Raamsteeg 71 (276.jpg).

Hun volgende adres is Geregracht 21 ([073.jpg](#)), waar ze een half jaar later geregistreerd staan en in juni 1907 hun eerste kind krijgen, Coenraad Collee, die net als zijn vader timmerman zal worden. Ruim een jaar later, in juli 1908, treffen we hen aan op de Vierde Binnenvestgracht 60 ([037.jpg](#)), waar Maria Johanna in oktober haar tweede kind krijgt, Maarten Paulus Collee. In november van datzelfde jaar verhuist het gezin naar Oegstgeest. Daar overlijdt in februari 1912 een dochter, Christina Collee. Vanaf eind januari 1917 woont het echtpaar Collee-Van Hooidonk, komende uit Oegstgeest, in Den Haag, Wolmaranstraat 183. Daar staat ook een tweede dochter ingeschreven, Maria Johanna Collee, die in februari 1914 in Oegstgeest is geboren. In 1928 staan Lucas Collee en Maria Johanna Collee-Van Hooidonk, woonachtig in Den Haag, nog vermeld in een overlijdensadvertentie van haar moeder. Lucas Collee zelf overlijdt in september 1934, een half jaar na het huwelijk van dochter Maria Johanna. Coenraad en Maarten Paulus trouwen resp. in 1935 en 1936 (zie ook hier en hier),⁹⁸ waarna hun moeder naar Kempstraat 86 verhuist.

Nadat Maria Johanna van Hooidonk in mei 1906 met Lucas Collee was getrouwd en naar Geregracht 21 was verhuisd, zal het tot eind 1907 duren voordat bij de weduwe Brants-Van Batenburg op Plantsoen 13 een nieuwe inwonster intrekt: Johanna (Margaretha) Dreef,⁹⁹ geb. in februari 1863, als dochter van de wolkamer/vellenbloter Nicolaas Dreef en diens vrouw Margaretha Leemans. Ze kwam van Herengracht 46, waar ze sinds maart 1904 (daarvóór woonde ze in Den Haag) als dienstbode vermeld staat, dus zal ze dat op Plantsoen 13 ook zijn geweest. en vertrok naar Groenesteeg 20, waar ze sinds maart 1909 geregistreerd staat als Johanna Margaretha Dreef ([375.jpg](#)); de reden van haar vertrek valt op te maken uit een advertentie voor een noodhulp die haar werkgeefster in het Leidsch Dagblad van 3-2-1909 plaatste: kennelijk was ze ziek geworden. Daar woont ze in bij haar stiefmoeder, de uitdraagster Maria Frankhuizen, met wie haar vader in februari 1864 hertrouwd was; haar eigen moeder is al 10 dagen na haar geboorte overleden, haar vader in juli 1907. Eind september 1910 trouwt ze met de smid Pieter Verver (7-4-1867 - 7-8-1945), weduwnaar van Catharina Meijers, en verhuist naar Koningstraat 15a [[hier](#) niet gevonden].

Johanna Margaretha Dreef overleed op 15 september 1922 in de leeftijd van 59 jaar. Pieter Verver hertrouwt nogmaals, met Jacoba Verhoeven, en overlijdt in augustus 1945.

Johanna Margaretha Dreef verliet Plantsoen 13 ([055.jpg](#)) in maart 1909 om bij haar stiefmoeder te gaan wonen, drie maanden later wordt een nieuwe dienstbode op het adres geregistreerd: de achttienjarige Adriana van Lindonk (Tiel, 23-4-1891 - ???), afkomstig van Rijn en Schiekade 112 ([347.jpg](#)), waar ze ook als dienstbode geregistreerd staat, en daarvóór van Hoge Rijndijk 70B ([254.jpg](#)).

Adriana van Lindonk was op 23 april 1891 ([p. 32](#)) geboren als dochter van de 19 jaar oude ongehuwde moeder Adriana Johanna van Lindonk (1871-1918) en een maand later in Amsterdam, Nieuwe Achtergracht 156 ([BRB00002000155, p. 148](#)), als pleegkind ondergebracht bij een oudere zuster van haar moeder,¹⁰⁰ Cornelia Maria van Lindonk (geb. 12-8-1858), haar man, de koetsier Jacobus Gerhardus van Veen (geb. 17-10-1851) en hun twee zoons. Vermoedelijk heeft ze tot haar zestiende bij haar tante in huis gewoond, want als we haar voor het eerst, vanaf medio juni 1906, op Hoge Rijndijk 68B ([251.jpg](#)) in Leiden vinden, komt ze uit Amsterdam. Een half jaar later, vanaf februari 1907, komt ze op Hoge Rijndijk 70B ([254.jpg](#)) bij haar eigen moeder in huis, die dan (sinds 1896) getrouwd blijkt met de weduwnaar Carel Jan Balthazar van der Upwich, een winkelier/schoenmaker.¹⁰¹ Na haar verblijf op de Rijn en Schiekade 112 (vanaf juni 1908) en Plantsoen 13 (vanaf juni 1909) zou ze 23-8-1910 naar Oegstgeest zijn vertrokken, waarna ze een tijdje uit het zicht verdwijnt.

Vanaf december 1918 vinden we haar dan, komende uit Leiden, ingeschreven in Amsterdam, [Koogstraat 3](#), vandaar zou ze in februari 1920 zijn vertrokken naar Laren, Hilversumse Weg. Dan volgt weer een lacune, tot [november 1920](#), als "mej. A. van Lindonk, dienstbode" zich in Leiden blijkt te hebben gevestigd, en wel op Plantage 9; het [bevolkingsregister](#) ([010.jpg](#)) vermeldt dat ze uit Laren komt, en vermoedelijk vond ze emplooi bij het echtpaar [Wouterlood-Grijpink](#) ([009.jpg](#)) en hun kinderen. Het volgende adres waarop ze geregistreerd staat, is Herengracht 10, vanaf [16-8-1921](#) ([blad 133, p. 116](#)). Vervolgens vinden we haar [22-3-1926 tot 29-4-1926](#) geregistreerd in Den Haag, [Columbusstraat 88](#), bij het echtpaar [Grunert-Kock](#), waarna ze weer terugkeert naar Leiden, Noordeinde 44 [?; [niet gevonden](#) ([192.jpg](#))]. In [mei 1926](#) vestigde ze zich op Rijsburgerweg 73 (in Leids bevolkingsregister [niet gevonden](#) [[205.jpg](#) en vv.]), waarna ze in [november](#) van hetzelfde jaar naar Rotterdam, Crooswijkschesingel 8a, vertrok. Daar staat ze ingeschreven vanaf [4-11-1926](#). In het Rotterdamse [bevolkingsregister](#) staat ook vermeld dat ze in 1927 verpleegd is in het Franciscusgasthuis, Schiekade 80, daarna vinden we daar als adressen achtereenvolgens (mgr. P.A.F.) Thier, [Boschje](#) 14b (in 1915 woonde daar [J. de Jongh](#), arts, thans [Claes de Vrieselaan 61b](#)) 12-10-1928, Linker Rottekade 121a (4-6-1931), Bergschelaan 78 (11-8-1931, bij een familie [Cornelissen](#)), Linker Rottekade 121a (8-6-1932), Willebrordusstraat 22 (9-9-1932). Uitgeschreven in 1940, naar Amsterdam, Nassaukade 175^{II}.

Georges Jean Marie van Weel

Met Georges Jean Marie van Weel (25-4-1887 - [18-12-1937](#)) neemt wederom een bewoner met Indische wortels zijn intrek op [Plantsoen 13](#) ([055.jpg](#)). Georges van Weel was in 1887 op de in 1885 opgerichte [theeplantage Tjiogreg](#) (Batoetoelis, bij Buitenzorg/Bogor) [p. 361] ter wereld gekomen als zoon van George Pierre Marie van Weel ([26-12-1854](#) - [11-12-1919](#)) en diens vrouw Johanna Juliana Cornelia van der Willigen ([13-5-1853](#) - [4-10-1933](#)).¹⁰² De familie Van Weel kwam uit de buurt van [Breda](#), waar de vader van George Pierre Marie land bij Roosendaal en Rucphen had bezeten. Georges Jean Marie van Weel had als infanterist de opleiding bij de [Koninklijke Militaire Academie](#) gevolgd en was in [augustus 1909](#) tot 2e luitenant bij het 4e regiment der infanterie (in [Leiden](#)) benoemd. Als nieuwe inwoner van Leiden staat hij in het [Leidsch Dagblad](#) van 1 september 1909 vermeld, gevestigd op [Papengracht 7](#) ([043.jpg](#); eindigt in 1906, verwijzing naar vervolg niet gevonden/onbegrijpelijk). Vandaar kwam hij samen met zijn kersverse echtgenote, Johanna Frederika Montauban van Swijndrecht [[Swijndregt](#)] ([8-11-1889](#))¹⁰³ [zie ook [hier](#)] - [17-10-1969](#); overleed in [Baarn](#)) op 5-7-1911 naar Plantsoen 13, nadat het paar op [17-6-1911](#) in Den Haag getrouwd was; volgens het bevolkingsregister was Johanna Frederika daar ook geboren. Op [16-9-1912](#) kregen zij gezinsuitbreiding met de geboorte van [Johanna Juliana Cornelia van Weel](#).

Georges Jean Marie van Weel was 24 toen hij op Plantsoen 13 kwam wonen. In Leidse kranten komt hij vooral als sportman en sportbestuurder naar voren: in het [Leidsch Dagblad](#) van [20 juli 1912](#) staat hij genoemd als 'leider' van de 'militaire wedstrijd' die tijdens de 'grote sportbetooging' op 3 oktober zal worden gehouden, in [februari 1913](#) was hij doelman bij voetbalclub [Ajax Leiden](#), die destijds in de tweede klasse van de competitie speelde, en in [mei 1913](#) verdedigde hij het doel van het Nederlands militair elftal in een wedstrijd in Amsterdam tegen het Belgische militaire elftal; zo ook in [maart 1914](#) tegen het Engelse militaire voetbalelftal. Ook was hij [penningmeester](#) van de Leidsche Sport Organisatie L.S.O.

In maart 1913 werd Van Weel in Zaandam gedetacheerd tot opleiding tot [Officier van Wapening](#), op [15 juli 1913](#) volgde zijn bevordering tot 1e luitenant. [Eind oktober 1913](#) werd hij naar het regiment Jagers overgeplaatst, wat tevens het einde van zijn verblijf op Plantsoen 13 betekende. Op 14 november 1913 vertrok het gezin naar Den Haag. Daar staat Van Weel met vrouw en dochter vanaf 15-12-1913 [ingeschreven](#) als 1e luitenant der

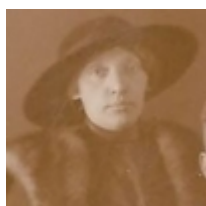
jagers/majoor Generale Staf, adres Viviënstraat 31; op dat adres wordt ook het tweede kind van het echtpaar geboren, Georges Pierre Marie, op 10-7-1914 [overleden: [16-8-1992](#)]¹⁰⁴.

Van Weels carrière verliep voorspoedig: in [1924](#) werd hij tot kapitein bevorderd en in [1926](#) werd hij benoemd tot adjudant van minister van Defensie Lambooy (die in [augustus 1929](#) werd opgevolgd door mr.dr. L.N. Deckers; zie ook [hier](#)). Als kapitein is hij van [mei tot september 1931](#) gedetacheerd bij 6e regiment infanterie in Breda. In [april 1932](#) wordt hij hoofd van de 2e afdeling B van het ministerie van Defensie. In [november 1934](#) volgt zijn bevordering tot majoor, in [oktober 1937](#) die tot luitenant-kolonel. In [december 1937](#) overleed hij na een kortstondige ziekte op 50-jarige leeftijd. Zijn stoffelijk overschot werd onder grote belangstelling en met de nodige eerbewijzen in [Velzen gecremeerd](#). Hij was [ridder in de orde van Oranje-Nassau](#), ridder van het legioen van eer en officier in de kroonorde van België.

Samen met Van Weel betrok diens 21-jarige echtgenote Johanna Frederika Montauban van Swijndregt in juli 1911 Plantsoen 13. Zij is een directe nakomeling van de Rotterdamse makelaar [Nicolaas Montauban van Swijndregt \(1754-1839\)](#); zie ook [hier](#) en [hier](#)), die de namen van zijn ouders [François van Swijndregt en Elisabeth Montauban](#) (zie ook [hier](#)) combineerde. Eind [april 1909](#) had ze in Den Haag haar akte L.O. [?] behaald Over mevr. Van Weel-Montauban van Swijndregt heb ik verder nauwelijks iets kunnen vinden. In de [Nieuwe Tilburgsche Courant](#) van 29-3-1944 wordt een in Oisterwijk uit Den Haag ingekomen J.F. Montauban van Swijndregt vermeld. In 1969 overleed ze, bijna 80 jaar oud, vermoedelijk in Baarn.

@lets meer is te vinden over de dochter des huizes, Johanna Juliana Cornelia van Weel, in september 1912 op Plantsoen 13 geboren. In [juni 1931](#) slaagt zij voor het eindexamen 2e H.B.S. voor Meisjes, Beeklaan 445 in Den Haag. Zes jaar later duikt ze weer op: in [februari 1937](#) slaagt ze voor het kandidaatsexamen wis- en natuurkunde in Leiden en een jaar later, in [maart 1938](#), eveneens in Leiden voor het examen apothekersassistent. In [juli 1939](#) woont ze in Den Haag, maar in [oktober 1939](#) slaagt ze voor het doctoraalexamen wis- en natuurkunde (hoofdvak pharmacie) aan de Leidse universiteit.

Zoals hierboven al vermeld was Johanna's vader in Indië geboren, en misschien hebben zijn verhalen over zijn jeugd bij haar het verlangen gewekt dat verre oord te bezoeken. Waarschijnlijker lijkt me dat ze haar jongere broer George Pierre Marie achterna ging, die in de jaren dertig op de passagierslijsten van schepen tussen Nederland en Indië voorkomt [[voorbeeld](#)]. In elk geval voer ze met het ms. Sibajak op [26-11-1939](#) van Rotterdam naar Indië, waar ze in [mei 1940](#) in Soerabaja als apothekersassistente werd toegelaten tot het uitoefenen der artseneijbereidkunst in Nederlandsch Indië. Twee maanden later, op [25 juli 1940](#) trouwde ze in Buitenzorg met J.G. Kerlen jr. ([1912-2003](#)), voorzitter van de [Golfclub](#) in Buitenzorg en [secretaris van Rotary International](#) voor Nederlandsch-Indië. In [1942](#) woonden ze in Buitenzorg, Bantammerweg 19.¹⁰⁵ Op [10-11-1947](#) kregen ze in Bandoeng, Sim. De Ruyterlaan 6, een zoon, Johan Georges ['[Joris](#)'], in [januari 1950](#) volgde een dochter, Joanne Caroline Simone ['[Joanet](#)']; daarna, in [november 1955](#) nog een dochter, Frederieke Juliette, Surabaja/Amersfoort, Soembastraat 10. In [1956](#) zou het gezin naar Zuid-Afrika zijn geëmigreerd, en in [mei 1963](#) en in [september 1969](#) blijkt het gezin in Johannesburg te wonen; voor het echtpaar gold dat nog in [augustus 1992](#). J.G. [Hans] Kerlen overleed in 2003. Johanna Juliana Cornelia Kerver-Van Weel komen we voor het laatst tegen in twee [legal notices](#) (no. 33330 en 33814) van Masuku Attorneys van 2010.

De Van Weels staan vanaf 5 juli 1911 op [Plantsoen 13 \(055.jpg\)](#) ingeschreven, de dienstbode Jansje Blom ([12-7-1886 - 22-5-1954](#)) al vanaf 1 juli. Zij kwam van de [Fredericus en Odulphushof 1a \[blad 2180, p. 232\]](#), waar ze vanaf november 1902 met haar ouders, de pakhuis- (of kruideniers)knecht Jacobus Samuel Blom en Jansje Labordus,¹⁰⁶ en nog een jonger broertje en zusje woonde;¹⁰⁷ daarvoor had het gezin op

Nipponstraat 36 gewoond, dáárvoor – vanaf 4-12-1894 – op [Herengracht 73](#) [blad 3678, p. 63], Vestestraat 74 en [Herengracht 104](#) [blad 3781, p. 166]. Toen de Van Weels op 14-11-1913 naar Den Haag verhuisden, ging zij vermoedelijk mee, maar niet voor lang. Op 8 april 1914 was de werkman Floris Koster (Buiksloot 12-3-1893 - [9-2-1976](#)) uit Monster op de Fredericus en Odulphushof 1a komen wonen, in mei 1915 keerde ook Jansje naar haar ouderlijk adres terug, en in [juli 1915](#) trouwden zij en de zeven jaar jongere Floris, (destijds) leerling-machinist. Begin augustus verhuisde het pasgetrouwde stel naar [Den Haag](#), waar we hen vanaf 15-8-1915 tot 22-4-1916 ingeschreven vinden op [Vaillantlaan 511](#); in het Haagse bevolkingsregister staat als volgende adres Bronkhorststraat 19a in Leiderdorp¹⁰⁸ opgegeven, maar vanaf [maart 1917](#) [blad 110, p. 107] vinden we hen op Herensingel 1 in Leiden terug, afkomstig van Leiderdorp. Hun eerste zoon, Cornelis Koster, wordt daar op 10 juni 1917 geboren. Vandaar verhuist het gezin [medio april 1918](#) [blad 2180, p. 232] weer naar de Fredericus en Odulphushof 1a. Daar blijven ze tot [18 april 1920](#) [blad 213, p. 186], als ze ingeschreven blijken te staan op Herensingel 5H; de datum waarop ze daar hun intrek namen staat ook vermeld als geboortedatum van hun tweede zoon, [Jacobus Samuel](#). Ook dit verblijf duurde niet lang: op 6-11-1920 wordt Floris Koster uitgeschreven als zijnde vertrokken naar Rotterdam, en op 16 september 1921 vertrekken Jansje en hun twee zoons naar Hengelo, met als adres [Sophiastraat 21](#). Een [kostgangerskaart](#) van die gemeente vermeldt dat ze vandaar op 22-3-1924 weer naar Leiden vertrokken is. Volgens een bericht in het [Leidsch Dagblad](#) van 10 april 1924 vestigde het gezin Koster zich hier op Nanniestraat 86 [\[nog nazien\]](#); vier jaar later vermeldt de [Leidsche Courant](#) van 25 mei 1928 als nieuw adres in Leiden Koninginnelaan 4 [\[nog nazien\]](#). Daarna verdwijnt het gezin enige tijd uit het zicht, maar vanaf 9 oktober 1934 staat het, met Floris als ‘machinist N.S.’ en de beide kinderen Cornelis en Jacobus Samuel in het [bevolkingsregister van Amersfoort](#) vermeld als afkomstig uit Leiden en wonende Leusderweg 141; in Leiden komen we F. Koster, machinist N.S. daarna nog tegen als schrijver van een ingezonden brief in het [Leidsch Dagblad](#) van 23-9-1935, waarin hij het opneemt voor het beperkt vrij vervoer van het spoorwegpersoneel. Daar vinden we ze in het [adresboek](#) van 1938 vermeld, in [1940](#) blijkt de machinist F. Koster te zijn verhuisd naar Franklinstraat 94.

Jansje Blom overleed in Amersfoort op [22 mei 1954](#), Floris Koster overleed aldaar op [9 februari 1976](#). Volgens de [Genealogie Claes Coster » Stamboom van Claes Coster](#) zouden beiden begraven zijn op begraafplaats Rusthof in Amersfoort, maar noch op [Graftombe.nl](#) noch op [Online-begraafplaatsen.nl](#) heb ik hen daar kunnen vinden. Uit een [overlijdensadvertentie](#) in het [Leidsch Dagblad](#) van 24-5-1954 blijkt in elk geval Jansje daar wel te zijn begraven.

Andere dienstbodes dan Jansje Blom heb ik in de jaren 1911-1913, toen de Van Weels Plantsoen 13 bewoonden, niet gevonden. Wel vond ik in het [Leidsch Dagblad](#) van 13 maart 1912 een advertentie voor een vaste werkster van boven de dertig, maar waarschijnlijk is die vacature niet vervuld. Mevr. Van Weel was destijds drie maanden zwanger van Johanna Juliana Cornelia van Weel.

Kort na de komst van het echtpaar Van Weel, in september 1911, kreeg Plantsoen 13 een [telefoonaansluiting](#), met als nummer 1124 [\[1123\]](#).

Adriaan Hendrik Dros

Toen de Van Weels in november 1913 Plantsoen 13 verlieten, bestond het huis een kwart eeuw, gedurende welke tijd het door acht gezinnen met inwonenden en personeel bewoond was. De gemiddelde duur van een verblijf was dus nauwelijks meer dan drie jaar. Aan die korte perioden komt een eind als [Adriaan Hendrik Dros](#), ‘firmant fabr. Dros en Tieleman’¹⁰⁹ ([11-6-1887](#) - [28-9-1951](#); zie ook [hier](#)) en zijn vrouw Bertha Rachel van Nierop ([12-11-1887](#) - [17-1-1964](#) [zie ook: [hier](#) en [hier](#)]) zich [eind mei 1914](#) ([055.jpg](#)) op Plantsoen 13 vestigen. De twee – hij ‘verduurzamer van levensmiddelen’ en zoon van een gelijknamige vader met hetzelfde beroep, zij dochter van ‘directeur eener

hypotheekbank¹¹⁰ – waren op [7 mei 1914](#) in Den Haag met elkaar getrouwd. Dros kwam naar Plantsoen 13 van [Hooigracht 79 \(201.jpg\)](#), waar zijn ouders en hun gezin en personeel woonden, daarvóór zijn grootouders en personeel, en naderhand zijn compagnon Hendrik Willem Tieleman en diens gezin en familieleden.¹¹¹ Bertha kwam uit Den Haag. Uit dit huwelijk zouden op het Plantsoen drie kinderen voortkomen, Bram ([24-4-1915 - 19-9-2006](#)), Els(e) ([16-9-1918 - 14-9-2011](#)) en Kunigonde [Kunegonda] ([19-3-1925 - 19-2-1934](#)).¹¹² Voor de twee oudsten zochten Adriaan en Bertha in 1920 een [kindermeisje](#). ‘niet beneden 17 jaar. om 's ochtends van 9 1/2 tot 12 uur twee jonge kinderen aardig bezig te houden’.¹¹³ Maar het huwelijk eindigde in een [echtscheiding](#), die op 20 januari 1931 in Den Haag werd uitgesproken. In april van het zelfde jaar staat mevr. Dros-Canters (Arnhem) opgesteld in het Nederlandse dameshockeyelftal dat op 12 april tegen België zal spelen; [Margaretha Clementina \(Mence\) Canters \(5-3-1900 - 14-8-1934, zie ook hier\)](#), een zeer sportieve dame die uitblonk in tennis, hockey en badminton, twaalf jaar jonger dan Dros, is dan dus al Dros’ tweede vrouw; ik vermoed dat Dros haar op de tennisbaan heeft leren kennen; zo maakte mej. Canters deel uit van het Nederlandse damesteam dat in [augustus 1928](#) met 6-2 van de Australische tennisdames verloor, en was Dros in hetzelfde weekend finalist in het herendubbel op het Badgastentoernooi in Noordwijk. Bij haar [overlijden in 1934](#) woonde Dros op [Fruinstraat 6](#), waarvoor hij in [1929](#) de grond van de gemeente had gekocht. [Zoon Bram Dros woonde destijds in Leiden, dochter Els(e) in [Oegstgeest](#).] Ten slotte trouwde Dros in [november 1935](#) met Johanna Willemina Elisabeth Dresselhuys. ([23-5-1904 - ????](#)), met wie hij op [6-7-1936](#) nog een dochter, Johanna Willemina Monisa, kreeg en die bij zijn overlijden op [28-9-1951](#) ook nog op [Fruinlaan 6](#) woonde.¹¹⁴

Veel meer dan het bovenstaande heb ik over Dros niet kunnen vinden. Behalve een goede tennisser was hij ook een [niet onverdienstelijk kegelaar](#), en net als zijn vader, Adriaan Hendrik Dros sr. en leden van de familie Tieleman was hij lid van de sociëteit Amicitia en actief in het Leidse verenigingsleven. Zo was hij in 1917/18 een van de initiatiefnemers tot de oprichting van de ‘[Leidsche Concert-Vereeniging](#)’ en was hij ook actief in de [Maatschappij voor Toonkunst](#); zelf speelde hij vermoedelijk [viool](#).

Ook Dros’ vader, A.H. Dros sr. was actief in het Leidse culturele leven, onder meer in de “[Leidsche Kunstvereeniging Die Lackenhalle](#)” en in [Ars Aemula Naturae](#), en was zelf ook een vakkundig [schilder](#). Zijn maatschappelijke betrokkenheid blijkt uit het feit dat hij [regent](#) was van het [Heilige Geest- of Arme Wees- en Kinderhuis](#). Die interesses van vader en zoon Dros, overigens ook leden van de familie Tieleman niet vreemd, verklaren misschien mede de vele activiteiten waaraan werknemers van het bedrijf Tieleman en Dros konden deelnemen. Zo had de firma een eigen [muziekkorps 'Tieleman en Dros'](#), een [krontjongband 'Tidro'](#), een [toneelclub 'De Molengezellen'](#), [voetbalvereniging 'Trouw en Durf'](#) (T. en D.) en een [“viscollege De Molen”](#).

De conservenfabriek Tieleman en Dros was in 1877 opgericht door Adrien Tieleman (1807-1884), diens schoonzoon, de grootvader van onze Adriaan Hendrik, Dirk Cornelis Dros (1827-1895) en diens zoon Cornelis Dros (1853-1913).¹¹⁵ In de volgende jaren traden ook andere leden van beide families tot het bedrijf toe, onder wie de vader van onze Adriaan Hendrik Dros, Adriaan Hendrik Dros sr. (1862-[1944](#); een broer van Cornelis Dros), en Adriaan Hendrik jr. zelf. Wanneer precies Adriaan Hendrik jr. tot de firma is toegetreden, heb ik niet nagegaan, maar het moet vóór 1914 zijn geweest, want in Dros’ huwelijksakte staat hij al als ‘verduurzamer van levensmiddelen’ vermeld. Wel is de aanduiding ‘firmant fabr. Dros en Tieleman’ in het bevolkingsregister van Plantsoen 13 vermoedelijk onjuist, want als daar ‘Tieleman en Dros’ werd bedoeld (zie noot 109), had daar eigenlijk procuratiehouder in plaats van firmant moeten staan. Dros was dat [sinds 1913](#) en nog bij het 50-jarig jubileum in 1927.

In de tijd dat Dros op het Plantsoen woonde was Tieleman en Dros, dat aanvankelijk slechts enkele werknemers telde en zich alleen toegedeed op de productie van 'verduurzaamde levensmiddelen' voor Oost- en West-Indië, al geruime tijd uitgegroeid tot een onderneming die zich, met filialen in Rotterdam en Beverwijk, met blikjes vruchten en

— De firma Tieleman en Dros, conservenfabrikanten, heeft wegens de duurte aan haar personeel kennis gegeven, dat zij op 1 December en 1 Februari een toelage zal verleen en wel: aan gehuwden f 5 en f 1.25 voor ieder kind, aan ongehuwden f 2.50 en aan vrouwen en meisjes f 2. Waar in het bedrijf der Firma de slechte tijden sterk gevoeld worden, is deze tegemoetkoming voor de werklieden zeer te waardeeren.

Bron: [Leidsche Courant](#), 18-11-1911.

groente, confitures en vleeswaren onder het merk 'Molen'¹¹⁶ ook op de thuismarkt richtte. Wat begonnen was als een kleine 'inleggerij' in een oud pakhuis van de zeepfabrikanten Dros en Tieleman op de hoek van de Middelstegracht en de (inmiddels verdwenen) Vleerensteeg, was uitgegroeid tot een fabriekscomplex van ruim twee hectare, het handjevol werknemers van 1877 was toegenomen tot 400 à 500, en [het dubbele](#) in de zomermaanden. Heel [Pancras-Oost](#) – de buurt van [Marinus van der Lubbe](#), die ook aan de snijboonmolen bij Tieleman en Dros heeft gewerkt

– werkte voor Tieleman en Dros, de mannen in de fabriek, vrouwen en kinderen verdienden thuis en op straat een centje bij met '[bone pikke](#)'.¹¹⁷ Wat de verdiensten van de mannen betreft, in 1908 verdiende een blikslager een [weekloon](#) van f. 8,50 à f. 10,50. Wie globaal kennisneemt van de berichtgeving van de pers over het bedrijf in de jaren 1920-1955, toen Tieleman en Dros failliet ging, vallen een aantal zaken op. In het algemeen geldt dat Tieleman en Dros als conservenfabrikant een wat aparte status had doordat de arbeid er, speciaal wat het fruit en de groenten betreft, sterk seizoensgebonden was. Dat bracht grote variaties in het personeelsbestand met zich mee en noopte het bedrijf veel met losse arbeidskrachten te werken en van zijn arbeiders regelmatig overwerk te verlangen.

Ook bijzonder was de tamelijk sterke positie van de sterk vertegenwoordigde vakbonden in het bedrijf, door de bederfelijkheid van de in te blikken voedingswaren.

**Hebben we nog een
arbeidswet?**

—

Een werkweek van 80 uur.

—

Onbetaald overwerk.

Onze Leidsche korrespondent schrijft:

In de groentenmakerij van de firma Tieleman en Dros te Leiden worden thans onmenselijk lange werktijden gemaakt.

Ook al nemen we in aanmerking, dat het nu in het drukst van het seizoen is, dan moet het toch een schandaal worden genoemd, dat de arbeiders van de groenten-afdeeling in de afgelopen week langer dan 80 uur hebben moeten werken!

Naar wij vernemen had de firma een overwerkvergunning tot 53 uur en een extra-overwerkvergunning om tot 62 uur te laten werken. Zij heeft daaraan blijkbaar nog niet genoeg en heeft er nog maar een dubbel-extra-overwerkvergunning bijgenomen, zoodat deze week met arbeid-dagen van 15½ uur in totaal meer dan 80 uur werd gewerkt.

Als gevolg hiervan treffen we in de berichtgeving over dit voor de Leidse werkgelegenheid belangrijke bedrijf enkele berichten over kortstondige arbeidsconflicten aan. Deze hebben betrekking op de jaren 1923-24, 1932 en 1936. In 1923 stond een [bedrijfsleider van Tieleman en Dros](#) (en twee directeurs van collega Nieuwenhuizen) terecht wegens overtreding van de Arbeidswet m.b.t. overwerk, in 1924 sprak een 'Leidsche korrespondent' van [Het volk: dagblad voor de arbeiderspartij](#) onder de titel 'Hebben we nog een arbeidswet' schande van de 'onmenselijk lange werktijden' bij Tieleman en Dros. In maart 1932, midden in de crisistijd, kondigde het bedrijf een loonsverlaging van 10 procent aan. Hoewel dit percentage na overleg met de bonden weldra tot de helft werd teruggebracht, gingen 75 arbeiders van de afdeling vleeswaren van de fabriek op [18 maart](#) in staking; twee dagen later werd het [werk alweer hervat](#). Later dat jaar bericht [Het volk](#) over ontslagen, ook van vast personeel. Ook in [1936](#) dreigde een forse loonsverlaging, van 12 procent voor de manlijke, en 20 procent voor de vrouwelijke werknemers, die na overleg werd teruggebracht tot ca. [5 procent](#). Nu had het bedrijf het in die jaren ook niet gemakkelijk.

Dat is toch een bespottung van de Arbeidswet. Niet alleen mannelijke arbeiders, doch ook vrouwen en meisjes hebben deze verschrikkelijk lange werktijden gemaakt. Er zijn meisjes, die de afgelopen week hebben gewerkt van 's morgens 6 tot 's avonds 9 en 10 uur. We vernamen, dat zelfs enkelen gelast werd 's morgens 5 uur te komen. Dit werd echter geweigerd. Voor een deel der overuren wordt in het geheel geen betaling gedaan. Eenige maanden geleden heeft de firma een loonsverlaging ingevoerd en bepaald, dat de arbeiders in het drukke seizoen gedurende 120 uren onbetaald overwerk te verrichten hebben.

Bron: [Het volk](#), 27-5-1924.

Zo speelden er in [1925](#), [1927](#), [1932](#), [1935](#) en [1936](#) discussies over de hoogte van de gemeentelijke slachthuistarieven en achtte het bedrijf zich in [1936](#) (zie ook [hier](#) en [hier](#)) ook nog eens in zijn bestaan bedreigd door een nieuwe ministeriële regeling betreffende de baconexport.

Tijdens de oorlog verzorgde Tieleman en Dros in opdracht van de Gemeentelijke Dienst voor Maatschappelijk Hulpbetoon vanaf [januari 1941](#) de maaltijden die in Leiden in het kader van de [distributie](#) tegen inlevering van voedselbonnen konden worden opgehaald. Aan de bereiding van deze maaltijden wijdt het [Leidsch Dagblad](#) van 18 april 1941 een heel artikel. Het ging om niet geringe hoeveelheden. Op de eerste dag van de distributie werden 473 maaltijden verstrekt, het hoogste aantal op één dag tot de publicatie van het

artikel bedroeg 4223. De kosten per maaltijd voor één persoon varieerden van 13 tot 25 cent. Ook in [januari 1945](#) was Tieleman en Dros nog betrokken bij de aardappeldistributie. Blijkens een bericht in het gestencilde blad *De Bevrijding* overvielen leden van de Verzetsbeweging het bedrijf op [23 februari van dat jaar](#) en namen voor de Duitse Wehrmacht bestemde levensmiddelen mee om die ter beschikking te stellen aan de noodlijdende bevolking. Hetzelfde bericht stond in het eveneens gestencilde [Uw tweede dagblad](#), dat eraan toevoegt dat Tieleman en Dros 'reeds jarenlang voor den vijand werkt'. Na de oorlog moest het bedrijf in een veranderde wereld de draad weer opnemen. Aanvankelijk lukte dat vrij goed: vooral groenteconserven vonden veel afzet. In 1947, het jaar waarin de commanditaire vennootschap 'T. en D.' zijn [zeventigjarig bestaan](#) vierde, werd over 1946 een winst per aandeel van [2½ procent](#) uitgekeerd. Het jaar daarop bedroeg de winst per aandeel [8 procent](#), wat vooral te danken was aan de grote vraag naar vleeswaren en vleesconserven. Over 1948 werd in 1949 een dividend van [6½ procent](#) uitgekeerd, evenals over 1949 in [1950](#), het jaar waarin de spreekbuis van de CPN, *De Waarheid*, berichtte over een [kortstondige staking](#) (zie ook [hier](#)) van een deel van het personeel naar aanleiding van een 'maatregel van de directie om door invoering van de stopwatch het productietempo op te voeren'. *Modern Times* dus. Evenals trouwens een commentaar in dezelfde krant bericht in [oktober van dat jaar](#) bij een bericht over het ontslag van 42 man die vervolgens vervangen zouden zijn door vrouwen die de helft van hun loon verdienden: 'Intussen is het zaak dat de thans aangenomen vrouwen de eis van gelijk loon voor gelijke arbeid gaan stellen.'

1949 is het laatste jaar waarover de aandeelhouders van de c.v. Tieleman en Dros dividend kregen; vanaf nu gaat het bergafwaarts. Over [1950](#) resteerde na afschrijving een verlies van bijna fl. 132.000,-. Groenten-, jam- en vruchtenconserven bleven achter bij de verwachtingen, waardoor het [dividend gepasseerd](#) werd en aan het eind van het jaar bij de Herstelbank een lening voor lange termijn moest worden afgesloten.

Voor een conservenfabrikant als Tieleman en Dros waren de blikprijzen natuurlijk van groot belang. Vrijwel al het blik werd uit de VS [geïmporteerd](#) en was door de [hoge tinprijs](#) erg duur. Daarbovenop kreeg de hele conservenindustrie in de jaren 1951 en 1952 te maken met een maatregel waarover *De Waarheid* al op 11-11-1950 (vgl. *De Telegraaf* op 10-2-1951, *Het Parool* van 29-1-1951 en het *Algemeen Handelsblad* van 14-2-1951) publiceerde: een verdere beperking van het blikkwantum en een gedeeltelijk inblikverbod. Deze maatregel ging in februari 1951 in, werd [streng gehandhaafd](#) en bleef tot [november 1952](#) van kracht.

Tot overmaat van ramp beperkte een [bliktekort](#) de export van ingeblikte vleeswaren naar

speciaal Engeland, en kwam daar, toen de export van conserven toch bleek te blijven toenemen, vanaf [november 1951](#) (vgl. [Het Parool](#) van 12-11-1951, [De Waarheid](#) van 24-11-1951, de [Volkskrant](#) van 30-1-1952) ook nog eens een importbeperking van Britse zijde bij; na de maatregel van februari 1951 volgde in [maart 1952](#) nog een nieuwe Britse

maatregel die onder andere de Nederlandse export van verduurzaamde levensmiddelen trof; en nauwelijks [vijf maanden later](#) was het weer raak.

Het hoeft ons dus niet te verbazen dat over 1950 het dividend wederom [gepasseerd](#) werd. Gestegen grondstofprijzen en de zachte winter werden door de directie mede als oorzaken aangewezen. Van belang was ook dat een bestemmingsreserve van fl. 432.000,- voor pensioenen werd ingesteld, iets waartegen [een groep aandeelhouders](#) zich achteraf tevergeefs verzette. In de aandeelhoudersvergadering waarop dit punt werd besproken, noemde directie als oorzaak van de problemen ook nog de in volume afnemende export naar Indonesië.

In juni 1953 spreekt het dagblad [Trouw](#) van een buitengewoon teleurstellend resultaat over het boekjaar 1952. Werd in het voorgaande jaar nog een uiterst bescheiden saldo winst geboekt, over dit jaar bedroeg het verlies ruim fl. 750.000,-. Dit leidde tot het besluit de eigen blikemballage-afdeling van het bedrijf op te heffen en de machines te verkopen om de liquiditeit te verbeteren. Toch bleef de directie optimistisch. Enige hoop biedt dan in [juni 1954](#) nog het feit dat het saldo verlies over 1953 beperkt is gebleven tot iets meer dan fl. 32.000,-. Maar [een maand later](#), toen het verlies over de eerste helft van het jaar alweer in de [tonnen](#) liep, was volgens een bericht in het [Algemeen Handelsblad](#) het geld op en moest surseance van betaling worden aangevraagd. Als voornaamste reden

Bron: [Het Vrije Volk](#), 16-7-1954

gold nu de teloorgang van de Indonesische afzetmarkt, waartegenover onvoldoende nieuwe afzetgebieden in Afrika en Zuid-Amerika stonden. [De Waarheid](#) voegt hieraan toe dat de aanvraag tot surseance naar verluidt in opdracht van de Herstelbank was geschied en dat 472 arbeiders op wachtgeld ('nul-uren' of 'nulweken') waren gezet; volgens het [Nieuwsblad van het Noorden](#) en [Het Vrije Volk](#) bedroeg dat aantal echter minder dan de helft, ongeveer 220.

Na overleg met leveranciers en met nog wat steun van twee banken werd even later de productie nog op zeer bescheiden schaal [hervat](#), wat in november tot een [verlenging van de surseance](#) leidde, maar in [april 1955](#) was het definitief voorbij: de bewindvoerder vroeg intrekking van de surseance aan en het bedrijf Tieleman en Dros en de beherend vennoot C.W. Tieleman werden failliet verklaard. Reden: er kon geen nieuw [risicodragend kapitaal](#) worden aangetrokken en ook kon geen nieuwe leiding worden gevonden die het bedrijf wenste voort te zetten. Na het faillissement bleken de bedrijfsschulden drie-en-een-half miljoen gulden te bedragen, zijnde de vorderingen van ruim [550 crediteuren](#). Tot hen behoorde ook een tachtigtal pensioengerechtigden, met een vordering van zeven ton. In [oktober 1955](#) werd het fabrieksgebouwencomplex geveild en in zijn geheel voor bijna [fl. 473.000,-](#) door de gemeente Leiden gekocht, met als doel de wijk tussen Hooigracht en Herengracht te saneren.

In het in Djakarta uitgegeven ochtendblad [De Nieuwsgier](#) wijdde Tjalie Robinson aan

Intussen heb ik me toch ook vaak afgevraagd hoe de Indonesiër Tieleman en Dros gewaardeerd heeft. Hij kon die luxe-blikken natuurlijk niet vaak kopen. Ik weet wel dat de keren dat ik mijn Tieleman en Dros deelde met mijn roelers, helpers op de jacht, dragers of wat voor metgezellen ook, ze zich die worsten uitstekend lieten smaken. („Zit er varkensvet in, meneer? „Nee, soenggoe mati!“ „Ajolah!“). Ik heb die saucijsjes dus ook op bergen dampende rijst zien liggen op grote pisangblaren, op van die blauw en wit geëmailleerde bordjes en in etensblikjes van het leger. In prauwtjes ver buiten de kust, zodat je Java alleen zag liggen als een grijs deksel op de horizon, in kleine opengekapte enclaves in het Sumatraanse bos, op stille etenstafels met groen „verlax“ in stille bijgebouwen van een verlaten huis van neef Lolo diep in de oedik. Ik kan Tieleman en Dros verbinden aan kalme, waardige boslopers met een regaal gedragen kapmes op de heup; aan kleine zwartgeblakerde vissersjongetjes op een majang, aan een Soendaneze tante in een verborgen kampong; rijst, saucijsjes, sambal, atjar en een grote koperen bokor om straks je handen te wassen.

In 1955 haalde Tjalie Robinson in [De Nieuwsgier](#) herinneringen op aan Tieleman en Dros conserven in Indië.

bouwen, de echtscheiding waarin het huwelijk van het echtpaar Dros-Van Nierop begin 1931 eindigde, en de aanwezigheid van dienstbodes.

Wat het huis op de Fruinstraat (later Fruinlaan) betreft, in [april 1928](#) en in [mei 1929](#) kocht Dros bouwgrond op het Raamland ten noorden van de Fruinstraat om er door de architect J.W. Reyneveld¹¹⁸ een dubbel landhuis op te laten bouwen. De eerste vermelding van het adres Fruinstraat 6 in de Leidse kranten dateert van april 1930; mevr. Dros, naar we mogen aannemen nog Dros' eerste echtgenote, vraagt in het [Leidsch Dagblad](#) om 'een net tweede-meisje, alleen voor den dag'. Tussen mei 1929, toen Dros voor zijn landhuis daar nog een stuk grond op het Raamland bij kocht, en april 1930 moet het gezin dus naar Fruinstraat 6 verhuisd zijn. Resteert de vraag of Dros op dat moment nog op Plantsoen 13 woonde. Voor de beantwoording van die vraag helpen de dienstbodes. Weliswaar geeft het Bevolkingsregister van Plantsoen 13 als laatste datum voor bewoning door personeel de komst van de kinderjuffrouw Elfriede Thau, van Plantsoen 3, in januari 1924, maar daarna vermelden de Leidse kranten nog de namen van de dienstbodes [W. Bakker](#), begin december 1927, [W. Pieneman](#), eind april 1928, en A.D.E. Vick, oktober 1928, die zich op Plantsoen 13 hebben gevestigd. Daarnaast zien we de naam van mevr. Dros regelmatig opduiken in advertenties voor personeel vanaf 1924: in [maart 1924](#) zoekt zij per 1 mei 'een net Hollandsch of Duitsch keukenmeisje', een vacature waarin twee maanden later kennelijk nog niet voorzien is, want op [21 mei](#) vraagt zij per 1 juni om een noodhulp (= tijdelijke hulp). In [mei 1927](#) is er een vacature voor een dienstbode of noodhulp, in [augustus](#) voor een dienstmeisje, per [1 november](#) voor een kinderjuffrouw of tweede meisje. In [februari 1928](#) is er in huize Dros plaats voor een keukenmeisje, per [1 juni](#) van dat jaar voor een tweede meisje voor dag en nacht.

Mij lijkt dus wel aannemelijk dat Dros en zijn eerste vrouw in de tweede helft van 1929 of de eerste van 1930 van Plantsoen 13 naar de Fruinstraat verhuisd zijn. Bram, destijds 15 jaar oud, Else, van twaalf, en Kunigonde, van vijf, zullen vermoedelijk mee zijn verhuisd.

het faillissement van Tieleman en Dros een nostalgisch artikel waarin hij wat dieper op de teloorgang van het bedrijf ingaat.

Volgens hem was die te wijten aan de al veel eerder op gang gekomen snellere verbindingen tussen Indië en Europa, de import van goedkope Amerikaanse en later ook Japanse consumptieartikelen, en de opkomst van ijskast en frigidaire. 'Reeds in 1930 kende de jongere generatie de naam Tieleman en Dros nauwelijks of alleen uit loftuitingen van Papa's en Mama's.'

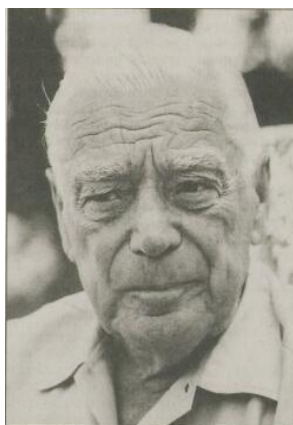
Een [filmpje](#) van omstreeks 1925 laat het [bedrijf](#) zien in betere tijden.

Het Leidse Bevolkingsregister geeft op het adres [Plantsoen 13 \(055.jpg\)](#) geen antwoord op de vraag tot hoelang de leden van de familie Dros hier bleven wonen. Toch geven drie zaken ons wel een indicatie van wanneer het huis weer leeg kwam te staan: het feit dat Dros eind jaren twintig op Fruinstraat 6 een nieuw huis voor eigen bewoning liet

Wel liep vermoedelijk toen al het huwelijk op zijn eind, want het *Leidsch Dagblad* van 14 januari 1931 meldt dat 'Mevr. Dros van Nierop Julianalaan 13 (Oegstgeest)' in december 1930 een telefoonaansluiting met nummer 3047 heeft gekregen. Onduidelijk is echter of zij daar toen ook al haar intrek had genomen, want in het *Leidsch Dagblad* van 3 januari 1931 vraagt een mevr. Dros per 15 januari of 1 februari een hulp in de huishouding op Fruinstraat 6. De echtscheiding werd op 20 januari uitgesproken, op 3 januari was Bertha Rachel Dros-Van Nierop dus nog steeds de enige echte mevr. Dros (jr.). Misschien heeft zij op het laatst toch nog hulp voor haar man geregeld (hoewel zij eiseres in de echtscheiding was). Een volgende advertentie van mevr. Dros, Fruinstraat 6, voor een verstelnaaister, dateert van [22 april 1931](#); in dit geval moet het om Dros' tweede vrouw, [Margaretha Clementina \(Mence\) Canters \(5-3-1900 - 14-8-1934\)](#) gaan, van wie het *Leidsch Dagblad* van 25 maart bericht dat zij zich in Leiden op Fruinstraat 6 heeft gevestigd, en die op [12 april](#) als mevr. Dros-Canters in het Nederlandse dameshockeyelftal tegen België speelde.¹¹⁹

Een terminus ante quem voor Dros' vertrek van Plantsoen 13 verschaft ons ten slotte ook het bericht van de vestiging van J.M. van der Stok op Plantsoen 13 in het *Leidsch Dagblad* van 17 december 1930, ruim [drie maanden later](#) gevolgd door de vermelding van M.A.F. Cuppen-Van der Stok en zes kinderen, aan boord van de 'Statendam', New York, met als toekomstig tijdelijk adres Plantsoen 13, in een rouwadvertentie voor haar echtgenoot, een zekere Frans A.M. Cuppen, die te Enka-Asheville, NC, was overleden.

Van Bertha Rachel van Nierop heb ik niet veel meer kunnen vinden dan dat zij in december 1930 een telefoonaansluiting op Julianalaan 13 in Oegstgeest kreeg. Haar verhuizing naar juist Oegstgeest zal geen toeval zijn geweest, want haar schoonouders, Adriaan Hendrik Dros sr. en diens vrouw Johanna Willemina van Rhijn, woonden daar sinds 1921 op [Julianalaan 27](#) ([201.jpg](#), zie ook [hier](#)).¹²⁰ Uit een bericht in de *Leidsche Courant van 23 maart 1933* blijkt dat ze destijds nog in Oegstgeest woonde en een opleiding als kantoorstenograaf had afgerond; enkele maanden later slaagde ze ook voor het [examen machineschrijven](#). In [februari 1934](#) overleed dochter Kunigonde op 7-jarige leeftijd in Rusthuis 'Zonneweelde' in Oegstgeest. Een saillant feit is wel dat 'Bertha van Nierop gescheiden Dros' voorkomt op een in mei 1945 in de verzetskrant *Paraat* gepubliceerde lijst van [Nederlandse overlevenden van Theresienstadt](#) (zie ook [hier](#), [hier](#) en [hier](#)). Ze overleed in januari 1964, volgens sommige bronnen in [Oegstgeest](#),¹²¹ maar vermoedelijk in Hilversum. Daarheen was het gezin Van Nierop [in 1896 vanuit Amsterdam](#) ook naartoe verhuisd, naar de Albertus Perkstraat 12a [[2b](#) of [2c](#) of [12](#)], waar Bertha nog met de jonge [Adriaan Roland Holst](#) (zie ook [hier](#)) moet hebben verkeerd. Bertha's moeder Anna Enthoven overleed [in 1953 in Hilversum](#), misschien is Bertha na de oorlog bij haar in de buurt gaan wonen of is bij haar ingetrokken. Bertha overleed op 76-jarige leeftijd en werd begraven in [Baarn](#), op de begraafplaats waar ook haar vader en moeder lagen.

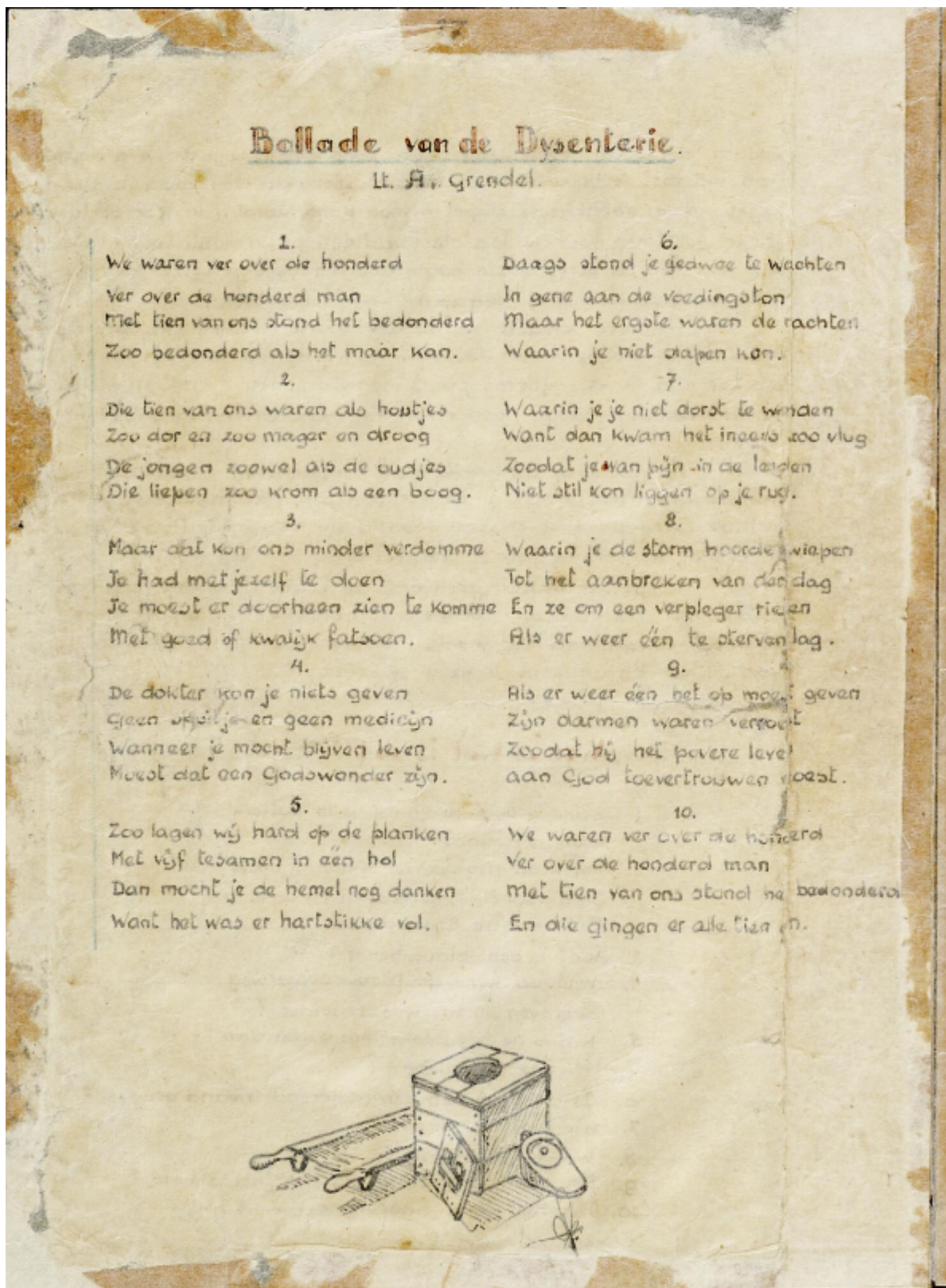

Bram Dros: „Ik heb veel geluk gehad.“
FOTO • BUREAU BELL

In de periode waarin de familie Dros op nummer 13 woonde, werden aan het Plantsoen verscheidene huizen te koop en te huur aangeboden. De vraagprijzen varieerden van fl. 11.000,- voor een [koophuis van 7 kamers](#) in 1927 tot fl. 19.000,- voor een [koophuis van 10 kamers](#) in 1925; voor een [huurhuis van 9 kamers](#) werd in 1925 een huur van fl. 750 per jaar gevraagd.

Een hard en avontuurlijk leven was aanvankelijk het lot van zoon Bram Dros, het in 1915 op Plantsoen 13 geboren eerste kind van Adriaan Hendrik Dros en diens eerste vrouw Bertha Rachel van Nierop. In [1934](#) geslaagd voor het eindexamen HBS-A en in 1939 voor het examen Engelse handelscorrespondentie, verloofde hij zich in [juni 1939](#) met Ella Birnie ([10-3-1917 - 23-5-2015](#)). Kort daarna vertrok hij volgens zijn eigen verhaal in het *Leidsch Dagblad* van 12-8-1995 als werknemer

van de Koninklijke Pakketvaartmaatschappij naar Batavia en stapte hij anderhalf jaar later over naar een rubber- en koffieplantage in Djember op Oost-Java.¹²²

P. 17 van het tweede nummer van de *Hollandsche Kampkrant* (zie hieronder, p. 39).

Inmiddels was hij in [januari 1940](#) in Batavia getrouwd met eerder genoemde Ella Birnie. Het echtpaar woonde op [Tjimahiweg 1](#). Toen de Japanners in maart 1942 op Java landden en de Japanse bezetting aanving, kwamen Dros en zijn vrouw in verschillende kampen

terecht. Vervolgens werden Dros en andere krijgsgevangenen eerst per schip naar Singapore getransporteerd, en in januari 1943 vandaar naar Rangoon. Tijdens die laatste overtocht werd het schip tot zinken gebracht, maar werd Dros na vier uur met een zwemvest drijvende te hebben gehouden door een andere Japanse boot opgepikt. Aan land gezet in Moulmein (Mawlamyine) werden de krijgsgevangenen naar Thanbyuzayat getransporteerd en aan de bouw van de 415 km lange [Birma-spoorlijn](#) te werk gesteld. Hij staat als militair op een [Roode-Kruislijst](#) van Nederlandse krijgsgevangenen op Java die eind augustus 1943 in Nederlandse kranten gepubliceerd werd.¹²³ Ondanks ziekten en verwondingen overleefde Dros deze hel tot de Japanse capitulatie en redigeerde hij zelfs tussen 22 juli en december 1944 op eigen houtje een (mede) door hemzelf in één exemplaar uitgeschreven en getekende '[Hollandsche Kampkrant](#)'. Als plaats van uitgave heeft deze Nakhom Pathon in Thailand, de plaats waar Dros met een [ontstoken wond](#) aan een been in een ziekenboek belandde. Een artikel in het [Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant](#) van 30-8-1950 geeft een indruk van de inhoud van de Kampkrant. Na de Japanse capitulatie keerde Dros aanvankelijk naar Buitenzorg terug, en vervolgens in [juni 1946](#) naar Nederland, waar hij en zijn gezin door zijn schoonouders in Twello¹²⁴ werd opgevangen en in [november 1946](#) een tweede dochter, Kunegonde, geboren werd; mevr. Dros, die begin 1945 samen met haar dochtertje in kamp [Tjihapit](#) in Bandoeng [geïnterneerd](#) was geweest, voegt aan dit verhaal toe dat haar ouders dachten dat ze de oorlog niet overleefd had en al haar spullen hadden weggedaan. Van wat zij en haar man hadden meegemaakt, hadden haar ouders geen idee. Daarna werkte Dros nog enige jaren bij het bedrijf van zijn vader in Leiden, de conservenfabriek Tieleman en Dros. Onder de [overlijdensadvertentie](#) voor zijn vader in september 1951, en later die van hun moeder in [1964](#) staan Bram en Ella Dros-Birnie vermeld als woonachtig in Rotterdam. Ook het hierboven vermelde artikel in het [Nieuwsblad van Friesland](#) geeft Rotterdam al als zijn toenmalige woonplaats.¹²⁵

In de jaren 1988-1995 organiseerde Dros voor het [Comité Birma-Siam Spoorweg](#) reünies van ex-dwangarbeiders in 'Bronbeek' en in 1995, 80 jaar oud, als secretaris en vertegenwoordiger van dit comité een ceremonie bij op de oorlogsbegraafplaats het Thaise [Kanchanaburi](#), waar 1896 (van de [in totaal bijna 3100](#)) bij de aanleg van de spoorweg gestorven Nederlandse krijgsgevangenen van de Japanners begraven liggen. Naar aanleiding van deze gebeurtenis schreef hij de tekst voor een [fotoboek](#) *Dodenherdenkingen 15 augustus 1945-1995: Thanbyuzayat, Chungkai en Kanchanaburi*, uitgeven door het Comité Birma-Siam Spoorweg.

In zijn jonge jaren was Dros, net als zijn vader, een goede tennisser, die aan de competitie en toernooien deelnam. In de jaren 1960 was hij redacteur van het blad [Lawn Tennis](#). De [Volkskrant](#) van 11-3-1974 bericht dat hij het spel 'Kaart-tennis' heeft uitgevonden, waarvan de eerste officiële partij op 23 maart door Tom Okker en Ilie Nastase in AVRO's Sportpanorama zal worden gespeeld.

In de jaren [1978-1995](#) woonde het echtpaar Dros-Birnie Woudenberg, Haarweg 2. Als adres van een E. Dros-Birnie staat begin 2026 in de online Telefoon Gids nog [Park Boswijk 643](#) in Doorn vermeld, maar ze overleed in [2015](#) op 98-jarige leeftijd in Doorn.

In het Leidse bevolkingsregister van Plantsoen 13 staat bij gezinshoofd Adriaan Hendrik Dros als kerkgenootschap 'NH' vermeld, bij zijn echtgenote Bertha Rachel van Nierop 'N.Isr'. Bij Bram staat niets ingevuld. Het is dus nogal verrassend bij Els Dros, Brams jongere zus, evenals hij op Plantsoen 13 geboren, de aanduiding 'Ger' aan te treffen. Hoewel ik over haar niet veel meer heb kunnen vinden dan dat zij in [1938](#) en 1939 als [hockeyspeelster](#) vermeld staat en in [14-9-2011](#) overleed, duidt haar afwijkende denominatie wellicht wel op een vroegtijdige bekering: toen zij na de scheiding van haar ouders met haar moeder naar Oegstgeest verhuisde, kan zij immers niet ouder dan 12 zijn

geweest. En misschien heeft die religieuze belangstelling ook wel mede een rol gespeeld in de keuze van haar latere levenspartner, Anne Willem [Wim] Kist ([11-4-1915](#) - [25-5-2005](#)), met wie zij in [december 1940](#) in het huwelijk trad en vervolgens bijna 65 jaar getrouwd was. In [januari 1964](#) woonde het echtpaar in Oegstgeest, in [januari 1985](#) in Velp. Kist, de zoon van een rechter in Den Haag, studeerde in de jaren 1930 rechten in Leiden en vestigde zich daarna als advocaat in Rotterdam. Afkomstig uit een vrijzinnig hervormd milieu, maar destijds arheist, werd hij eind 1943 lidmaat van de Nederlands Hervormde Kerk en ijverde sindsdien voor een sterke doordringing van het maatschappelijk leven door religieuze waarden. Na de oorlog was hij tot 1970 lid van het directorium van de stichting '[Kerk en Wereld](#)' in Driebergen en vanaf 1951 tot 1971 directeur van het vormingscentrum Oud-Poelgeest in Oegstgeest; Kasteel Oud-Poelgeest is ook het adres dat vermeld staat onder de geboorteadvertentie van hun zoon (één van vijf) [Paulus Constant Mattheus](#) in oktober 1951. Na in 1971 in Leiden te zijn gepromoveerd tot doctor in de theologie was Kist tot 1984 rechter en vicepresident bij de Rechtbank in Arnhem, en zette zich na zijn pensionering in dat jaar tot zijn dood toe in voor een vernieuwing van kerk en samenleving (zie bijv. *Trouw* van [28-1-1991](#) en [28-4-1995](#)). Wie in Delpher op de titel van zijn boek [Culturele ongehoorzaamheid](#) zoekt, vindt veel over zijn denkbeelden en de reacties van tijdgenoten daarop. Ook overigens is over hem het nodige te vinden: onder meer in een artikel van Lodewijk Dros in *Trouw* van 3-6-2000, '[Laatste missie van een geslaagde mislukkeling](#)', in E.D.J. de Jongh, [Een vrije vogel met een helder lied: biografie van Wim Kist, een linkse patriciër • 1915 - 2005](#) [inkijkexemplaar] en in een In memoriam door Peter Brusse in *de Volkskrant* op de site van [humanitarisme.nl](#).

Hierboven is al even ter sprake gekomen dat Bertha van Nierop, Dros' eerste echtgenote en de enige van de drie die op Plantsoen 13 gewoond heeft, in de jaren 1914-1929/1930 nogal wat dienstbodes en ander personeel heeft "versleten". Om te beginnen som ik hier de namen op die ik in het [Bevolkingsregister van die jaren op Plantsoen 13 \(055.jpg\)](#) vond:

1. Geertruida van Vari[c]k (Leiderdorp, [22-7-1881](#) - ???), 25-6-1915 gearriveerd van [Witte Singel 73 \(388.jpg\)](#), 29-4-1918 vertrokken naar Katwijk. Op de Witte Singel werd ze 7-6-1906 geregistreerd, komende uit [Delft](#) (register van ingezeten dienstboden). Ze was een [dochter](#) van de pannembakkersknecht Arend van Varick ([26-8-1853](#) - [01-06-1938](#)) en Mietje van Leeuwen [30-11-1853](#) - [31-8-1929](#)), die in [augustus 1879](#) met elkaar getrouwd waren. Zelf woonde ze ten tijde van het [overlijden van haar moeder](#) in 1929 ongehuwd in Katwijk en in 1938, toen haar [vader overleed](#), in Bolsward; blijkens een bericht in het [Leeuwarder nieuwsblad](#) van 5-5-1938 was zij kort tevoren in Leiden in ondertrouw gegaan met J[annes] de Goede (Tolbert [16-10-1874](#) - Bolsward [14-10-1952](#)), weduwnaar van [Marijke Visser](#) en [Hiltje Kielstra](#). Geertruida van Varick en Jannes de Goede liggen [begraven](#) op het [kerkhof van Heelum](#).
2. Jansje Bourgeois (Leiden [13-4-1898](#) - [1-2-1982](#)), op 26-4-1918 gekomen van [Witte Singel 73 \(388.jpg\)](#), op een niet vermeld tijdstip vertrokken naar [Oegstgeesterlaan 22 \(008.jpg\)](#), waar ze 25-11-1920 werd ingeschreven. Deze Jansje Bourgeois, dochter van de fabrieksarbeider/dekenstrijker Pieter Bourgeois en Jansje Olivier, was geboren op de [Haverstraat 47](#) (zie ook [hier](#), p. 174) als jongste van (destijds) vier kinderen;¹²⁶ het gezin kwam van Spilsteeg 19, aan de overkant van het Levendaal, en zou in april 1900 van Haverstraat 47 verhuizen naar [Haverstraat 44](#) (p. 226). Eind november 1903 wordt het, komende van Rijndijkstraat 49 ingeschreven op [Haverstraat 93](#) (p. 87), vanwaar het in mei 1905 verhuist naar [Haverstraat 76](#) (p. 243). [Leuvenstraat 4 \(311.jpg\)](#) is het volgende adres van het gezin dat in het Bevolkingsregister op de Haverstraat 76 staat opgegeven. Deze verhuizing heeft in augustus 1913 plaatsgevonden. Na de Leuvenstraat kwam [Witte Singel 73 \(388.jpg\)](#), waar Jansje in februari 1918 werd ingeschreven, en vanwaar ze twee maanden later naar Plantsoen 13 vertrok. Uit data bij andere adressen waar ze volgens het Bevolkingsregister verbleef blijkt dat ze ook niet lang op het Plantsoen heeft gewoond:

Op 26-7-1921 nam ze, komende van de [Oegstgeesterlaan 22](#) ([008.jpg](#)), tegelijk met het gezin Van Vrijberghe de Coningh, als dienstbode haar intrek op [Gerecht 10](#) (p. 139), vanwaar ze in augustus 1922 vertrok naar [Herengracht 110](#) (p. 173). Zij [trouwde op 11-7-1923](#) in Leiden met de Voorschotense bloemist Frans Limburg en verhuisde diezelfde maand naar Voorschoten, waar haar echtgenoot in de jaren 1930 [maatschappelijk](#) en [politiek](#) actief was. Volgens een aantekening in het Bevolkingsregister van Herengracht 110 overleed zij in Valkenburg ZH. Waarschijnlijk is dat onjuist. Ten tijde van het [overlijden van haar man](#), die het in 1933 bracht tot [directeur van de Bloembollenkeuringsdiensten](#), in 1977 woonde Jansje in Sassenheim, en haar eigen overlijdensadvertentie in [Trouw](#), van begin februari 1982, wekt de indruk dat ook zij in Sassenheim is overleden. Uit die advertentie valt op te maken dat het echtpaar vermoedelijk vijf kinderen had.

3. [Wilhelmina Hendrika Magdalena Rijghard (Den Haag [7-8-1895](#) - [26-10-1971](#)), gearriveerd "6-6-16 Bloemendaal Abusief Plantsoen 43" [?]]¹²⁷

4. Jansje Sierat (Leiden [10-4-1891](#) (p. 113) - Leiden [5-7-1943](#)), arriveerde op 19-4-1919 van [Lage Rijndijk 27a](#) ([268.jpg](#)), en vertrok op een niet vermeld tijdstip naar Lage Rijndijk 25, waar ze [10-11-1920](#) ([266.jpg](#)) bij haar ouders terugkeerde. Voordat ze op Plantsoen 13 kwam werken, had ze al als dienstbode gewerkt op [Rapenburg 59](#) ([059.jpg](#)), [Rapenburg 2](#) ([123.jpg](#)) en [Thorbeckestraat 2](#) ([300.jpg](#)). Ze was de dochter van de 'fabriekwerker'/spinmeester Hendrik Sierat (een typisch [Leidse achternaam](#)) en diens vrouw Jansje van Leeuwen. Voordat het gezin op de Lage Rijndijk kwam te wonen, had het op [Bloemstraat 16](#) ([124.jpg](#)) gewoond, dáárvoor in Leiderdorp; maar dochter Jansje werd in Leiden geboren. Toen zij in 1943 na een langdurig lijden [overleed](#), was dat in haar ouderlijk huis op Lage Rijndijk 25, dat ze wellicht na 1920 nooit meer verlaten heeft.

5. Elfriede Runde ([Werdohl](#) [Duitsland] 3-12-1895 - ???), gearriveerd op 2-11-1920 uit Duitsland, daarheen of naar Den Haag vertrokken op 18-10 [11?]-1923 (ambtshalve aantekening). Erg duidelijk is het Leidse Bevolkingsregister hier niet. In het [Haagse Bevolkingsregister](#) staat Elfriede eenmaal vermeld, als dienstbode op Prins Mauritslaan 43 van 3-10-1922 tot 26-11-1924 [?]. Als toekomstige woonplaats wordt in het register Georgsmarienhütte in Nedersaksen vermeld.

Uit: [Leidsch Dagblad](#), 14-8-1922

6. Reina Gerritje Bergman (Amsterdam 9-9-1896 - [21-2-1933](#))¹²⁸, gearriveerd 10-7-1922 van [Plantsoen 15](#) ([057.jpg](#)), waar ze vanaf begin juni 1919 als komende uit Den Haag geregistreerd staat, op een niet vermeld tijdstip vertrokken naar [Kastanjekade 17](#) ([122.jpg](#)). Reina Gerritje Bergman, in [Amsterdam](#) geboren als dochter van de [sigarenmaker](#) Willem Bergman en de negen jaar oudere Maria van Wijk, vinden we in haar geboorteplaats vermeld als [verpleegde](#) in het [R.K. Maagdenhuis](#) (zie ook [hier](#)) op [Spui 21](#). In die tijd was het Maagdenhuis nog een weeshuis voor rooms-katholieke meisjes, wat verklaart dat Reina Gerritje er maar liefst veertien jaar lang, van 1903 tot 1917 verbleef. Bij de datum van haar inschrijving staat de naam van haar vader, Willem Bergman, met diens geboortejaar, 1867, vermeld; [nader onderzoek](#) (p.154) leert dat Willem Bergman en zijn gezin tussen begin 1891 en eind 1901 op niet minder dan [vijftien adressen](#) ingeschreven hebben gestaan. Ook blijkt dat Willem Bergman

in maart 1901 is overleden, en Maria van Wijk in augustus 1902. Bij de afschrijvingsdatum van het Maagdenhuis staat Reina's [toekomstige adres](#): de Van Blankenburg[er]straat 57 in Den Haag, waar in dat jaar een zekere [J.A.W. Vrijman](#), rijksbouwkundige, woonde. Reina Gerritje Bergman [trouwde](#) begin mei 1923 in Leiden met de 31-jarige typograaf Frederik Hendrik Montanus, waarna we het stel op de Kastanjekade 17 aantreffen. Het echtpaar kreeg een zoon, Adriaan Paulus, die in oktober 1933 drie jaar oud [overleed](#), acht

maanden na de dood van zijn moeder in februari. Montanus [hertrouwde](#) in 1937.

Bron: [Leidsch Dagblad](#) 19-3-1924

en vertrok op een niet vermeld tijdstip naar Duitsland. Van haar heb ik [geen spoor](#) kunnen vinden.

7. Katharina Binkele (Zumdorf [Zwitserland] of Zündorf [Duitsland] of Zirndorf of Zurndorf] 24-5-1888 - ???). In Elfriede Runde (5) kwamen we voor het eerst op Plantsoen 13 een vroeg voorbeeld tegen van een fenomeen dat in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw heel gangbaar zou worden: de [Duitse dienstbode](#).¹²⁹ Katharina Binkele, geb. [24 mei 1888 \(55.jpg\)](#) in [Birndorf](#) (?), was hiervan een tweede voorbeeld bij de familie Dros. Zij arriveerde 26-2-1923,

Duitsche Dienstboden.

't Is dikwijls voor de huisvrouwen van tegenwoordig werkelijk een heele toer om een goede dienstbode te krijgen en een heele kunst ook ze goed en braaf te houden.

Er is ook op dit terrein meestal schuld aan beide zijden. Mochten weer alle huisvrouwen het ware christelijk verantwoordelijkheidsbesef toonen ten opzichte van hare „gedienstigen”. Vele dames klagen sterk over de zucht tot uitgaan van de [dienstboden](#) en wennen er zich dan maar aan, alle avonden het meisje te laten uitgaan. „In haar keuken heeft zij het alleen niet zoo gezellig en vrijers in de keuken, daar houd ik niet van. En als zij er niet is, spaart het mij vuur en licht”, klinkt hun redeneering.

Voor al in den distributietijd werd dit laatste voordeel hoog aangeslagen. Er waren mevrouwen, die het meisje bij zich in de huiskamer lieten zitten, maar al te spoedig daarvan terugkwamen, „omdat dit niet vrij was voor mij of voor haar”; er waren er die in dezen tijd van samenwerking afspraken maakten met de bureu. „Vandaag de vriendinnen samen in mijn keuken, morgen in de uwe”, maar er waren er ook, die zich niet afvroegen, wat er van het jonge ding werd, of zij's avonds naar moeder thuis ging of zich door een onbekenden „mijnheer” liet tracteeren. En als het dan met het meisje, een half kind nog, verkeerd liep, gaf dezelfde mevrouw af op „die lichtzinnigheid”, zich niet afvragend of zij misschien ook eenige verantwoordelijkheid had ten opzichte van de huisgenooten.

De Hollandsche dienstboden zijn intusschen bij velen vervangen door de Duitsche, die bij duizendtallen hier in het kleine Holland komen zoeken, wat „das grosse Vaterland” haar niet meer bieden kan. Volgens sommigen zijn het idealen, volgens anderen deugt er geen haar aan. De waarheid ligt natuurlijk ook hier in het midden. Maar den laatsten tijd — zoo meldde het Haagsche blad *De Nieuwe Courant* — kwamen zoovele Duitsche meisjes in het ziekenhuis in het Westeinde. En mevrouwen met kinderen werden bang voor Duitsche meisjes.

Doch het liberale blad sprak daarop een raak en hartig woord tot de mevrouwen zelf over haar „morele verantwoordelijkheid” en vroeg:

Als men dan zoo'n meisje 's avonds laat zielig ziet wandelen voor een gesloten deur, totdat mevrouw thuiskomt, of haar alleen op een bankje vindt, wachtend op de familie, die uit is, en bedenkt dat zij geen moeder, geen familie heeft in het vreemde land, dan vraagt men zich af, of mevrouw verantwoord is, als zij, als zijzelf uit is, het meisje, dat zij niet alleen in haar woning vertrouwt, toch maar de straat op stuurt.

Het komt, naar wij hoorden, meer voor dan wenschelijk is, dat de familie, wanneer zij uitgaat, het meisje zegt, dat zij haar weg kan zoeken, wat voor de Duitsche meisjes in vele gevallen beteekent, dat zij, zonder thuis, rondzwerven door de straten, blootgesteld aan de verleiding der groote stad. Aangenamer dan in de kou en den regen een paar uur buiten op de thuiskomst van het gezin te wachten, is het een uitnoodiging aan te nemen om in een café iets warmes te drinken of in de bioscoop gezellig-

8. Elfriede Thau (Lingen [Duitsland] 11-1-1900 - ???), kinderjuffrouw, arriveerde op 11-1-1924 van Plantsoen 3, en vertrok op een niet vermeld tijdstip naar Duitsland. Ook over haar heb ik [niets met zekerheid](#) kunnen vinden. Een [Elfride Thau](#) was de tweede echtgenote van een zekere Nathan Blomhof. Met de naam van Elfriede Thau, die als kinderjuffrouw Bram en Else Dros onder haar hoede moet hebben gehad, eindigt de pagina van het Leidse Bevolkingsregister over [de inwonenden van Plantsoen 13 \(055.jpg\)](#), maar daarna vermelden de Leidse kranten nog de namen van de dienstbodes [W. Bakker](#), afkomstig uit Alphen, november 1927,¹³⁰ [W. Pieneman](#), eind april 1928, en [A.D.E. Vick](#), oktober 1928, die zich op Plantsoen 13 hebben gevestigd.

Om welke dienstbode W. Bakker het hier gaat, heb ik niet kunnen vinden. Een dienstbode W. Bakker was volgens het [Leidsch Dagblad](#) van 13 mei 1925 met de leraar K[laas] J[an] de Vries (Assen [21-9-1894](#) - Wageningen [2-9-1953](#)) en zijn gezin¹³¹ uit Assen naar Noordwijk gekomen en had zich op de H. ter Duinstraat 39 gevestigd. Misschien gaat het hier om Wilhelmina Bakker (Assen [23-5-1903](#) ? - ???), die later, op [25-10-1930](#), in Assen met Engelke Jan

heid te zoeken. Dit kan het begin worden van de „onfatsoenlijkheid” van een meisje, dat hier in Holland zeer fatsoenlijk kwam en niets kwaads wilde, maar de koude, eenzame avonden op straat niet kon verdragen.

Niet alle families sturen het meisje uit enkel om licht en vuur te sparen, onverschillig wat er van het kind terecht komt. Er zullen er zijn, die alleen onnadenkend handelen, zonder zich rekenschap ervan te geven, dat voor het Duitse meisje, dat hier geen familie heeft, de toestand heel wat gevaarlijker is dan voor het Hollandsche.

Het is begrijpelijk, dat de familie niet altijd er op gesteld is, dat het vreemde meisje alleen waakster over het huis is, maar zou het voor hen, die het kind dwingen uit te gaan en haar den huissleutel niet durven toevertrouwen, niet zedelijke plicht zijn te zorgen, dat het meisje veilig is?

Misschien is er als in den distributietijd iets te combineeren met burens of goede vrienden, die ook Duitse meisjes hebben, want met de Hollandsche schijnt de harmonie nogal te wenschen te laten en zelfs Duitse uit verschillende gedeelten van Duitschland kunnen het niet al te goed samen vinden. Of zouden de gezinnen, bij wie Duitse meisjes dienen, deze niet kunnen wijzen op de gelegenheden in de stad, waar zij dienen, om den avond prettig en tegelijk veilig door te brengen?

Reeds is er onderling overleg gepleegd tusschen de bestuursleden van den Ned. Vrouwenbond tot Verhooring van het Zedelijk Bewustzijn, de Ned. Ver. tot Behartiging van de Belangen der Jonge Meisjes en de R. K. Vereeniging tot Bescherming van Meisjes in Nederland en bij allen bestaat de wil om te doen wat men kan om de reeds bestaande gelegenheid voor Duitse meisjes om haar avonden aangenaam door te brengen, uit te breiden.

Laat een ieder doen wat in zijn vermogen is, om het groot zedelijk gevaar, waaraan de Duitse dienstboden vooral in onze groote steden vaak blootstaan, zooveel mogelijk te verwijderen of te verminderen.

Daarop zijn echter allereerst aangewezen de huisvrouwen zelf.

Uit *Mannenadel en vrouweer*: orgaan van de "Vereeniging voor eer en deugd", afd. Mannen en Vrouwen, door eenige paters redemptoristen, 13 (4), 1-1-1924, p. 123-125.

Penning (Meppel [24-11-1907](#) - [19-5-1974](#)) zou trouwen. Maar noch de identificatie van de Noordwijkse met de Leidse W. Bakker, noch die van de Noordwijkse met de Assense is meer dan een gissing. Heel anders is dat gelukkig gesteld met dienstbode W. Pieneman, die blijkens berichtgeving over de Burgerlijke Stand in het [Leidsch Dagblad](#) van eind april 1928 haar intrek had genomen op Plantsoen 13. In het [Haagse Bevolkingsregister](#) staat zij als Willemijntje Pieneman geregistreerd, afkomstig van Poortugaal, per 8-6-1927 woonachtig op Hugo de Grootstraat 5 en op 16-4-1928 uitgeschreven met als toekomstig adres Plantsoen 13 in Leiden.

Deze [Willemijntje Pieneman](#) (Nieuwveen [17-8-1904](#) - Warmond 25-9-1993) werd als dochter van Ernst Hendrik Pieneman en Pietertje Enthoven in Nieuwveen geboren op 17-8-1904, en [trouwde](#) op 31-1-1934 in Leiden met de zes jaar oudere muzikleraar [Johannes Petrus Gordijn](#) (Leiden [25-10-1898](#) - Oegstgeest [10-11-1985](#); voorheen sigarenwinkelier en [gehuwd](#) met Cornelia Elisabeth Kaak (Delft [14-5-1899](#) - Leiden [6-10-1928](#))). Eerder was ze [van mei 1920 tot mei 1922](#) (kaart 107; *niet meer vindbaar*) dienstbode geweest in [Rijnsaterwoude](#), waar ze arriveerde vanuit Amsterdam en vanwaar ze vertrok naar Alkemade [ambtshalve gewijzigd van Ter Aar]. Kort voor haar huwelijk in 1934 duikt ze weer op in het [Leidsch Dagblad](#) van 7-10-1933, als ze van de Julianastraat 46 in Alphen naar de [Oegstgeesterlaan 3](#) (025.jpg en 026.jpg; niet gevonden) in Leiden is verhuisd; in een ander bericht, in de [Leidsche Courant](#) van 16-2-1933, is echter sprake van een W. Pieneman die van Leiden naar Heemstede, Schouwbroekenstraat 5 verhuisd zou zijn.

Het echtpaar Gordijn-Pieneman kreeg één zoon, Lambertus Petrus ([?-7-1936](#) - ???). De laatste dienstbode die blijkens krantenberichten en het [Haagse Bevolkingsregister](#) medio september 1928 haar intrek op Plantsoen 13 nam in de tijd waarin Dros en zijn gezin op Plantsoen 13 woonden, was [A.D.E. Vick](#). Ze kwam van Bankastraat 137, Den Haag, waarheen ze blijkens een [krantenbericht van mei 1928](#) (zie ook [Verhuisberichten](#) en [Haags Bevolkingsregister](#)) vertrokken was. Het gaat hier wederom om een Duitse dienstbode, [Anna Dora Erna Vick](#), 1-2-1899 geboren in Hamburg, 2-5-1925 uit Hamburg in Den Haag gearriveerd op [van] Hoornbeekstraat 9 'bij Voswinkel', en 16-2-1926 naar Leiden vertrokken, naar Hoge Rijndijk 66 (daar niet gevonden, zie [hier](#) (164.jpg), [hier](#) (169.jpg) en [hier](#) (170.jpg)), en [hier](#) (094.jpg) en [hier](#) (095.jpg)). Voordat ze in Den Haag en Leiden verbleef, had ze eerder al van november 1920 tot eind januari 1921 in [Amsterdam](#) als dienstbode gewerkt bij Cohen op [Tweede Boerhaavestraat](#) 65^{II}. In haar signalement wordt zij beschreven als 1,65 m lang, met een ovaal gezicht, een gezonde kleur,

grijsblauwe ogen en donkerblond haar. Eind januari 1921 was ze weer naar Hamburg teruggekeerd.

Een tweede verblijf in Amsterdam begon begin [augustus 1930](#), in de P.C. Hooftstraat 162. Op dat adres dreef zuster Plat-Kruger destijds een [rusthuis](#) voor dames en heren op leeftijd uit de gegoede stand. Als tweede adres, vanaf 23 oktober van dat jaar, staat op de gezinskaart Pieter de Hoochstraat 2 genoteerd, ten huize van [de ondernemer Louis \(Ludovicus\) Mirandolle](#). Op de gezinskaart staat ook al genoteerd dat Anna Vick op 12 oktober 1933 trouwde met Roelof Moed, en de stamboom van Sierk Leenderts Weber bij [het inmiddels (1926) niet meer vindbare] [Uwstamboomonline.nl](#) gaf daarover nadere informatie: volgens deze secundaire bron trouwde Anna Dora Erna Vick (Hamburg 1-2-1899 - Amsterdam 22-6-1956) in [oktober 1933](#) met Roelof Roelofs Moed (Amsterdam 10-8-1901 - Amsterdam 21-12-1936).

In het Haagse Bevolkingsregister komen nog enkele andere Duitse Vicks voor, onder wie één met dezelfde geboorteplaats als Anna Dora Erna, en die mogelijk familie van haar was: de koopman [Julius Gustav Arthur Vick](#) (Hamburg 19-9-1896 - ???), gehuwd met de apothekersassistente Hiltje Fokkema (Gorredijk/Opsterland 27-2-1893 - ???). Het echtpaar was in Den Haag gekomen vanuit Medan, waar hij administrateur van het gemeenteziekenhuis was geweest en in [mei 1936](#) het Nederlanderschap had verkregen. In Den Haag woonde het echtpaar op de Frederik Hendriklaan 132. Het huwelijk eindigde op [9 november 1944](#) in een scheiding: zij woonde destijds in Den Haag, hij in Danzig.

Antonius Johannes van der Stok

Met de registratie van het gezin Dros en inwonend personeel komt er einde aan het openbare Bevolkingsregister op Plantsoen 13. Van nu af aan dienen gegevens over bewoners van het huis te worden gezocht in bevolkingsregisters in andere plaatsen (bijv. Verhuizingen van en naar Plantsoen 13 in Leiden), adresboeken, telefoonboeken, familie- en andere advertenties en krantenberichten (o.a. gevestigde en vertrokken personen).

Hierboven kwam de naam Van der Stok al even ter sprake in verband met twee krantenberichten van [december 1930](#) en [maart 1931](#) inzake de vestiging van J.M. van der Stok op Plantsoen 13 en de vermelding van het huis als toekomstig tijdelijk adres van de weduwe M.A.F. Cuppen-Van der Stok en zes kinderen, toen nog aan boord van de 'Statendam', New York. Blijkens een [Leidse trouwakte](#) gaat het hier om de ingenieur Franciscus Alphonsus Maria Cuppen ('s-Hertogenbosch [16-12-1891](#) - [Enka Asheville \(N.C., USA\) 20-3-1931](#)) en Maria Antonia Francisca van der Stok (Leiden [9-9-1894](#) - [26-4-1976](#)), die elkaar op 23 juli 1917 als 25- resp. 22-jarige het jawoord gaven.

Kort na de bruiloft, vanaf begin augustus 1917 vinden we het echtpaar in [Tilburg](#), resp. op de adressen Stationstraat 15, Zomerstraat 1 en Korvelsche-Weg 205. Als zijn vorige standplaats wordt in het Bevolkingsregister daar "Reg. 40 [of 70]/12" opgegeven, als haar vorige adres Leiden. In Tilburg worden de eerste twee kinderen geboren: Franciscus Antonius Maria ('Frans'; [7-7-1918](#) - [7-5-1985](#)) en Eleonora Huberta Hendrika Maria ('Nony'; [20-12-1919](#) - ??? ; [1934 naar 2e klas meisjes-HBS](#); [1935 naar 3e klas](#)); daarnaast woont sinds begin januari 1919 Josephina Maria van der Stok (Leiden 20-10-1895 - [6-1-1959](#)), een jongere zuster van de vrouw des huizes, ook gedurende korte tijd bij hen in; zij kwam uit [Rotterdam](#). Als haar beroep staat kantoorbediende opgegeven; hoogstwaarschijnlijk is deze Josephina Maria van der Stok de J.M. van der Stok die volgens het [Leidsch Dagblad](#) van 17 december 1930 – in afwachting van haar zuster en haar zes kinderen – ruim elf jaar later haar intrek op Plantsoen 13 zou nemen.

Volgens het Tilburgse Bevolkingsregister bleef het gezin Cuppen-van der Stok in Tilburg tot 19-11-1920, toen het naar [Hotel De Kroon](#) in [Goirle](#) verhuisde. Josephina Maria van der Stok is dan al lang – sinds 21-2-1919 – vertrokken, met als volgend adres [Breestraat 149 \(179.jpg\)](#) in Leiden.

In Goirle verbleef het gezin Cuppen vermoedelijk een half jaar in Hotel De Kroon, want

vanaf 20-5-1921 treffen we hen in Den Haag, op [Wattstraat 6](#), vanwaar ze 29-8-1924 vertrokken naar Heemstede, [Zonnelaan 3](#). In de tussentijd kreeg het gezin uitbreiding met nog drie kinderen: Antonius Wilhelmus Franciscus Maria ('Tony'; Den Haag 23-9-1921 - ????), Henriëtte Francisca Maria ('Jetty'; Den Haag 16-1-1923 - ????) en Hendrik Joseph Marie ('Hein'; Den Haag 9-2-1924 - ????).

Lang heeft het verblijf in Heemstede niet geduurd. In [Archieval](#), de site van de gemeentearchieven Barneveld, Ede en Scherpenzeel, levert een zoekactie naar de naam Cuppen in de menukeuze 'Personen Gereconstrueerd bevolkingsregister Ede' een kaart op waaruit blijkt dat het gezin op 9 december 1925 zijn intrek heeft genomen op [Reehorsterweg 3](#). Ook blijkt hieruit dat in Ede het zesde en laatste kind werd geboren, Wilhelmus Franciscus Maria Cuppen ('Willy' of '[Wim](#)'; Ede 11-5-1928 - Cranbrook, British Columbia, 27-9-2002), en dat het gezin op 23-10-1929 naar de VS is vertrokken.¹³² Tot dusver heb ik aangenomen dat de J[osephina] M[aria] van der Stok die zich eind 1930 op Plantsoen 13 vestigde, dat deed als kwartiermaakster voor of in afwachting van haar zuster en haar zes kinderen die drie maanden later van de VS op weg naar Nederland waren. Die gissing vindt steun in een berichtje over een 'J.M. van der Stok, R.K., secretaresse, Eeuwigelaan 12, Leiden' in de rubriek ingekomen personen in Bergen (NH) van de [Alkmaarsche Courant](#) van 9 april 1931. De Eeuwigelaan is hier het adres in Bergen, Leiden de plaats van herkomst. Hoogstwaarschijnlijk is het verblijf van J[osephina] M[aria] van der Stok op Plantsoen 13 dus van zeer korte duur geweest. Hetzelfde geldt mogelijk voor dat van de weduwe Cuppen-van der Stok en haar zes kinderen, waarover immers al in de rouwadvertentie van [maart 1931](#) wordt gezegd dat het *tijdelijk* zal zijn. In *IJdo's Adresboek van Leiden 1931-1932* en dat van 1934-1935¹³³ staat op het adres Plantsoen 13 ook niet de naam van de weduwe, maar die van Ant. J. van der Stok vermeld, haar vader, de (pers)fotograaf [Antonius Johannes van der Stok \(179.jpg\)](#) ([22-3-1862](#) - ????).¹³⁴ In elk geval geven de uitslagen van een 'raadselwedstrijd' in de (katholieke) [Leidsche Courant](#) van 23-7-1932 als adres van Hein en Tonnie Cuppen 'Lammerschansweg 21' op. Hetzelfde adres vinden we voor hun moeder in het [Officieel orgaan der Federatie van de R.K. Vereenigingen ter Bescherming van Meisjes in Nederland](#) van 1-5-1933 (zie ook [hier](#)) en in krantenberichten over de kinderen van onder meer [1949](#) en [1950](#). De laatste vermelding van mevr. M.A.F. Cuppen-van der Stok vinden we in een [verhuisbericht](#) van 4-12-1957, waarin haar vertrek van Lammerschansweg 21 naar Nijmegen, Palembangstraat 28, wordt vermeld. Ze overleed op [26 april 1976](#) in Tilburg.

Wat de kinderen Cuppen betreft, die vermoedelijk ook maar kort op Plantsoen 13 hebben verbleven, de oudste van hen, Frans (Tilburg 7-7-1918 - [7-5-1985](#)), kreeg tussen [1933 en 1938](#) zijn middelbare opleiding aan het [gymnasium van de paters franciscanen](#) in Venray; daarna keerde hij naar Leiden terug, waar hij in [september/oktober 1938](#) weer zijn intrek nam op Lammerschansweg 21. Vijf jaar later vertrok hij [17-11-1943](#) naar Muzenstraat 2A in Den Haag. In [1946](#) deed hij kandidaatsexamen rechten in Leiden. Trouwde in [30 december 1953](#) in Voorburg met [Maria Theresia \[Miek\] Pieck](#) (begin 1925 – ????)¹³⁵ en verhuisde van de Lammerschansweg naar [Olympiaplein 47^{II}](#) in Amsterdam. In [1967](#) was hij voorzitter van het Koninklijk Nederlands Uitgeversverbond en in [1972](#) directeur van uitgeverij L.C.G. Malmberg in Den Bosch en bestuurslid van de [Stichting Moderne Media](#). In [1963](#), in [1976](#) en in [1978](#) was hij nog getrouwd met M.Th. Pieck en woonde in 's-Hertogenbosch. In [1983](#) staat hij te boek als meester in de rechten en deskundige in auteursrechtelijke uitgeverijzaken in 's-Hertogenbosch. Hij overleed in 's-Hertogenbosch [7-5-1985](#).

Kinderen: [Anne-Marie de Leeuw-Cuppen](#) [?] (ca. 1960 - ???); [Marianne Sommers-Cuppen](#) [?] (ca. 1962-???; middelbare school in Cuijk), [Frans Cuppen](#) [?] (ca. 1963 - ???), [Koen Cuppen](#) [?] {???? - ???}, [Eleonoor Fien Maria Hintzen-Cuppen](#) (zie ook [hier](#)) [?] (15-5-1962 - ???; middelbare school in Sint-Michielsgestel).

Eleonora Huberta Hendrika Maria ([Tilburg 20-12-1919](#) - ????) [Nony] vertrok 15-8-1942 naar Eindhoven, [Helmerslaan 60](#); in [1948](#) woonde daar iemand anders. In [1969](#) woonde zij, inmiddels getrouwd met en vervolgens weduwe geworden van [Johannes Jozef \[?\] Wiegant](#) (1921-1968)¹³⁶, in Hilversum, [Eikbosserweg 256](#), wat ook in [1976](#) nog haar woonplaats was. Op het adres Eikbosserweg 256 woonde tot [ca. 2011](#) [R\[obert\] A. Wiegant](#).¹³⁷

Antonius Wilhelmus Franciscus Maria ([Den Haag 23-9-1921](#) - [24-1-1988](#)) [Tony] vertrok in november 1940 naar [Arnhem, Burg. Weertstraat 94](#). In [juli 1943](#) slaagde hij in Tilburg voor de Middelbare Textieldagschool. Trouwde op [4-7-1946](#) in Leiden met [J\[ohanna\] A\[ntonia\] Fortmann](#) (9-6-1921 - 24-12-1996). In [1950](#) was hij assistent-bedrijfsleider bij Textielfabriek Gebroeders Van Wijk & Co. N.V., adres [Kanaalweg 23](#), Leiden, vanwaar het gezin in [mei 1959](#) verhuisde naar de Laan van Alkemade 60 in Oegstgeest. Vanaf ca. 1965 wakte hij bij [Berenschot](#), in [1976](#) woonde hij in Berkel-Enschot. Zijn weduwe woonde in [1988](#) in Goirle en overleed in [1996](#).

Kinderen: [Elisabeth Johanna Maria Cuppen](#) (nov. 1947 - ????), later vermeld als [Lisette Cuppen](#) (tussen [1972](#) en [1976](#) getrouwd met [maar in 1988 vermoedelijk inmiddels gescheiden van] Emile Lohman, in [1987](#) manager van de divisie radioproductie van de NOS, in [2013](#) bestuursvoorzitter van het UMC Sint Radboud in Nijmegen); [Thomas Franciscus Maria Cuppen](#) (nov. 1950 - ????), als Tom Cuppen gehuwd met [A.A. \[Bertien\] Kampmeindert](#), en [Paulus Josephus Maria Cuppen](#) (april 1955 - ????), als Paul Cuppen getrouwd met [Lydia Coppens](#) (1957-????)

Henriëtte Francisca Maria ([Den Haag 16-1-1923](#) - ????) [Jetty]. Vertrok begin 1936 naar [Saventhem](#), waar zich een [kostschool](#) van de orde der ursulinen bevond. In [augustus 1939](#) keerde ze terug naar Lammenschansweg 21, maar vertrok [vier jaar later](#) naar Nijmegen, Sterreschansweg 86, wellicht om [kindermeisje](#) te worden bij de drie kinderen van mevr. J. van Basten Batenburg. Was in [1976](#) zuster (O.S.U. [= ursulinen]: 'Marie Stephane') in Mons (België), waar de ursulinen een [aantal scholen](#) hebben.

Hendrik Joseph Marie ([Den Haag 9-2-1924](#) - ????) [Hein] trouwde in [februari 1949](#) met Clementina Jacoba Cornelia Maria Verschure ([Raamsdonk 27-3-1921](#) - ????. In [1955](#) woonde het echtpaar in Tilburg, in [1976](#) woonde hij in Sao Paulo,¹³⁸ zij in Eindhoven. Wilhelmus Franciscus Maria Cuppen [[Willy](#), [William Francis](#), [Bill](#)] ([Ede 11-5-1928](#) - [Cranbrook, B.C., 27-9-2002](#)). Vestigde zich in [aug./sept. 1942](#) op Lammenschansweg 21. Emigreerde in juni 1948 naar Canada, waar hij werkte als [remmer](#) bij een spoorwegmaatschappij, en later als treinconducteur. Trouwde [16-6-1951](#) in Macleod, Twin Butte, Alberta, Canada met [Jean Ruth Ekelund](#) ([Berkeley, CA, 19-7-1927](#) - [Fort Macleod, AB, 12-11-2017](#)) en woonde in [1976](#) met haar in Cranbrook B.C. (Canada). In datzelfde jaar hertrouwde hij – ongetwijfeld na van zijn eerste vrouw te zijn gescheiden – met de [accountant Ellen DeArmond](#).¹³⁹ Jean Ruth Ekelund [hertrouwde](#) in 1979 met George Sinclair ([13-4-1926](#) - [27-11-2006](#)).

Kinderen: Jack (x Connie ????), Joyce (x Jerry Widmer), Doug (x Debra ????), Nolan (x [?], zie ook [hier](#))¹⁴⁰, Vicky ????, Nony (x [8-8-1981](#) David Orr) en [Brenda Cuppen](#).

In de jaren tot [1935](#)¹⁴¹ waarin leden van de familie Van der Stok en aanhang op Plantsoen 13 geregistreerd staan, vinden we in de Leidse kranten ook de namen van een aantal personeelsleden die er hun intrek hebben genomen. Zo staat in het [Leidsch Dagblad](#) van 11 augustus 1931 vermeld dat B.H. Drewes, dienstbode, zich op Plantsoen 13 heeft gevestigd. Vermoedelijk bleef ze daar ruim twee jaar: eveneens in het [Leidsch Dagblad](#) van 8 november 1933, vinden we haar vertrek naar Buitenwatersloot 67[A] in Delft vermeld (zie ook [hier](#)). Anderhalf jaar later, in [mei 1935](#) is ze weer in Leiden terug, als dienstbode op Lorentzkade 24. Haar laatste vermelding in Leidse kranten dateert van begin [juni 1936](#), als zijnde vertrokken naar Dortmund Hörde in Duitsland, waar zij

oorspronkelijk vandaan kwam. Volgens het [Delftse Bevolkingsregister](#)¹⁴² was zij daar als Bernhardine Helene Drewes op 18 november 1912 geboren, was zij als zijnde ongehuwd en rooms-katholiek op 1 november 1933 in Delft ingeschreven, ten huize van F.G.

Uiterdijk, en was ze op 17-1-1934 naar de Haagweg 57 in Rijswijk (ZH) vertrokken.¹⁴³ Net zoals Elfriede Runde en Elfriede Thau bij het gezin Dros vóór haar maakte Bernhardine Drewes dus deel uit van de [grote stroom Duitse jonge vrouwen](#) die in de jaren 1920-1940 in Nederland als dienstbode of kinderjuffrouw emplooi zochten.

Als juffrouw Drewes begin november 1933 van Plantsoen 13 is vertrokken, hebben de Van der Stoks het misschien een half jaar zonder dienstbode moeten doen, want pas op 14 april 1934 vinden we in de [Leidsche Courant](#) een advertentie waarin op Plantsoen 13 een 'R.K. dienstbode voor dag, of dag en nacht, enigszins kunnende koken' wordt gevraagd; in deze vacature werd, aldus een bericht in het [Leidsch Dagblad](#) van 23 mei 1934, ca. een maand later voorzien door de vestiging van de dienstbode A.M. Hoogeveen op Plantsoen 13. Maar misschien kreeg de familie intussen enige hulp van een inwonende studente, Elisabeth Annie Hartree, die volgens het [Leidsch Dagblad](#) van 1 maart 1933 al vóór het vertrek van Bernhardine Drewes haar intrek op Plantsoen 13 had genomen. Elisabeth was [juni 1932](#) aan het Erasmiaans gymnasium in Rotterdam geslaagd voor het bèta-examen en kwam naar Leiden om hier verder te studeren. Al in [maart 1934](#) slaagde zij voor het examen voor apothekersassistent en in [december 1936](#) legde zij met goed gevolg het kandidaatsexamen wis- en natuurkunde, 'letter L', af. Als student was ze ook anderszins actief: als lid van redactie die in 1935 de [V.V.S.L.-lustrumalmanak](#) verzorgde.

Hoelang Elisabeth op Plantsoen 13 gewoond heeft heb ik niet kunnen vinden,¹⁴⁴ maar in [augustus 1937](#) wordt zij genoemd als ab-actis van de Toneelclub van de V.V.S.L., woonachtig op Jan van Goyenkade 44. In [februari 1940](#) vertrok ze naar Genève, waar ze een maand later [in ondertrouw ging](#), en weer twee weken later [in het huwelijk trad](#) met de jurist W. Schadee. Over haar verdere levensloop bericht een aan haar gewijd [Wikipedia-artikel](#), waarnaar ik kortheidshalve verwijs. Wel vermeld ik hier nog dat zij in 1952 meespeelde in een [toneelstuk](#), opgevoerd ter gelegenheid van de Leidse universitaire Dies natalis, en dat zij als (eerste) voorzitter van de Consumentenbond onderwerp was van een uitgebreid artikel dat de [Nieuwe Leidsche Courant](#) van 10 oktober 1959 aan haar wijdde.

Hierboven was al even sprake van de dienstbode A.M. Hoogeveen, die in mei 1934 op Plantsoen 13 haar intrek nam; mogelijk is zij dezelfde als de dienstbode A.M. Hoogeveen die zich in [juli 1938](#) op Bloemistenlaan 49 vestigde, de 'A.M. Hoogeveen, db.' die [in oktober 1938](#) van Leiden naar de Zoutkeetlaan 2 in Oegstgeest verhuisde, en/of de 'A.M. Hoogeveen, R.K. dienstbode' die [in februari 1939](#) vanuit Oegstgeest naar de Hoogeweg 2 in Wassenaar verhuisde.

De naam [Hoogeveen](#) komt in Leiden en omgeving veelvuldig voor. Van de eveneens talrijke Hoogeveens met de initialen A.M. komen als kandidaten voor onze A.M.

Hoogeveen in aanmerking:

Adriana Maria	Hoogeveen	Leidenechtgenote	19-04-1942	BS Overlijden =
= Adriana Maria	Hoogeveen	Leidenoverledene	21-12-1963	BS Overlijden =
= Adriana Maria	Hoogeveen	Zoeterwoude bruid	11-05-1905	BS Huwelijk
Anna Maria	Hoogeveen	Noordwijk bruid	02-07-1918	BS Huwelijk
Anna Maria	Hoogeveen	Noordwijk kind	09-02-1904	BS Geboorte
Anna Maria	Hoogeveen	Noordwijkerhout kind	01-06-1905	BS Geboorte
Anna Maria	Hoogeveen	Woubrugge kind	22-05-1900	BS Geboorte
Anna Maria	Hoogeveen	Noordwijk kind	05-10-1894	BS Geboorte

Als de dienstbode A.M. Hoogeveen van Plantsoen 13 uit Leiden en omstreken komt, zou een van de Anna Maria's de meest waarschijnlijke kandidaat zijn.

Al even lastig is de identificatie van M. Kieven, die zich volgens het [Leidsch Dagblad](#) van 11 juli 1934 op Plantsoen 13 zou hebben gevestigd; in welke hoedanigheid blijft onvermeld. Misschien is hier Miep Kieven bedoeld, die blijkens een advertentie in [De Maasbode](#) eind 1950 / begin 1951 in Rotterdam in het huwelijk trad met Joop van Biers.¹⁴⁵ Tien jaar later, in 1961 vinden we een M. Kieven op de 'Maasdam' van de [Holland Amerika Lijn](#) met bestemming Rotterdam.

Lang zal hij of zij niet op Plantsoen 13 hebben verbleven, want al in het [Leidsch Dagblad](#) van 8 augustus 1934 is sprake van het vertrek uit Leiden van een M. Kieven naar Odenkirchen, Stapperweg 297.

Johannes Henderikus de Vries

In noot 141 hierboven is al even aangestipt dat Plantsoen 13 vanaf [maart 1935](#) te huur werd aangeboden. In de [telefoongids](#) van januari 1936 staat als adres van A. van der Stok de Meij van Streefkerkstraat 27 met telefoonnummer 1250 opgegeven, dus we mogen aannemen dat deze in 1935 daarheen verhuisd is.

Tussen [april 1935](#), toen op Plantsoen 13 diverse meubelen te koop werden aangeboden, en [eind augustus 1940](#), als de pianoleraar/koördirigent Han Zirkzee de hervatting van zijn lessen adverteert,¹⁴⁶ heb ik in de krantenbank van Erfgoed Leiden en Omstreken geen vermeldingen van Plantsoen 13 gevonden. Maar al in [Jdo's Adresboek voor Leiden 1937-1938](#), deel 19 (1937) vinden we in het straatnamenoverzicht op p. 259 bij Plantsoen 13 de naam van J.H. de Vries. Deze De Vries was de vader van Jan Pieter de Vries, die in 1984 als bewindvoerder over het vermogen van zijn moeder, Jantje Bousema, Plantsoen 13 aan schrijver dezes en zijn echtgenote verkocht. Voorlopig ga ik er daarom van uit dat J. H. de Vries in 1935 of 1936 de Van der Stoks als bewoner van het huis is opgevolgd, dat hij eind jaren dertig, begin jaren veertig ruimte in het huis aan Han Zirkzee is gaan (onder)verhuren, en dat hij Plantsoen 13 op enig moment (1937 ?) gekocht heeft van Reinier Koekkoeks weduwe Lena Wilhelmina Gebuijs (1838-[1937](#)), zie noot 141.

Johannes Henderikus de Vries werd [16-2-1891 in Groningen](#) geboren en [trouwde in 1917](#) in Leerdam met Jantje Bousema, [geboren in Zuidhorn](#), eveneens in [1891](#). De vader van Johannes Henderikus was klerk bij de provinciale griffie, en hijzelf [commies van de gemeentesecretarie](#). In het Leidse Bevolkingsregister is het stel met hun kinderen vanaf 1919 te vinden op [Utrechts Jaagpad 15](#) [[scan 215](#)], met als vorige woonplaats Leerdam, en vanaf 1922 op [Hoogewoerd 61](#) [[scan 201](#)].

Sporen van het verblijf van de familie De Vries op Plantsoen 13 in de jaren 1940 en 1950 zijn in diverse publicaties te vinden. In [mei 1942](#) vraagt mevr. De Vries op Plantsoen 13 een dagmeisje, in 1950 staat in de *Naamlijst voor den interlocalen telefoondienst* J.H. de Vries met telefoonnummer [21732](#) op Plantsoen 13 vermeld. Datzelfde telefoonnummer is te vinden in de edities [1943](#), [1947](#) en [1949](#) van de *Naamlijst*, maar onder diverse bedrijfsnamen: "Techn. Bureau Altatur" (1943, 1947) en "Adviesbureau v. Pensioenz. J.H. de Vries" (1949).¹⁴⁷ Vermoedelijk heeft De Vries zijn baan op de gemeentesecretarie dus verwisseld voor een als zelfstandige.

Johannes Henderikus de Vries [overleed in 1966](#), zijn vrouw Jantje Bousema in [1985](#). Het echtpaar had drie zoons. De oudste, Johannes ('Joop'), die in mei 1918 nog in Leerdam was geboren, werd in 1936 ambtenaar bij Gemeentewerken en vond in [1944](#) de dood; naar later bleek was hij door de [Duitse bezetter gefusilleerd](#), zie de [rouwadvertentie](#) van juni 1946 en het bericht over de [onthulling van een plaquette](#) onder anderen te zijner ere op het Leidse Stadhuis. Aanvankelijk te Breda begraven, werd hij op Rhijnhof herbegraven. De tweede zoon, Johannes Henderikus, werd geboren in [januari 1921](#), maar overleed twee dagen na zijn geboorte. De derde ten slotte, Jan Pieter, geboren in [maart](#)

Uit: Leidsche Courant 25-6-1946

1923 (zie ook [hier](#), blad 201), verhuisde in 1958 naar de Anna van Burenstraat 25 in Leiderdorp. Ten tijde van het [overlijden van zijn vader](#), in 1966, was hij getrouwd met J. van der Gaag, en had het echtpaar twee kinderen, Marian en Johannes Dirk. Het gezin woonde in Langeraar. Over de familie De Vries heb ik verder niet veel kunnen vinden. In 1984, toen mijn vrouw, Anne Geertrui Hofstede-Bron (geb. 19-11-1943) en ik, Marten Reijer Joseph Hofstede (geb. 19-11-1940) Plantsoen 13 voor f. 220.000,- van Jan Pieter de Vries, mede als bewindvoerder voor zijn moeder, kochten, woonde die laatste in verpleeghuis Zuydtwijck, Aaltje Noorderwierlaan 50; hijzelf, musicus,¹⁴⁸ staat in de verkoopacte vermeld als woonachtig in Ter Aar, Hoogerheydestraat 92, maar in mijn herinnering verbleef hij al enige tijd op Plantsoen 13, om het huis op te knappen.¹⁴⁹

Maar voordat we aan de huidige bewoners van Plantsoen 13 toekomen, moeten we eerst nog melding maken van

één bewoner uit de tijd van de familie De Vries: [J. Bouterse](#), die in oktober of begin november 1940 zijn of haar intrek op Plantsoen 13 nam. Een mogelijkheid is dat het hier om de [student Godgeleerdheid J. Bouterse](#) gaat, die eind 1945 voor het kandidaatsexamen slaagde. Als dit het geval zou zijn, heeft dat verblijf niet meer dan ruim twee jaar geduurd: [eind 1942](#) vertrok deze J. Bouterse naar Rotterdam. [[Nog nagaan in Studentenalmanak.](#)]

Marten Reijer Joseph Hofstede en Anne Geertrui Hofstede-Bron

Na het overlijden van Johannes Henderikus de Vries in 1966 was zijn weduwe Jantje Bousema vermoedelijk lange tijd de enige bewoonster van Plantsoen 13. De kinderen – i.c. Jan Pieter – waren het huis uit en over (interne) huishoudelijke hulp en/of andere inwonende studenten heb ik niets gevonden. Wel dook via Google Books uit de jaren '50 nog een mej. N.J. Maas, chem. stud., op in het [Chemisch Weekblad](#) 48 van 1952. Vermoedelijk gaat het hier om de latere staatssecretaris [Nelly Jeanne \(Nell\) Ginjaar-Maas](#) (1931-2012).

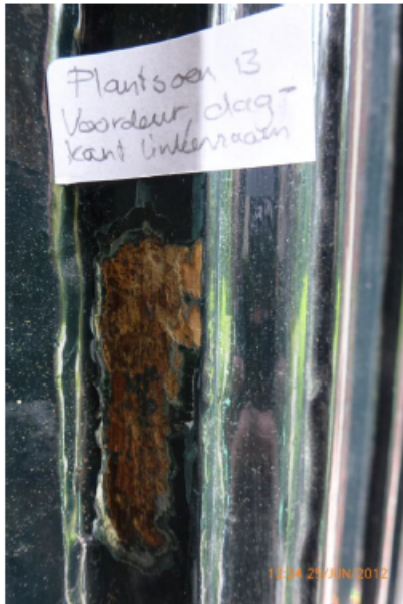
Mevr. De Vries-Bousema was van 1891, het is dus niet verwonderlijk dat zij in 1984 in verpleeghuis Zuydtwijck verbleef en dat Jan Pieter als haar gemachtigde de overdrachtsakte tekende. Dat was in 1984, maar sinds wanneer precies mevr. Bousema naar het verpleeghuis is vertrokken heb ik niet kunnen vinden, net zomin als sinds wanneer Plantsoen 13 te koop stond. Wat mijn vrouw en mij betreft, wij kwamen van Doelengracht 9 en waren al enige tijd op zoek naar een nieuw huis. Aan de overkant van de Doelengracht was op het voormalige Doelenterrein een smakeloos woningbouwcomplex neergezet, en met dochters van 7 en 4 bracht het wonen aan een gracht met een hoge kademuur zorgen met zich mee. Het was een vriendin van ons die ons op Plantsoen 13 attendeerde.

In 1984 werkte ikzelf op het Inlichtingenbureau van de Leidse Universiteitsbibliotheek, Anne werkte als ambtenaar op het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV), waarheen het beleidsterrein Natuur was overgeheveld toen in 1982 het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) ophield te bestaan. Allebei hadden we in Leiden gestudeerd, Anne rechten en ikzelf klassieke letteren.

Samen met ons namen onze beide dochters hun intrek op Plantsoen 13: Elisabeth Caroline Marleen (Marleen, geb. 6-11-1976) en Christine Frederique (Peper, geb. 7-1-1979). Aan het Plantsoen konden zij dicht bij huis met andere kinderen van hun leeftijd spelen, de nabijheid van het Stedelijk Gymnasium aan de Fruinlaan, aan de overzijde van de

Zoeterwoudsesingel, waar beiden hun middelbare opleiding zouden volgen (na de Haanstraschool aan het Rapenburg) droeg bij tot de aantrekkelijkheid van het huis. We verkochten het huis aan de Doelengracht voor fl. 180.000,- en betaalden voor Plantsoen 13 fl. 220.000,-. Op het moment dat ik dit schrijf is de WOZ-waarde van Doelengracht 9 per 1-1-2024 € 995.000,-, die van Plantsoen 13 per 1-1-2024 € 1.250.000.

Kleurpunctie 8 en 9. Voorgevel BG, voordeur, dagkant linkerraampje en dagkant deur rechts (afb. 13)

Er is interessante kleurinformatie naar voren gekomen uit de puncties die zijn gedaan op de dagkanten van het deurvenster en de deur zelf. Hieruit is gebleken dat de deur in vroeger tijd gehout moet zijn geweest. De basislaag op het hout bleek hier een okerlaag te zijn, gevolgd door een zeer dunne, transparante en glimmende donkerbruine toplaag als afwerklaag die werd gebruikt voor het aanbrengen van de geschilderde nerfstructuur van het hout en dienst deed als verzadiging van de basiskleur.

In 2012, vijftien jaar nadat het huis tot gemeentelijk monument was verklaard, is op het buitenschilderwerk door het bureau Conserf een kleuronderzoek gedaan, waaruit onder meer naar voren kwam dat de voordeur vermoedelijk gehout is geweest, een aan het eind van de 19e eeuw veel toegepaste techniek om eikenhout na te bootsen. Deze techniek was destijds zo populair dat zelfs eikenhouten deuren en kozijnen eraan onderworpen werden. In 2012 is de voordeur opnieuw gehout, door een schilder van het bedrijf Labrujère, op aanraden van de Leidse Monumentenzorg, naar mijn mening met een wat teleurstellend resultaat.

In het interieur van het huis is op het oog nauwelijks meer oorspronkelijk schilderwerk te bekennen, met (in 2022) één uitzondering: de vensterbanken van de bel étage, die dikke, veelal beschadigde lagen lijnolieverf lijken te dragen. Het rapport van Conserf over het kleuronderzoek draagt de titel: *Historisch kleuronderzoek Plantsoen 13 te Leiden*.

NOTEN

¹ Op 28-1-1881 vond de [eerste veiling](#), van 47 percelen, van de door het dempen van de Vierde Binnenvestgracht gewonnen grond plaats; hierbij werden 20 percelen (de no's. 1-5 en 20-34) verkocht, die [f. 11.910.80](#) opbrachten; in maart 1882 verkocht de gemeente een aantal kopers op die veiling nog in totaal 145 centiare extra grond voor [f. 438.50](#) (zie ook [hier](#)). Op 3 augustus 1883 volgde een [tweede veiling](#), van 22 percelen; de bij deze veiling verkochte grond bracht [f. 1437.81](#) op. Vijf percelen, no's 43-47, bleven gereserveerd voor een nog te bouwen [Ambachtsschool](#). Eveneens nog in 1883 werden de [percelen 18 en 19](#), met een oppervlakte van ca. 394 centiare, voor f. 3,- per m² (plus 12% kosten) verkocht aan W.G. Mansvelt; opbrengst: [f. 1107.-](#); in datzelfde jaar kocht J. Zaalberg J.Cz. grond aan het Plantsoen voor [f. 2031.-](#). Voor 1885 staan als kopers van bouwterrein aan het Plantsoen genoteerd: B.J. Goossens ([f. 450.-](#)), W.G. Mansvelt (ditmaal voor [f. 1110.-](#)); M. van der Wal ([f. 1215.-](#)); C.G. Key ([f. 1179.-](#)); en R. Koekkoek ([f. 2271.-](#)); totaal: fl. 6029,-. In 1885, zo ontleent het [Leidsch Dagblad van 10-7-1886](#) aan het gemeenteverslag over dat jaar, werden "van het bouwterrein langs het Plantsoen, 13 perceelen verkocht, te zamen groot 2075 M²"; per m² werd dus gemiddeld fl. 3,- betaald. R. Koekkoek duikt, samen met zijn zwager, de bouwkundig opzichter of architect Arnold Herman(n) Römer ([1863-1938](#); zie ook [hier](#)), ook op in de loop van 1886, en wel als kopers van enkele stukjes grond (2 x ca. 20 centiare) als aanvulling op vijf percelen bouwgrond die zij dan al in bezit hebben. Blijkens de [Handelingen van de Raad](#), 17-7-1886 en [22-7-1886](#) gaat het bij deze vijf percelen om de eerder genoemde nrs. 43-47, die met het oog op de eventuele bouw van een Ambachtsschool voorlopig buiten de verkoop waren gehouden. Nadat het bestuur van de vereniging Bouwkunst en Vriendschap had laten weten van de bouw van een Ambachtsschool aan het Plantsoen af te zien, werden deze percelen na [11-6-1886](#) alsnog verkocht. Volgens het "[Ontwerp van bouw- en tuinterrein door demping van de Binnenvestgracht langs het Plantsoen](#)" bedroeg de totale oppervlakte van deze percelen 906 m², maar het [Leidsch Dagblad van 19-8-1887](#) ontleent aan het Gemeenteverslag over 1886 dat in totaal 776 m² grond aan het Plantsoen was verkocht; dat is waarschijnlijk inclusief de hierboven vermelde twee stroken van elk ca. 20 centiare. In de [Handelingen van de Raad](#) van 6-1-1887 staat A.H. Römer voor f. 1128,- genoteerd, en R. Koekkoek voor f. 1200,- (of volgens een andere bron [fl. 1100.-](#)), wat bij een prijs van fl. 3,- per m² overeen zou komen met 776 m² (excl. kosten). Ten slotte, wat Koekkoek in 1887 exact voor de 586 m² van de percelen 8 en 9 betaalde is niet duidelijk. Volgens de [Handelingen van de Raad van 15-6-1888](#) had de verkoop van grond aan het Plantsoen in 1887 f. 1811,43 opgebracht, inclusief de opbrengst van een boomverkoop. Tegen een prijs van f. 3,- per m² kan dat wel kloppen.

² Koekkoek was al eerder actief in de handel in grond aan en bij het Plantsoen. In de [Handelingen van de Raad van 1-1-1886](#) wordt vermeld dat hij samen met A.H. Römer een verzoek heeft ingediend tot verwerving van een gedeelte van de (gedempte) Binnenvestgracht – dit verzoek werd naderhand ingewilligd –, en in de [Leidsche Courant](#) van 11 januari van dat jaar staat hij ook als koper van grond aan het Plantsoen geboekstaafd. Uit de [Handelingen van de Raad van 22 april](#) blijkt verder dat Koekkoek in 1886 bij de Rijnstraat grond aan het Plantsoen bezat waarop hij een huis wilde bouwen [wsch. 31]. In het [Leidsch Dagblad](#) van 16-2-1887 is sprake van een voorstel van B&W om de koop van "de twee laatste overgebleven perceelen bouwgrond van de gedempte binnenvestgracht aan het Plantsoen [...], tegenover "Muis Sacrum", ter grootte van 586 centiairen", aan Koekkoek te gunnen.

³ Volgens het [negatieve advies](#) van de Commissie van Fabricage bedroeg de oppervlakte van het door Gestman gewenste bouwterrein 610 m². Volgens het "[Ontwerp van bouw- en tuinterrein door demping van de Binnenvestgracht langs het Plantsoen](#)" van 1879 was perceel 8 438 m² groot, en perceel 9 145 m²; samen 583 m². De oppervlakte van de in 1887 door Koekkoek aangevraagde percelen bedroeg [586 centiare](#) (inclusief de strook grond voor de leidingen).

⁴ Hiermee in strijd lijkt het feit dat op Plantsoen 17 al in juni 1887 om een werkster werd [geadvertiseerd](#). Ook staat in de [Leidse adresboekjes](#) (zie noot 6 hieronder) voor de jaren 1887-1889 op Plantsoen 15 al een (kapitein-)majoor-kwartiermeester 4e.reg.infanterie W.H. van der Meer vermeld. In het Bevolkingsregister staat deze Van der Meer in 1890 op [Plantsoen 23](#) vermeld, wat erop wijst dat na de voltooiing van het blok Plantsoen 11-17 de nummers van de al eerder bestaande woningen met 8 (vier oneven nummers: 11-17 → 19-25) werden opgehoogd.

⁵ Voor het eerste stuk van het Plantsoen maakt dat het beeld compleet. Bij de veiling van de 47 percelen op 28 januari 1881 waren de [percelen 1-3 naar J.J. Van Beeten gegaan, en de nrs. 4 en 5 naar T.B. Hurman](#). [Net als de Koekkoeks en de Römers vermaagschapt. In 1887 trouwde [een zoon van Hurman met een dochter van Van Beeten](#).] Op de eerste drie percelen kwam Plantsoen 1 te staan, op de percelen 4 en 5 kwamen vermoedelijk de huisnummers [3](#), [5](#) en [7](#), die we in 1885 en begin 1886 in advertenties van de behanger J.P.C. Meerburg te huur aangeboden vonden. Hurman verhuisde in oktober 1885 naar Den Haag en gaf in een [advertentie](#) ter zake als zijn toenmalig adres Plantsoen 3 op (zie ook [hier](#)). Hij [overleed 5-12-1901 in Zutphen](#), waarna zijn kleinzoon B.J. Hurman Dzn. huizen (o.a. [35](#), [57](#), [59](#), [61](#), [105](#)) aan het Plantsoen bleef verhuren. De percelen 6 en 7, volgens het "[Ontwerp van bouw- en tuinterrein](#)" te zamen 425 m² groot, kwamen in handen van M. van der Wal, die daarvoor [f. 1215.-](#) betaalde en blijkens een artikel in het [Leidsch Dagblad](#) in september 1887 op Plantsoen 9 woonde. In oktober 1885 werd de bouw van [perceel 6 aanbesteed](#) door de architect W.C. Mulder. Voor zover ik heb kunnen nagaan, bleef perceel 7 voorlopig onbebouwd; de panden 9a en 9b die daar zouden worden gebouwd, dateren volgens het [Leids Monumentenregister](#) van 1910-1915 (een Plantsoen 9b wordt al in [1908](#) vermeld; een [9a](#) in 1909, maar daarbij gaat het mogelijk om appartementen van nr 9, want in de Herenboekjes worden een 9c en 9e genoemd; zie ook [hier](#)). Op de percelen 8 en 9 zijn dan in de loop van 1887-1888 door Koekkoek de panden 11, 13, 15 en 17 gebouwd, die volgens het [Leidse Monumentenregister](#) architectonisch één geheel vormen. De aannemer [C\(ornelis\) G\(riedis\) Keij \(1838-1899\)](#), die in 1885 voor zijn percelen (vermoedelijk 10 en 11, oppervlakte in totaal 353 m²) fl. 1179,- had neergeteld, liet daarop de panden Plantsoen 19, 21 en 23 bouwen, die eveneens [een architectonische eenheid](#) vormen. [Plantsoen 21 wordt al genoemd in een advertentie in het [Leidsch Dagblad](#) van 23-1-1888, de datering 1895 door het [Leids Monumentenregister](#) lijkt dan ook onjuist. Zie ook noot 3.]

⁶ De Breuk & Smits' Algemeen Adresboek van de gemeente Leiden 1858-1893, zie bijv. [hier](#). De daaraan voorafgaande zogeheten 'Herenboekjes' en de adresboeken tot en met 1889 zijn [geëxtraheerd](#) en doorzoekbaar gemaakt door Hans van den Heuvel en Emiel van der Hoeven.

⁷ Onder de (verbasterde) naam M. Th. Luyser. Andere bewoonsters van dat pand in 1889 waren volgens de [Leidsche Heerenboekjes 1816-1889](#), de jaargangen 1888 en 1889, mej. [M.H.A. Rovers](#) (1819-1896; vanaf 1886 tot haar dood), mej. [S.C. Rovers](#) (1815-1905; idem) en M.J. Wijnstroom; deze laatste kan [Maria Jacoba Wijnstroom zijn, geb. 1823](#); in 1890 behoorde ze niet tot [het personeel](#). Ook is er nog sprake van een wed. J.Ch. Doyer (partner: S.C. Coster; 83/62*84/79*85/79 *86/79*88/79*89/79), bij wie het gaat om [Johanna Christina Doijer](#) (1845-1906), weduwe van de koopman [Simon Cornelis Coster](#) (1832-1878); zij verhuisde naderhand naar [Breestraat 159](#), waar ze in augustus 1890 woonde. De dames Rovers komen ook in het [Bevolkingsregister](#) vanaf 1-1-1890 als bewoners van Plantsoen 5 voor, M.J. Wijnstroom en de wed. Doijer niet meer. Vermoedelijk verleenden de dames Rovers dus wel eens onderdak aan oudere dames en weduwen.

⁸ Leiden had in 1889 43.379 [inwoners](#).

⁹ Hendrik Johannes van Staveren is [in 1867 overleden](#). De apotheek Van Staveren en Bock moet niet worden verward met de apotheek [wed. W.C. Bock & Fischer](#), op de Vismarkt. Hendrik Bernardus Bock was de zoon van [Willem Cornelis Bock \(ca.1814-1847\)](#), ook een apotheker. Diens tweede vrouw, Maria Adelgonda Treub ([1815-1885](#)); zij was een tante van de [botanicus](#), is de hierboven vermelde wed. W.C. Bock. Dat de apotheek van [Anne Karel Ernst Willem Christiaan Fischer \(1824-1872\)](#) ook onder haar naam werd gedreven, betekent niet dat ze getrouwd waren. Fischer was — [vanaf 1852](#) — getrouwd met Elisabeth Goedel, die hem tot [1903](#) overleefde. Hetzelfde deed de naam van de apotheek, die door [J.J. H. Smeenk](#) werd voortgezet.

¹⁰ Een van haar buurvrouwen daar was de zuster van Vincent van Gogh, Anna Cornelia van Houten-Van Gogh, die met haar gezin op [nr. 19](#) woonde. Zie ook: [“Waarom Van Goghs moeder naar Leiden moet – Leiden.nu”](#).

¹¹ Een niet alledaagse dood. Volgens de aangevers van het overlijden, een aanspreker en een veldwachter was de weduwe op de 7^e maart “des nachts ten vier ure ... in het vaarwater 'De Haarlemmertrekvaart' in Leiderdorp overleden. In de kranten van die tijd is aan deze zaak geen aandacht besteed. In de [overlijdensadvertentie](#) is alleen sprake van een “alleronverwachts” overlijden.

¹² [Jaar- en adresboekje van Leiden](#), 1889. Zie [Leidse Heren- en adresboekjes 1816-1889](#).

¹³ In [Rotterdam](#) woonden de Van Cattenburchs op de adressen [Houttuin 57](#), Coolsingel 51 en [Slagveld 1](#). Daarvoor had het gezin in [Kralingen](#) gewoond, in [Park Honingen](#).

¹⁴ [20 februari 1888](#) werden ze in Rotterdam uitgeschreven. Waarom ze naar Leiden kwamen? Zeker is dat Van Cattenburch hier [gestudeerd had](#). Zie zijn [1304: Intogt etc.](#) Meer voor de hand zou liggen dat mevr. Van Cattenburch hier familie (Van Cattenburch, Stratenus, Swijser, Van Beuzekom) had.

¹⁵ Voor het Leids gymnasium bedroeg dat destijds [f. 100.- per jaar](#). Het aantal leerlingen bedroeg [tegen de 120](#). Het [Leidsch Dagblad](#) van 1-9-1888 meldt dat Jean Louis is bevorderd van de eerste tot de tweede klasse.

¹⁶ [Maria Henriëtte Moralla Augustina \(15-8-1869\)](#), Jean Louis (29-3-1873), (Wilhel)Mina Theresia (30-5-1876) en Henriette Constance Therèse (22-5-1885).

¹⁷ Een groot deel van de 47 percelen aan het Plantsoen werd door aannemers/beleggers opgekocht, met de bedoeling daarop huurpanden te bouwen. Dat was een redelijk lucratieve zaak: de grond kostte ca. f. 3,- per m², de panden die erop gebouwd werden kostten bij de [aanbesteding in 1881](#) gemiddeld zo'n (naar schatting) f. 12000,- à 13000,-; een bruto rendement van [4 à 5 procent](#) (zie ook [hier](#)) was dus mogelijk. Een Nederlandse staatslening deed destijds [4 procent](#). In 1891 stonden [Plantsoen 15 en 17](#) voor resp. f. 525,- en f. 500,- per jaar te huur.

¹⁸ Zie [Nederland's Patriciaat 57](#) (1971) voor Van Cattenburch en 17 (1927) voor Swijser.

¹⁹ Vermoedelijk zonder de school te hebben afgemaakt. Het [Leidsch Dagblad](#) van 3-9-1891 meldt dat hij van de derde klasse A naar de vierde van het gymnasium is overgaan. In 1893 vinden we hem nog als loteling vermeld in de [militieregisters](#) van Leiden. Op enig moment vertrok hij naar Durban in Natal, maar op 4-12-1919 was hij weer terug in Den Haag, [Dirk Hoogenraadstraat 102](#); volgens een aantekening in het [Bevolkingsregister](#) was hij zijn Nederlanderschap kwijt doordat hij een vreemde nationaliteit had aangenomen en was hij bij de volkstelling van 1920/1921 geregistreerd als waarschijnlijk overleden in Hamburg. Het [Nederlands patriciaat 57 \(1971\)](#) voegt hieraan toe dat hij op 11-9-1920 in Wandsbek (Hamburg) trouwde met Frieda Johanna Dorothea Vöge en in Hamburg als leraar Engelse taal- en letterkunde werkte; op 13-1-1921 zou hij daar zijn overleden. Mevr. Vöge vinden we later vermeld in een overlijdensadvertentie voor Henriëtte in 1933 (zie hieronder). Jean Louis' oudere zus Maria was in mei 1890 in Den Haag geslaagd voor het [examen voor onderwijzeres](#). Zij zou in 1895 in Den Haag [trouwen](#) met de tien jaar oudere [David Johannes Braakenburg](#) (1859-1913), hoofdcommies der posterijen. Dit huwelijk [hield geen stand](#). Maria [overleed in 1942 in Den Haag](#). Van de jongere zussen woonde (Wilhel)Mina Theresia op de [Columbusstraat 236 in Den Haag](#), waar zij [12 maart 1935](#) overleed. Henriëtte vinden we terug in berichten over haar [benoeming](#) en over haar eervol [ontslag](#) als “assistente bij het hoofdbestuur der posterijen en telegrafie”. Ze bleef ongehuwd. In [oktober 1932](#) woonde ze nog in Den Haag, maar verhuisde vervolgens naar [Nijmegen](#), waar ze in [november 1933](#) overleed. Na haar overlijden plaatsten haar zuster Mina Theresia (adres: Columbusstraat 236) en haar behuwdzuster F(rieda) J(ohanna) Dorothea van Cattenburch-Vöge (adres: v.d. Heimstraat 14), de echtgenote van Jean Louis, een [overlijdensadvertentie](#) in de [Haagsche Courant](#) van 20-11-1933. Mevr. Vöge zelf overleed, 77 jaar oud, [op 5-3-1951 in Den Haag](#).

Moeder [Van Cattenburch-Swijser](#) was in 1922 in Den Haag overleden.

²⁰ In de jaren 1860 en 1870 woonde hij in de [Javastraat nr. 64](#), of hield daar kantoor.

²¹ Roz(s)etta(e) Swijser belegde of handelde in onroerend goed: in [juli 1896](#) nam ze samen met consorten een hypotheek van f. 89.600,- op de percelen sectie P, de nrs. 5253, 1693, 1694, 3154 en 4933, en sectie E. nrs. 1134, 1182, 1183, 1187, 1656, 1655 en 1447. In december 1904, twee jaar na haar overlijden, verkochten haar zuster [Regina](#) en anderen laatstgenoemd perceel. Ook de weduwe Van Cattenburch-Swijser deed in onroerend goed. In 1899 kocht zij voor [f. 11.300.- een perceel sectie N no. 1549, geveild door notaris Jan Karel Sadée](#).

²² Jacob Hendrik Swijser was gehuwd met [Pieternella Jacoba Blom](#).

²³ Zie ook de [genealogie Meisenbacher-Van Stryen](#).

²⁴ Deze hertrouwde later met [Jacoba Philippina van Oldenbarneveld gen. Witte Tullingh](#).

- ²⁵ Zie hierover de [gids van Carla van Beers](#).
- ²⁶ De eerste datum waarover in het Leidse Bevolkingsregister nog gegevens beschikbaar zijn.
- ²⁷ Ze verschijnt in de akten ook als [Alida Elizabeth Maria Scherjon](#).
- ²⁸ Die geboortedatum, en de voornaam, klopt. Zij werd aan de Middelstegracht geboren als [dochter van de fabrieksarbeider Lucas Goosen en Jannetje Teljeur](#).
- ²⁹ Zie ook [p. 348](#) van 1316 Bevolkingsregister van Leiden: 12. Hoogl-Hu. (4413-4844), 1890-1924.
- ³⁰ De vader van Alida Maria Elisabeth en de moeder van Jacobus waren broer en zus. De moeder van Jacobus Molenaar was [Cornelia Maria Scherjon](#), de zuster van [Johannes Jacobus Scherjon](#), de vader van de bruid.
- ³¹ Johanna Bink was drie maanden eerder, op [5-2-1891](#) overleden. Een reden voor het snelle huwelijk tussen neef en nicht is ongetwijfeld geweest dat Jacobus Molenaar met [drie dochters van zes, vier en twee jaar oud](#) was achtergebleven. Kinderen en haast waren bij Jacobus al eerder samengegaan. Op zijn bruiloft met Johanna Bink, op [18-6-1884](#), was de oudste dochter, [Maria Cornelia](#), geb. 4-10-1884, al een tijdje op komst. Van Jacobus Molenaar bestaat een beschrijving uit de [Militieregisters van 1861](#). Hij was toen schoenmaker en wordt als volgt beschreven: "Gezicht: rond Voorhoofd: rond Ogen: blauw Neus: klein Mond: gewoon Kin: rond Wenkbrauwen: blond Haar: blond Lengte: 1.475 mtr. 1 el, 5 palm, 7 duim, 5 streep."
- ³² Het echtpaar Molenaar-Scherjon bleef maar korte tijd op de [Oranjegracht 14](#) wonen. Vanaf 1-10-1891 woont daar een jongere broer van Johanna Bink, Jacobus Bink ([1858-1933](#)), met zijn vrouw en tien kinderen. Oranjegracht 14 was vermoedelijk zijn geboortehuis.
- ³³ Misschien werkte Bastiaan Kranendonk er ook als "zetkastelein". Later vinden we hem als restaurateur, conciërge en portier vermeld.
- ³⁴ Met een [jaarwedde van f. 1500,-](#).
- ³⁵ De site "[Het Leidse Pluche](#)" van de vereniging "Jan van Hout" had een foto en een cv van De Vries van Heijst. Zie ook de [kopie](#) op de site van "Oud Leiden".
- ³⁶ Ter vergelijking: J. Paats, weduwe van kolkenruimer J. Sinteur, kreeg een pensioen van f. 188,-.
- ³⁷ Deze [Reinier Koekkoek \(1855-1925\)](#) was een zoon van [Rijnier Koekkoek en Margaretha Schmitz](#). Zoals ook blijkt uit zijn associatie met Arnold Herman(n) Römer ([1863-1938](#)) was hij een broer van Anna Koekkoek ([1862-1929](#)), de jongste dochter van [Rijnier Koekkoek sr.](#) Anna Koekkoek en Arnold Römer waren in [1887](#) (zie ook [hier](#)) getrouwd. Drie oudere zusters waren [Johanna Elisabeth](#) (1847- vóór [1895](#)), Elisabeth Johanna ([1848-????](#); zie ook [hier](#) en [hier](#)) en [Frederica Johanna](#) (1849-[1886](#)). Broers van Reinier, [Hendrik \(1864-vóór 1900](#), zie ook [hier](#)) en [Fredrik Hendrik Koekkoek](#), zaten ook in de bouw. Hendrik trouwde in [1892](#) met een zus van Arnold Römer, Auguste (1862-????, zie [hier](#)), naar wie Anna Koekkoek en Arnold Römer in 1891 hun tweede dochter vernoemden. Twee andere broers, beiden [Jacobus](#) genaamd, overleden al op jeugdige leeftijd, evenals, op 22-jarige leeftijd, een [Albertus Gerardus](#) (zie ook [hier](#)) en als [28-jarige](#) een [Albertus Bernardus](#). Een Johannes Hermanus Koekkoek ([1853-1922](#)) was [rijkstaxateur](#) van beroep.
- ³⁸ Vóór 1885, toen hij kortstondig de [stoomhoutzagerij](#) in ging, stond hij te boek als [koopman](#) en handelde hij net als zijn (in [1875 overleden](#)) vader in [aardappelen](#). Rijnier Koekkoek wordt overigens ook als [timmerman](#) vermeld, dus zoon Reinier, aannemer/architect, zal daarvan ook wel iets hebben opgestoken.
- ³⁹ Wel blijkt uit de [Handelingen van de Raad van 22 april 1886](#) dat Koekkoek in 1886 bij de Rijnstraat grond aan het Plantsoen bezat waarop hij een huis wilde bouwen
- ⁴⁰ Vermoedelijk naar Zoeterwoudsche Singel 59, toen nog deel uitmakend van Zoeterwoude. Zie p. 10-11.
- ⁴¹ Zie noot 1 bij p. 1. In totaal verkocht de gemeente in 1885 2075 m², voor fl. 6029,-.
- ⁴² In het Leidse Bevolkingsregister loopt de nummering van de Zoeterwoudse Singel maar tot nr. 93. Zo ook in de adresboeken tot 1903/04. [Nog nazien. Omgenummerd?](#)
- ⁴³ Hierover zie R.C.J. van Maanen, "Leiden buiten de Veste: 1, 1896-1940," [Leids Jaarboekje 73 \(1981\), p. 157-184](#).
- ⁴⁴ Hier en op [Zoeterwoudse Singel 92](#) woonde enige tijd een nicht bij het gezin in, [Cornelia Margaretha den Boer \(1880-1922?\)](#), een dochter van Reinier Koekkoeks zuster (Joh)Anna Elisabeth Koekkoek (1847-vóór [1895](#)). Twee zusjes van haar hadden al eerder op Hogewoerd 56A en Plantsoen 13 bij de Koekkoeks onderdak gekregen. Zie de volgende bladzijde.
- ⁴⁵ Zie ook noot 40.
- ⁴⁶ Die te zamen [een rij vormen](#).
- ⁴⁷ Dit pand werd in [1902](#) bij opbod en afslag geveild, maar bleef onverkocht; tijdens dezelfde veiling brachten Plantsoen 79, 81 en 83 tezamen fl. 14.200,- op en bleef Plantsoen 13, in bod gebracht op [€ 5000,-](#), onverkocht.
- ⁴⁸ In noot 44 was al sprake van de [huizenveiling](#) van onder anderen notaris Meiners waar Plantsoen 13 en 79-83, Rijndijkstraat 87 en 89 en Zoeterwoudse Singel 83 werden geveild. Plantsoen 13 en Zoeterwoudse Singel 83 waren door Koekkoek aan de Maatschappij overgedragen; de gedachte ligt voor de hand dat de overige panden door Koekkoek als eigenaar op de veiling waren ingebracht.
- ⁴⁹ Volgens diverse pagina's van het Leidse Bevolkingsregister werd ze in Katwijk geboren op [6 april 1860](#). Maar zie ook [hier](#) (6 april '68) in het Bevolkingsregister.
- ⁵⁰ In 1901 [trouwde](#) Jacob Kurvink in Ooltgensplaat met Kommertje Holleman.
- ⁵¹ De geboorteakte en de [huwelijksakte](#) (in de marge) hebben [9-4-1847](#). Het Rotterdamse Bevolkingsregister daarentegen [30-7-1849](#). Bedoeld is daar echter [Frederica Johanna](#) (1849-1886). Het Rotterdamse register vermeldt ook Elisabeth Johanna Koekkoek (zie noot 37), geboren op 8-4-1848 en een E.J. Den Boer-Koekkoek staat onder een J. den Boer vermeld onder een overlijdensadvertentie voor Frederika Johanna in het [Leidsch Dagblad](#) van 4-3-1886. Dit zou de indruk kunnen wekken dat (ook) Elisabeth Johanna met een J. den Boer getrouwd was. Maar in de overlijdensadvertentie voor Margaretha Schmitz in het [Leidsch Dagblad](#) van 26-2-1886, een week eerder, staat J. den Boer-Koekkoek. In beide gevallen zal dus Johanna Elisabeth bedoeld zijn. Over Elisabeth Johanna Koekkoek heb ik verder niets gevonden.

⁵² Hiermee is niet gezegd dat dit de familie was naar wie ze verhuisde. In Brouwershaven woonden veel Den Boers. Johannis den Boer (geb. [1849](#)) was een zoon van Cornelis den Boer en Cornelia den Boer, de in 1918 overleden Cornelis den Boer (geb. [1837](#)) was dat ook.

⁵³ Krantenberichten maken nog melding van een D.P. Kurvink, getrouwd met een J.J.E. Kurvink-Kaashoek ([Stellendam/Ouddorp](#)), en van een H.L. Vlietland-Kurvink, getrouwd met een Jac. Vlietland ([Ouddorp](#)). D.P. Kurvink is [Dingeman Pieter Kurvink](#), geb. in [Ouddorp](#) 20-7-1903 – 28-7-1975. In 1925 vertrok hij naar [Stad aan 't Haringvliet](#). H.L. Vlietland-Kurvink is [Hendrika Louisa Vlietland-Kurvink](#), 28-4-1906 – 12-5-1997. Zij was de tweede vrouw van [Jacob Vlietland](#). Net als Jacob Kurvink en zijn Kommertje liggen al hun kinderen in [Ouddorp](#) begraven.

⁵⁴ In plaats van Hendrik noemt de website [geni.com](#) een dochter, Theodora Wilhelmina, die op 4-10-1874 in Malang geboren zou zijn. Deze Theodora Wilhelmina [trouwde op 29-1-1896](#) met de predikant Jacobus Lambertus Klein, vandaar dat ze niet in het Leidse bevolkingsregister voorkomt. De bruidegom kwam uit Hardegarijp, Frederik de Boer staat in de huwelijksakte als geneesheer vermeld. Theodora Wilhelmina [overleed op 31-1-1966 in Heelsum](#) en ligt begraven in [Renkum](#).

⁵⁵ Een bericht over een rechtszaak in de [Leeuwarder Courant](#) van 1-3-1893 roept vragen op over de hier gegeven samenstelling van het gezin. Hierin is sprake van twee broers De Boer, Johannes en Julius. Johannes, destijds 2^e luitenant der artillerie in Delft was bij zijn ouders in Hardegarijp op bezoek geweest. Daar hadden hij en de Leidse student theologie Jac. Klein, zoon van de predikant in Hardegarijp (vermoedelijk is dit de Jacobus Lambertus Klein met wie Theodora Wilhelmina in 1896 zal trouwen), ruzie gekregen met de dorpsveldwachter. De Boers jongere broer Julius was daarbij getuige geweest. Misschien dat de 2^e luitenant uit Delft een Johannes is die niet op Plantsoen 13 heeft gewoond. Julius is dan Johannes Julius Catharinus. Zie ook [Rotterdamsch Nieuwsblad](#), 2-3-1893. Van een oudere zoon Johannes heb ik echter [geen spoor](#) kunnen vinden.

⁵⁶ Zie ook [Bennema State te Hardegarijp](#).

⁵⁷ Al vermeldt het [Leidsch Dagblad van 28-5-1949](#) bij het overlijden van zijn zoon Carel Hendrik dat diens vader in Leiden dokter was.

⁵⁸ Ook geschreven: [Julius Johannes Catherinus](#).

⁵⁹ Ze kwam van [Heerensteeg 17A](#). "Cor" de Boer-Sinia was geboren in Den Briel en was [schilderes](#).

⁶⁰ Zie ook: [Eindhovensche en Meierijsche Courant](#) 5-11-1940, p. 2. Over Nationaal Front zie De Jong, [Koninkrijk](#), I. p. 386vv.

⁶¹ Zie: A.P.A.M. van der Logt, [Het theater van de nieuwe orde : een onderzoek naar het drama van Nederlandse nationaalsocialisten](#). Dissertatie UVA, 2008. Analyses en bijlagen bij hoofdstuk 1, [Bijlage 7, p. 21](#). Ook publiceerde De Boer tijdens de oorlog in de nationaal-socialistische tijdschriften [De Waag \(voorbeeld\)](#) en [De Schouw \(voorbeeld\)](#) en hield praatjes over kunst voor de radio. Over de Kultuurkamer zie Bas Kromhout, "Kultuurkamer: kunst in WO II," [Historisch Nieuwsblad](#) 11/2016.

⁶² Het heeft er alle schijn van dat hier sprake was van een familiedrama, want in 1907 werd de hele familie Bos Sulpke (met uitzondering van een dochter, [Elisabeth Rozetta](#)) door faillissementen getroffen. In Amsterdam gingen [eind februari](#) de leerlooier [George Lodewijk Bos Sulpke en zijn vrouw Maria Christina Bos Sulpke-Sulpke](#) bankroet, in Bussum/Brussel ging [27-12-1907](#) J.C.A. Bos Sulpke failliet. Eerder, eind 1905, was in Rotterdam ook al een G. Bos Sulpke jr. [failliet verklaard](#). Het gaat hier om leden van één gezin, twee ouders en drie zoons. George Lodewijk Bos was in 1864 getrouwd met Maria Christina Sulpke en had in 1865 de achternaam van zijn vrouw aan de zijne toegevoegd. Het echtpaar kreeg drie zoons, [Johannes Cornelis August](#), geb. in [1865](#), George Lodewijk junior, geb. in [1868](#), en Marinus Christiaan, geb. in [1870](#). De faillissementen die het gezin troffen waren mogelijk het gevolg van een aantal faillissementen in de Surinaamse goudwinning, enkele jaren eerder, waarin de 1^e luitenant der infanterie op non-actief J.C.A. Bos Sulpke een rol speelde. Zie hierover J.A. Polak, [Historisch overzicht van de goudindustrie in Suriname](#), Den Haag 1908, p. 148 vv. Eind juni 1906 diende Troelstra [een motie](#) in tegen knoeierijen met NV's als die van Bos Sulpke en verslagen van zijn bij die gelegenheid gehouden filippica waren in juli en augustus 1906 ook in de [Oost-Indische pers](#) gepubliceerd.

⁶³ Het bevolkingsregister geeft 1883.

⁶⁴ Over het geslacht Godin, zie F.Th.J. Godin, [Een korte familiegeschiedenis van het geslacht Godin](#). Mevr. Lach de Bère had een broer in Padang-Pandjang, [Hendrik Julianus Lach de Bère](#), die net als haar man opzichter van waterstaat en openbare werken was. Het huwelijk tussen Egbert Frederik en Susanna Maria Constance Lach de Bère was niet de enige echtverbintenissen die beide families met elkaar verbond. In Den Haag traden in 1883 – drie jaar na het huwelijk van Egbert en Susanna – ook [Jacques Felix Gerard Godin \(1858-1944\)](#) en [Elisabeth Laurentina Maria Louisa Lach de Bère \(1863-1948\)](#) met elkaar in het [huwelijk](#). Jacques Felix Gerard was een [broer](#) van Egbert Frederik Godin, Susanna Maria Constance en Elisabeth Laurentina Maria Louisa Lach de Bère waren elkaars [nichten](#). Ook tussen de Godins en de Schröders bestonden meerdere familiebanden: Maria Carolina (mevr. De Boer) en Johanna Cornelia Schröder (mevr. Godin) hadden nog een [jongere zus](#), Barbara Louisa (1860-1949), die [getrouwd](#) was met [Victor Andel Emanuel Godin \(1858-1925\)](#). Dit was een [jongere broer](#) van Egbert Frederik Godin en dus een zwager van mevr. Lach de Bère. Victor Andel Emanuel Godin was [officier van de infanterie](#) bij het Oost-Indische leger.

⁶⁵ Op het adres Nieuwe Rijn 26 is de aanduiding Wed. vervangen door gehuwd met E.F. (Godin).

⁶⁶ In de krantenberichten uit die tijd duikt ook een andere J.W. Godin op, die in Indië ook in de [suiker](#) werkzaam was. Dit was vermoedelijk [Jan Willem Godin \(1895-1966\)](#), een 12 jaar jongere broer van Johannes Wilhelmus, die in 1916 [afstudeerde](#) aan de Cultuurschool in Soekaboemi en in het vervolg als "[ass.-tuin-empl](#)" of "[snijveldemployé](#)" te vinden is. Maar vermeld wordt ook dat hij [milicien](#) zal worden.

⁶⁷ Maar zie [Genealogie familie Godin](#) voor mogelijke andere kandidaten.

⁶⁸ Maar mogelijk ook enige tijd in [Delft](#).

⁶⁹ Merellaan 3, later Patrijslaan 18. Al eerder, in 1917 en in 1924 hadden de Godins in [Den Haag](#) (zie ook [hier](#)) verbleven, op resp. de Van Loostraat 96 en het Copernicusplein 4.

⁷⁰ Op zijn naam, die van zoon Theodoor Oswald en een zekere Richard Handl staat nog een ander [octrooi](#), op een proces voor de bereiding van bouwmaterialen.

⁷¹ Op 24-1-1898 was in het *Leidsch Dagblad* een [advertentie](#) geplaatst waarin een dienstbode werd gevraagd "die goed koken en huiswerk doen kan". Op [3 februari](#) van hetzelfde jaar vroeg mevr. De Boer in dezelfde krant voor halve dagen een "het Meisje, beneden de 16 jaar".

⁷² In Leiden woonde ook een broer van Tannetje, de onderwijzer/organist [Cornelis van de Putte \(1856-1907\)](#).

⁷³ In het Zaandamse bevolkingsregister staat Willem Pos op twee adressen geregistreerd: [Noorderkerkpad](#) en [Wijnkanspad](#).

⁷⁴ Volgens het Bevolkingsregister 21 juni. Een bericht in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 26-2-1902 dat Pos destijds in Assen woonde, lijkt me onjuist. Pos gaf destijds lezingen over zijn werk in diverse plaatsen in het land. De terugkeer van Pos naar Indië was conform de "[Instructie voor de missionaire Dienaar des Woords bij de Gereformeerde Kerk te Groningen A. Dominus W. Pos](#)", 1902.

⁷⁵ Zie ook [hier](#).

⁷⁶ Bij zijn keuring voor de militaire dienst werd hij als volgt beschreven: '1.655 millimeters, aangezicht: ovaal, voorhoofd: laag, oogen: grijs, neus: spits, mond: gewoon, kin: rond, haar: bruin, wenkbrauwen: id.'

⁷⁷ Tot de kennis en vaardigheden van de [opleiding](#) behoorden naast theologie en taal- en letterkunde ook kennis van de islam, timmeren, paardrijden, genees- en verloskunde.

⁷⁸ Zie: [Gereformeerd jongelingsblad](#), orgaan van den Nederlandschen Bond van Jongelingsverenigingen op Gereformeerde Grondslag, 11 (1899-1900), 8, 17-11-1899.

⁷⁹ De communicatie tussen Pos' voorganger Van Alphen en Pos zelf enerzijds en Deputaten anderzijds is fascinerende lectuur en voert ons een (denk)wereld binnen die voor een niet-gelovige van het eerste kwart van de 21e eeuw niet te bevatten is. Lees Th. Van den End, [Gereformeerde zending op Sumba: een bronnenpublicatie](#), pp. 94-136. Mij persoonlijk doet kennisneming hiervan twijfelen aan het gewicht van enig moreel oordeel over handelingen en intenties van niet-tijdgenoten. [Op de dag dat ik dit schreef, 28-6-2021, debatteerde de Tweede Kamer over de vraag of [muziek als deze](#) moet worden gesubsidieerd. Mijn punt is niet dat dat niet zou moeten kunnen, maar de vraag hoe twee werelden van nauwelijks meer dan een en een kwart eeuw verschil elkaar zouden kunnen begrijpen.]

⁸⁰ Bedoeld is [Helena Pfaff](#), de eerste vrouw van Pos' voorgangers in Melolo, Johan Jacob van Alphen.

⁸¹ Meer over Pos en zijn werk in zijn necrologie in *Het Zendingsblad van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, 1 maart 1914, p. 6-7; Huygens Instituut, [Geschiedenis van de Nederlandse Zending en Overzeese Kerken](#), met onder meer Pos' [brieven en artikelen](#) (vergeet niet ook de [zoekfunctie](#) te gebruiken); daarin ook: [Repertorium van Nederlandse zendings- en missie-archieven 1800-1960](#): Algemeene Zendingcommissie der Christelijke Gereformeerde Kerk: Geschiedenis, en de daar vermelde niet-archivalische bronnen; Utrechts Archief: Generale deputaten voor de zending: [Zendingscommissie der Christelijke Gereformeerde Kerk](#) (zie ook [hier](#)); J.D.W., "[Soemba](#)." *De Reformatie* 12-11-1926, p. 5-6. .

⁸² Volgens de '[Stamboom Hans Meijer](#)', een publicatie van Hans Meijer op Genealogie Online kreeg het echtpaar één kind, Willem. Maar [Emma Wilhelmina Johanna Bouter](#) is ook in de burgerlijke stand van Rotterdam terug te vinden (zie ook [hier](#)), en Arnoldus Johannes Cornelis Marinus staat tot twee maal toe in het bevolkingsregister vermeld. Johannes Bouter heb ik verder niet terug kunnen vinden. Opmerkelijk, voor die tijd, is wel dat vader en moeder Bouter-Van de Putte pas drie jaar na de geboorte van Emma Wilhelmina Johanna in het huwelijk traden. Bij die gelegenheid werd het kind ook door de vader [erkend](#)

⁸³ Vermoedelijk kwam ze van het [Molenpad](#), waar vader Gerrit, moeder Antje Offenberg en hun zes kinderen sinds maart 1897 woonden. .

⁸⁴ In het *Leidsch Dagblad* van 15-1-1902 staat nog een [advertentie](#) voor een "flinke Dienstbode, niet beneden de 20 jaar, van goede getuigen voorzien, in een klein gezin". Voor zover ik kan nagaan, is dit een vacature gebleven. Pos en zijn vrouw vertrokken in april.

⁸⁵ De bank had kantoren in Schiedam, Rotterdam, Den Haag, Leiden, Gouda, Oud-Beijerland en [Oude Wetering](#). Naar het zich laat aanzien was de commanditaire bankvereniging [Slavenburg en Co.](#) een voorloper van de in 1925 opgerichte Slavenburgs Bank. Bij de stichting van beide was Thijs Slavenburg betrokken, gemeenteraadslid en later wethouder in Schiedam. Hij is de man van de uitspraak: "Ach, de mooiste bloemen groeien aan de rand van de afgrond." Hoe het met Slavenburgs Bank is afgelopen is [algemeen bekend](#), minder bekend is wellicht dat ook de voorloper op een geruchtmakende manier aan zijn eind kwam. Oorzaken van de [liquidatie](#) van Slavenburg en Co vanaf [mei 1924](#) (zie ook [hier](#), [hier](#), [hier](#) en [hier](#)) waren de oprichting van een andere bank, Scheurleers Bank in Gouda door een zekere [B. van Galen](#), waarbij het Goudse kantoor van Slavenburg en Co. voor meer dan [fl. 400.000.-](#) het schip was ingegaan, en een schade van ca. fl. 200.000,- geleden door een [speculatie](#) in Franse francs. Het feit dat daarbij ook een zekere [Lomborg](#) betrokken was, net als [Thijs Slavenburg](#) zelf lid van de Raad van Toezicht van een met Slavenburg gelieerde Duitse bank, de Deutsch-Niederländische Bank A.G. in Düsseldorf, die begin 1925 ook al [geliquideerd](#) werd, wekt bij schrijver dezes enige verbazing over het gemak waarmee Slavenburg in 1925 kennelijk opnieuw aan kapitaal voor een bank kon komen. Maar misschien beschouwden beleggers bankliquidaties destijds wel als iets wat nu eenmaal bij beleggen hoorde.

De directeur van het Goudse kantoor van Slavenburg en Co, L. Joosten, vinden we in [juli 1926](#) in Bussum terug als directeur van de Boaz-bank. In Leiden werd al in [februari 1924](#) het kantoor aan de Breetstraat 123 opgeheven; de toenmalige directeur, [P.W. Hardebol](#), ging door als directeur van een nieuwe bank op hetzelfde adres, de N.V. Leidsche Effectenbank, die in [januari 1928](#) haar betalingen staakte. Zoals gezegd, het gezin Pieket Weeserik verhuisde in [mei 1924](#) ook naar Bussum, maar van een mogelijke relatie met Joosten of de Boaz-bank heb ik niets kunnen vinden.

⁸⁶ In [Jdo's Adresboek van Leiden 1903-1904](#) staat achter Plantsoen 13 niets ingevuld.

⁸⁷ Van de familie Brants bestaat een heel [archief](#) bij het Stadsarchief van de Gemeente Amsterdam.

- ⁸⁸ Zie daarover ook [Jaarboek MNL](#) 1962, p. 57 vv. Een nog oudere zuster, Georgine Christine, weduwe van achtereenvolgens Johannes Vogel, Willem Hendrik Dor en François Jacobus Raebel, overleed in Leiden op [7-1-1928](#).
- ⁸⁹ Volgens de Leidse Herenboekjes (zie noot 6) woonde ze daar vanaf 1887.
- ⁹⁰ In 1891 was haar een weduwenpensioen van fl. 480,- verleend. Maar uit het feit dat haar overleden man in 1871 betrokken was geweest bij plannen voor de oprichting van een "Nederlandsch-Amerikaansche Landbouw- en Emigratie-Maatschappij" kan wellicht worden opgemaakt dat hij haar goed verzorgd had achtergelaten.
- ⁹¹ In het [Bevolkingsregister](#) (p. 57) heb ik haar op [Boisotkade 9](#) niet kunnen vinden, wel vanaf 1899 haar zuster Elizabeth Mechteld, met haar echtgenoot Daniel Adriaan Henri van Eck.
- ⁹² Vanaf 30-4-1920 woonde op [Rapenburg 104](#) ([216.jpg](#)) ook Georgina Christina van Batenburg, die van Zoeterwoudse Singel 72 was gekomen.
- ⁹³ Over Johanna Brants zie [Jaarboek MNL](#), 1962, p. 57 vv., waaraan het een en ander in dit geschrift ontleend is.
- ⁹⁴ Het gezin Ten Brink woonde destijds op [Apothekersdijk 27](#) (blad 223).
- ⁹⁵ Volgens het [Lochemse bevolkingsregister](#) was het een muloschool voor jongens, onder leiding van het echtpaar Schut-Kreiken, dat het pand in 1892 had betrokken. Volgens het gemeentelijke monumentenregister zou het destijds een muloschool voor meisjes zijn geweest.
- ⁹⁶ Over de familie Van Hooidonk, zie [Stamboom van de familie Van Hooidonk](#).
- ⁹⁷ Daarvóór woonde het gezin op Oostdwarsgracht 20.
- ⁹⁸ Dit huwelijk werd in [1946](#) ontbonden.
- ⁹⁹ Over de familie Dreef zie [Stamboom van de familie Dreef](#). Het bevolkingsregister heeft op diverse plaatsen 1862 als Johanna's geboortjaar.
- ¹⁰⁰ Beiden waren kinderen van [Jacob van Lindonk](#) en [Pieterella Cornelia Vlijberge](#).
- ¹⁰¹ Hij was eerder getrouwd geweest met [Cornelia Henriëtte Anna Sophia Blankwaardt](#), die in [1894](#) was overleden.
- ¹⁰² Een oom van George Pierre Marie was luitenant-generaal [P.C. van der Willigen](#), commandant van het leger in Nederlands-Indië.
- ¹⁰³ Een in [januari 1888](#) geboren Johanna Frederika Montauban van Swijndregt was [14-2-1889](#) overleden. Zie ook [hier](#).
- ¹⁰⁴ Met aantekening onder dagtekening en jaar van afschrijving: '8-6-'36 Vaud, La Tour de Peilz 7845'.
- ¹⁰⁵ Hierover, en in het algemeen over de lotgevallen van de Rotarians tijdens de oorlog in Indië, zie [The Rotarian](#), sept. 1946, p. 22.
- ¹⁰⁶ Voor een stamboom van de familie zie Id A. Hemerik en Riek Hemerik-Barink, [De nakomelingen van Willem Willemsz Hyo](#). Zie ook: [Parenteel Hemerik-Broekhuizen-Huner-Koper-Barink » Jansje Blom](#).
- ¹⁰⁷ Een oudere zus, Maria Elisabeth Blom, geboren 22-8-1878 en aangeduid als 'voorkind' (het resultaat van "één statie te ver met uwe toekomstige echtgenoot") [blad 3781, p. 166], was toen al [het huis uit](#) [blad 3678, p. 63].
- ¹⁰⁸ In 1920 bij Leiden gevoegd, bevolkingsregister [pas vanaf dan](#) doorzoekbaar.
- ¹⁰⁹ Vermoedelijk is hier 'Tieleman en Dros' bedoeld, en niet de zeepfabrikant '[Dros en Tieleman](#)' met als firmanten leden uit dezelfde families Tieleman en Dros.
- ¹¹⁰ De [Hypotheekbank voor Nederland](#), Algemeene Waarborgmaatschappij. Voorheen was Abraham Hendrik van Nierop (1852-1930) [advocaat en procureur in Amsterdam](#). Bertha Rachels moeder was Anna Enthoven (1861-1953), en ze had twee jongere broers, Anton Salomon (1889-), die, voordat hij naar '[Hotel Deurloo](#)' in Voorschoten verhuisde, in [1909-1912](#) (p. 22, blad 1962) als student ook in Leiden woonde, op Donkersteeg 9, hier in 1914 [als jurist promoveerde](#) en in 1915 [trouwde](#), en later als [faillissementscurator](#) optrad, en Frans Louis (1893-1959), later bestuurslid van de [Philips-Vereeniging](#) in Eindhoven..
- ¹¹¹ Over de families Dros en Tieleman en hun onderlinge banden zie: Laurens Beijen, [Het Leidse familienetwerk Tieleman - Dros - Hoogeboom - Eigeman](#).
- ¹¹² Kunigunde Dros, zo genoemd naar Kunigunde Meerburg, de moeder van Adriaan Hendriks moeder Johanna Willemina van Rhijn, en naar Kunegonde (De Baat-)Dros (1894-1985), een zuster van Adriaan Hendrik jr.
- ¹¹³ Het [Bevolkingsregister](#) vermeldt in de periode dat het gezin Dros op Plantsoen 13 woonde maar één kinderjuffrouw, nl. Elfriede Thau, die er op 11 januari 1924 haar intrek nam. Zie p. 40 hieronder.
- ¹¹⁴ Volgens een bericht in [Trouw](#) van 17-12-1953 trouwde de weduwe J.W.E. Dros-Dresselhuys destijds in Arnhem met D.Sj.A. Kooistra. De [Nieuwe Leidsche Courant](#) van 29 december meldt dat 'J.W.E. Kooistra-Dresselhuys en fam.' [dochter Johanna Willemina Monisa] uit Leiden zijn vertrokken naar Arnhem, Stationsplein 39 [Hotel Carnegie]. Uit een [overlijdensadvertentie](#) voor haar zwager W.J.H. Stam, die getrouwd was met haar oudere zuster [Jeanne Petronelle](#) – beiden waren dochters van het Tweede Kamerlid [Hendrik Coenraad Dresselhuys](#) –, blijkt dat ze in 1982 in [Waalre](#) woonde. Ook in [1986](#) was dat nog zo.
- ¹¹⁵ Over de familiebanden zie: L. Beijen, [Het Leidse familienetwerk Tieleman - Dros - Hoogeboom - Eigeman](#).
- ¹¹⁶ De [oorsprong van juist dit beeldmerk](#) ligt bij de vrouw van Adriaan Hendrik Dros sr., die uit het molenaarsgeslacht Van Rhijn kwam. De tekening van de molen – de 'Gerechtigheid', in Katwijk aan den Rijn – is van de hand van Dros sr. zelf, die naast industrieel ook [schilder](#) was. Na het faillissement van T. en D. werd het merk 'De Molen' verkocht aan [Conservenfabriek Aardenburg te Hoogeveen](#).
- ¹¹⁷ Over conservering van voedingsmiddelen als nieuwe techniek van de 20e eeuw, zie '[Voeding in de 20e eeuw](#)', onderdeel van de site 'Techniek in Nederland' van de Technische Universiteit Eindhoven. Over de Leidse conservenindustrie in het algemeen en de firma Nieuwenhuizen in het bijzonder zie twee artikelen in het [Leidsch Dagblad](#) van [19-6-1982](#) en [26-6-1982](#).
- ¹¹⁸ Vanaf ca. 1945 een buurman van mijn ouders, die in dat jaar op Cobetstraat 14a kwamen te wonen.

- ¹¹⁹ Die wedstrijd vond op zondagmiddag plaats. De avond tevoren had mevr. Dros-Canters, die twee doelpunten scoorde, nog deelgenomen aan de internationale badmintonwedstrijden in Noordwijk. Daar zijn de zogeheten stoere vrouwen van tegenwoordig maar watjes bij.
- ¹²⁰ Eind 1932 zou ook een zuster van Dros jr., Maria Elisabeth, met haar man [Frans Jacob Broers](#) uit Leiden naar [Julianalaan 1](#) in Oegstgeest vertrekken.
- ¹²¹ Het in correspondentieadres in de overlijdensadvertentie, Louise de Coligny laan 15, Oegstgeest is dat van Els(e) Dros en haar man A.W. Kist. In familieadvertenties van [1959](#) en [1962](#) staat bij Bertha's naam Hilversum genoteerd. De ouders van schrijver dezes woonden in 1964 twee huizen bij de familie Kist vandaan.
- ¹²² Waar ook leden van de [familie Birnie](#) werkzaam waren.
- ¹²³ Het betreft hier enkel de namen Dohmen - Dyker. Alleen deze lijst telt al zo'n 320 namen. Volgens een artikel in [Het Parool](#) van 26-6-1995 waren van de [enige honderdduizenden](#) tewerkgestelden aan de spoorlijn er 17.399 Nederlanders, van wie er [3098](#) omkwamen. Over de Japanse bezetting van Indië in het algemeen zie de afdeling Nederlands-Indië van [Historiek.net](#) met daarop de documentaire 'Spoor van 100.000 doden'.
- ¹²⁴ Over de familie Birnie zie George en Will Ross, 'Parenteel van het Schotse geslacht Birnie'. Ella's ouders waren Pieter Albert Birnie (ca. 1889-[1951](#)) en Marie Louise Iva Hermine Etty ([Ettij](#); [1891-1988](#)), andere kinderen uit dit huwelijk waren D. Birnie (gehuwd met A.[B.](#), zie ook [hier](#)) Birnie-Berkhout), [Hillegonda](#), [Milly](#) (zie ook [hier](#)), [George](#) en [Jan](#). (Zie ook [hier](#).)
- ¹²⁵ In de [Nieuwe Leidsche Courant](#) van 8 augustus 1951 over een sportuitwisseling van Leiden met Oxford staan Bram en Ella Dros-Birnie als Leidenaren vermeld, maar wonen deden ze destijds vast al in Rotterdam.
- ¹²⁶ De drie andere waren Sara Maria, Susanna en Willem, van wie de laatste al vroeg overleed. Na Jansje kreeg het echtpaar op latere adressen nog vijf kinderen, Pierre François, een tweede Willem, Elisabeth, (de jong overleden) Johannes Arnoldus en Anna Maria.
- ¹²⁷ Dit blijkt een vergissing. Wilhelmina Rijghard blijkt te staan ingeschreven op [Plantsoen 43 \(085.jpg\)](#).
- ¹²⁸ Niet te verwarren met de in 1875 geboren [Reino Gerritje Bergman](#), een jongere zuster van Willem Bergman, dochter van Adrianus Bergman en Reino Gerritje War.
- ¹²⁹ De toename van het aantal Duitse dienstbodes in huishoudens in het begin van de jaren twintig leidde zelfs tot [slapte bij de was- en strijkinrichtingen](#).
- ¹³⁰ In juni had mevr. Dros-Van Nierop in het [Leidsch Dagblad](#) nog een advertentie voor een net dienstmeisje geplaatst. Daaruit blijkt dat in dat jaar de maand augustus in Noordwijk zou worden doorgebracht.
- ¹³¹ Hij was in december 1920 [getrouwd](#) met IJ[Y]fke Gorter, geboren in Smallingerland.
- ¹³² Zie ook: [Het geslacht Donders](#), p. 131.
- ¹³³ Zie ook de telefoonboeken van [1934](#) en [1935](#) met als [telefoonnummer 1250](#). In [1936](#), [1937](#) en [1938](#) blijkt A. van der Stok met telefoonnummer 1250 het adres De Meij van Streefkerkstraat 27 te hebben.
- ¹³⁴ Niet te verwarren met een andere Leidse [Antonius Johannes van der Stok](#) (p. 34), die 12-9-1889 werd geboren. Deze Van der Stok kwam begin 1913 in het [nieuws](#) (zie ook [hier](#), [hier](#) en [hier](#)) omdat hij in Katwijk aan Zee de negenjarige [Jacob\[us\] \(Karel\) Freeke\[n\]](#) (p. 170) zou hebben vermoord; maar elf jaar later is dezelfde Antonius Johannes van der Stok leraar boekhouden en [trouwt](#) met Jacoba Johanna van Poeljik. Over een veroordeling en een straf heb ik niets kunnen vinden. Extra navrant is dat de kleine Jacobus vermoedelijk ook nog een [onecht kind](#) was.
- ¹³⁵ Zij was een dochter van de arts [Josephus Franciscus Pieck en Anna Cornelie Marie van Alphen](#),
- ¹³⁶ Deze was in 1947 vermoedelijk [leerling-vliegenier](#); zie ook [hier](#).
- ¹³⁷ Geb. ca. 1960. Bezocht [1979-1982](#) de Rijks Middelbare Tuinbouwschool in Utrecht,
- ¹³⁸ En heeft daar naar het schijnt nog altijd een [rechtszaak](#) lopen.
- ¹³⁹ Vermoedelijk eerder getrouwd met een zekere [David Flint](#).
- ¹⁴⁰ Nolan was vermoedelijk eerder getrouwd met Diane Allison.
- ¹⁴¹ Vanaf [maart 1935](#) worden op Zoeterwoudse Singel 100 de herenhuizen Zoeterwoudse Singel 108 en Plantsoen 13 (met of zonder garage) te huur aangeboden. Op Zoeterwoudse Singel 100 woonde toen nog Reinier Koekkoeks weduwe Lena Wilhelmina Gebuijs (1838-[1937](#)) en zijn dochter, Margaretha Hendrica ([1881-1947](#)). Hoogstwaarschijnlijk was Plantsoen 13 destijds dus nog steeds in het bezit van de Koekkoeks.
- ¹⁴² Zie: 00 Archievenoverzicht --> 02 Bevolking --> 02.01 Burgerlijke stand, Bevolkingsadministratie --> 16 Bevolkingsadministratie van Delft, 1815-1995 --> 1 Administratie van ingezetenen en inwonenden --> 1.2 1876-1938 --> 408-442 Alleenstaandenkaarten, alfabetisch register van alleenstaande ingezetenen, 1909-1938. 35 dozen.
- ¹⁴³ Een gedigitaliseerd bevolkingsregister van Rijswijk voor de periode 1930-1940 heb ik [niet kunnen vinden](#).
- ¹⁴⁴ Dat zou in een van de studenten Almanakken te vinden moeten zijn.
- ¹⁴⁵ Dit echtpaar is misschien identiek met de [G\[erarde\] M\[aria\] H\[endrika\] van Beers-Kieven](#) en J.C.M. van Beers die in de [Nieuwe Schiedamse Courant](#) van 17 december 1962 in de overlijdensadvertentie Petrus Franciscus Kieven vermeld staan.
- ¹⁴⁶ In 1938 deed hij dat nog op [Lange Mare 90](#). [Eind december 1943](#) gaf hij nog les op Plantsoen 13, in [augustus 1946](#) vinden we hem op Plantsoen 9B.
- ¹⁴⁷ Het telefoonnummer 21732 werd in [1942](#) en [1943](#) ook door Han Zirkzee in krantenadvertenties gebruikt.
- ¹⁴⁸ In mijn herinnering was hij om gezondheidsredenen afgekeurd violist.

¹⁴⁹ In mijn herinnering had hij her en der hardboard en piepschuim aangebracht om vochtig, vuil of kapot stucwerk aan het oog te onttrekken. Ook herinner ik me bruin behang in de woonkamers op de begane grond, een geïmproviseerd toilet in de gang van het souterrain, kolenhokken vóór in het souterrain, en een heel laag, vermoedelijk origineel, aanrecht onder de ramen van de keuken aan de achterzijde van het souterrain. De provisiekamer, tussen de voorkamer en de keuken in het souterrain, deed mede dienst als wijnkelder, daarvoor diende een houten traliede deur (zie ook p. 29 boven). In het taxatierapport van makelaar H.D. van Welzen voor ons opstelde, staat onder meer vermeld: 'er is weinig aan verbetering gedaan, o.a.: De woonverdieping heeft geen toilet, er is geen badgelegenheid, de keuken is ouderwets en er is geen centrale verwarming. Hoewel de wanden van het souterrain bekleed zijn, kan in de bergingen geconstateerd worden dat er optrekkend vocht is. Het buitenschilderwerk van de achtergevel is slecht, terwijl een aantal ramen vernieuwd moeten worden.' Wat de indeling van het huis betreft, valt op dat wat tegenwoordig een keuken is op de begane grond, destijds een kamer was, en dat de tweede keuken zich op de eerste verdieping bevond. Op de tweede verdieping bevonden zich drie kamers en een berging. De tweede badkamer is er door ons aangebracht omdat onze twee dochters op die verdieping hun slaapkamers kregen. Van Velzen schatte de verkoopwaarde van het huis op f. 230.000,-, de herbouwwaarde voor de brandverzekering op f. 365.000,-, en de huurwaarde op f. 12.000,-. In het taxatierapport is sprake van een perceeloppervlakte van 1.40 are, ontleend aan het kadaster. Later is dat gebleken onjuist te zijn: de werkelijke oppervlakte bedraagt 124 m². Ik vermoed dat de toegangsdeuren op de achterplaats op enig moment naar binnen verplaatst zijn om ruimte vrij te maken voor het op de Vierde Binnenvestgracht in de bocht passerende autoverkeer.